

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

**POKRITOST PREBIVALSTVA S SOCIALNIM ZAVAROVANJEM
V SLOVENIJI**

LJUBLJANA, NOVEMBER 2009

TINA NENADIČ

IZJAVA

Študentka Tina Nenadič izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Tineta Stanovnika, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO VSEBINE

UVOD	1
1 KONTINENTALNI SISTEM SOCIALNE VARNOSTI	3
2 FLEKSIBILNOST NA TRGU DELA	5
3 METODOLOŠKI NAČRT	9
4 OBVEZNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE TER OBVEZNO POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE V SLOVENIJI	13
4.1 OBVEZNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE.....	13
4.1.1 Zavarovalne podlage obveznega zdravstvenega zavarovanja	14
4.1.2 Osnove za plačevanje prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje	16
4.2 OBVEZNO POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE V SLOVENIJI.....	21
4.2.1 Zavarovalne podlage obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja	23
4.2.2 Trajanje obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja.....	29
4.2.3 Osnove za plačevanje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje	30
4.3 PRIJAVA V SOCIALNO ZAVAROVANJE	33
4.4 OBRAČUNAVANJE IN PLAČEVANJE PRISPEVKOV ZA SOCIALNO VARNOST	35
4.4.1 Roki plačila prispevkov za socialno varnost.....	36
4.5 NEPOKRITOST S SOCIALNIM ZAVAROVANJEM V SLOVENIJI KOT POSLEDICA ZAKONODAJNIH DOLOČIL	37
5 DELOVNA RAZMERJA IN ZAVAROVANJE ZA PRIMER BREZPOSELNOSTI	40
5.1 ZAVAROVANJE ZA PRIMER BREZPOSELNOSTI	41
6 TRG DELA V SLOVENIJI	43
6.1 PREBIVALSTVO V DELOVNO AKTIVNI DOBI.....	43
6.1.1 Brezposelnost	44
6.1.2 Atipične zaposlitve	45
7 POKRITOST POSAMEZNIKOV V DELOVNO AKTIVNI DOBI Z OBVEZNI ZAVAROVANJEM	49
7.1 POKRITOST Z OBVEZNI ZDRAVSTVENIM ZAVAROVANJEM.....	51
7.1.1 Delovno aktivni zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja po starosti ..	54
7.2 POKRITOST Z OBVEZNI POKOJNINSKIM IN INVALIDSKIM ZAVAROVANJEM	54
7.2.1 Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starosti ..	56
7.3 PRIMERJAVA ŠTEVILA ZAVAROVANCEV OBVEZNEGA ZDRAVSTVENEGA TER OBVEZNEGA POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA	57
7.3.1 Zaposleni.....	59
7.3.2 Samozaposleni.....	61
7.3.3 Kmetje	61
7.3.3.1 Zavarovani za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni	63
7.3.4 Brezposelni.....	64
7.4 PRIMERJAVA OBRAVNAVNIH OBLIK OBVEZNEGA ZAVAROVANJA PO STAROSTNIH SKUPINAH ZAVAROVANCEV	65

8 FINANCIRANJE OBVEZNEGA ZAVAROVANJA	69
RAZPRAVA IN SKLEP	71
LITERATURA IN VIRI	77
PRILOGE	

KAZALO TABEL

Tabela 1: Socialno zavarovanje.....	3
Tabela 2: Statusi posameznikov v delovno aktivni dobi.....	6
Tabela 3: Fleksibilnost na trgu dela	7
Tabela 4: Hipotezi o razmerju med fleksibilnostjo in varnostjo na trgu dela	8
Tabela 5: Prebivalstvo v delovno aktivni dobi.....	9
Tabela 6: Problemi pri vključenosti v socialno zavarovanje za različne skupine delovno aktivnih posameznikov.....	10
Tabela 7: Primerljivost podatkov Ankete o delovni sili in evidence Zavoda RS za zaposlovanje.....	12
Tabela 8: Starostne skupine zavarovancev obveznih zavarovanj	13
Tabela 9: Zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja, za katere se plačujejo pavšalni prispevki za zavarovanje.....	17
Tabela 10: Zavarovanci in zavezanci za plačevanje prispevkov in prispevne stopnje za odmero prispevkov v obvezno zdravstveno zavarovanje.....	20
Tabela 11: Zavarovalni primeri in pravice iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja	22
Tabela 12: Zavezanci za vložitev prijav v socialno zavarovanje	34
Tabela 13: Trajanje izplačevanja denarnega nadomestila za čas brezposelnosti	42
Tabela 14: Delovno sposobno prebivalstvo, 2000-2007, v %.....	43
Tabela 15: Zaposlenost po Anketi o delovni sili, 2000-2007, v %	44
Tabela 16: Brezposelnost po Anketi o delovni sili, 2000-2007, v %.....	44
Tabela 17: Prisotnost atipičnih oblik zaposlitve v Sloveniji in EU, 2000-2007, v %.....	45
Tabela 18: Delne in začasne zaposlitve v Sloveniji in Evropski uniji,2000-2007, v %.....	46
Tabela 19: Skupine zavarovancev v delovno aktivni dobi v evidencah obveznih zavarovanj	50
Tabela 20: Delež delovno aktivnih in brezposelnih zavarovancev v obveznem zdravstvenem zavarovanju ter obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2000-2007, v % od vseh zavarovancev	50
Tabela 21: Število oseb z in brez obveznega zdravstvenega zavarovanja, 2000-2007	51
Tabela 22: Zavarovane osebe OZZ po zavarovalnih podlagah, 2000-2007, v 1000	52
Tabela 23: Struktura zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja, 2000-2007, v % od skupaj	53
Tabela 24: Delovno aktivne osebe vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje po starostnih skupinah in spolu, 2007, v % od prebivalcev starostnih skupin.....	54

Tabela 25: Razlika v številu zavarovancev obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2000-2007.....	55
Tabela 26: Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja,	55
Tabela 27: Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja,	56
Tabela 28: Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starostnih skupinah in spolu, 2007, v % od prebivalcev starostnih skupin	57
Tabela 29: Število delovno aktivnih in brezposelnih zavarovancev obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2000-2007	58
Tabela 30: Razlika v številu zavarovancev po zavarovalnih podlagah za zaposlene med obveznim zdravstvenim ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007	59
Tabela 31: Razlika v številu samozaposlenih zavarovancev med obveznim zdravstvenim zavarovanjem ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007	61
Tabela 32: Razlika v številu kmetov zavarovancev med obveznim zdravstvenim ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007.....	62
Tabela 33: Prostovoljni zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter potencialni delež kmetov v tej skupini zavarovancev, 2000-2007.....	63
Tabela 34: Razlika v številu brezposelnih zavarovancev med obveznim zdravstvenim ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007.....	64
Tabela 35: Delovno aktivni zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja in zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starostnih skupinah, 2007.....	67
Tabela 36: Ocena števila delovno aktivnih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starostnih skupinah, 2007.....	67
Tabela 37: Razmerje med delovno aktivnimi zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2007, po starostnih skupinah, v %.....	68
Tabela 38: Prispevki za socialno varnost, v tisoč evrov, 2000-2007	69
Tabela 39: Prispevki zavezancev za socialno varnost, v % vseh prispevkov, 2007.....	70
Tabela 40: Prispevki kmetov za socialno varnost, v % vseh prispevkov samozaposlenih, 2000 in 2007	70

UVOD

Sistem socialne varnosti v Sloveniji lahko uvrstimo v Bismarckov oz. kontinentalni sistem socialne varnosti, ki je en izmed treh t.i. svetov kapitalistične blaginje. Vanj lahko vključimo večino držav kontinentalne Evrope, upoštevajoč nekatere skupne značilnosti njihovih sistemov socialne varnosti. Pomembno vlogo zagotavljanja socialne varnosti v tem sistemu ima socialno zavarovanje.

Socialno-blaginjski sistemi v večini zahodno-evropskih držav so od druge svetovne vojne dalje temeljili na socialnem zavarovanju. Pri tem so izhajali iz domneve, da si je večina posameznikov sposobna zagotoviti socialno varnost s plačevanjem prispevkov za socialno varnost v obdobju delovne aktivnosti. Tako so se kvalificirali za nadomestilo v primerih začasnega ali trajnega prenehanja zaposlitve (Trbanc, 1992, str. 103).

Kontinentalni model socialne varnosti je pri zagotavljanju socialne varnosti najbolj učinkovit ob visokih stopnjah zaposlitve, ko prevladujejo stabilne zaposlitve, saj si takrat večina prebivalstva v delovno aktivni dobi socialno varnost lahko zagotavlja s participacijo v socialnem zavarovanju in so potrebe po socialni pomoči s strani države majhne. Vendar trg dela postaja vedno bolj segmentiran, saj se delež oseb v fleksibilnih oblikah zaposlitve, ki ne zagotavljajo trdnih vezi s trgom dela, povečuje (Stanovnik, 2002, str. 194).

Spremembe na trgu dela v smeri zmanjševanja deleža tradicionalnih, stabilnih zaposlitev in naraščanja deleža atipičnih, fleksibilnih zaposlitev ter povečevanja mobilnosti delovne sile pomenijo, da pasivno zaščito tradicionalnih zaposlitev, ki se nanaša na ovire delodajalcev pri odpuščanju zaposlenih, dopolnjuje ter vedno bolj nadomešča aktivna varnost posameznikov na trgu dela (Gazier, 2002, str. 27). Z aktivno varnostjo posameznikov na trgu dela se je razvil model prožne varnosti. Ta pomeni kombinacijo fleksibilnega trga dela z lahkim in hitrim odpuščanjem in zaposlovanjem delavcev, radodarnega sistema socialne varnosti z visokimi izdatki za brezposelne in aktivne politike zaposlovanja (Madsen, 2002, str. 51).

Muffels in Luijkx (v Pajnkihar, 2002, str. 12, 16) navajata, da je za kontinentalni model socialne varnosti značilna izmenjava med fleksibilnostjo in varnostjo na trgu dela. Spremembe na trgu dela v smeri večje fleksibilnosti se odražajo v participaciji posameznikov v socialnem zavarovanju in v obsegu pravic iz obveznega zavarovanja. Višja stopnja socialne varnosti, ki jo spremlja nižja stopnja fleksibilnosti na trgu dela, se spreminja v smeri naraščajoče fleksibilnosti in padajoče varnosti na trgu dela.

V magistrskem delu bom poskušala ugotoviti, kako fleksibilnost na trgu dela v Sloveniji vpliva na participacijo posameznikov v delovno aktivni dobi v socialnem zavarovanju, pri čemer se bom osredotočila na obvezno zdravstveno zavarovanje ter obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Zaradi univerzalnosti obveznega zdravstvenega zavarovanja, v katerega so praviloma vključeni vsi posamezniki, večja fleksibilnost na trgu dela vpliva predvsem na obseg vključenosti prebivalcev v delovno aktivni dobi v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Posameznik v delovno aktivni dobi je lahko zaposlen v formalnem ali neformalnem sektorju gospodarstva na osnovi različnih pravnih razmerij, brezposeln ali delovno neaktiven. Participacija v socialnem zavarovanju pa vpliva na njegovo blaginjo ne le v obdobju delovne aktivnosti temveč tudi po tem obdobju.

Participacija v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju v Sloveniji je pogojena s posameznikovo zaposlenostjo oz. delovnim razmerjem. Nekaterе druge oblike delovne aktivnosti (samozaposleni in kmetje), tako kot brezposelnost ter delovna neaktivnost, v zavarovalnih podlagah namreč ne zagotavljajo vključenosti v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. V določenih zakonsko določenih primerih oz. ob neizpoljenih pogojih za obvezno vključitev v pokojninsko in invalidsko zavarovanje je možna prostovoljna vključitev v to obliko obveznega zavarovanja.

Cilj naloge je na podlagi analize zakonodaje s področja socialnega zavarovanja ter evidenc števila zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja oblikovati oceno števila posameznikov v delovno aktivni dobi, ki niso socialno zavarovani. Poskušala bom opredeliti skupine delovno aktivnega prebivalstva, ki le v manjši meri participirajo v socialnem zavarovanju ter poiskati vzroke za njihovo nepokritost s socialnim zavarovanjem. Osredotočila se bom na obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, katerega namen je zagotavljati dohodkovno varnost oz. preprečevati socialno izključenost po izstopu iz delovno aktivne dobe.

Magistrsko delo je sestavljeno iz dveh delov. V prvem delu bom povzela teorijo, ki je relevantna za analizo izbranega problema. V prvem poglavju bom tako opisala kontinentalni model socialne varnosti oz. socialnega zavarovanja. V naslednjem poglavju se bom osredotočila na trg dela, pri čemer bom največ pozornosti namenila fleksibilnosti delovne sile. V tretjem poglavju bom predstavila metodološki okvir za analizo izbrane tematike na primeru Slovenije ter navedla hipoteze ter metode preučevanja izbranega problema. Navedla bom, za obravnavo izbranega problema in postavljene hipoteze, tudi relevantne zakonodajne vire ter uporabljene statistične evidence ter opredelila posebnosti posameznih evidenc oz. omejitve medsebojne primerjave evidenc obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Teoretičnemu in metodološkemu delu bo sledil analitični sklop. V četrtem poglavju bom opisala sistem obveznega zdravstvenega zavarovanja ter sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Sloveniji. V največji meri se bom osredotočila na zavarovalne podlage. Na osnovi zavarovalnih podlag obravnavanih oblik socialnega zavarovanja bom iskala razlike v številu zavarovancev obravnavanih zavarovanj. Opisala bom tudi osnove za plačevanje prispevkov za zavarovanje, ki določajo obseg prispevkov

posameznih kategorij zavarovancev v obvezno zavarovanje. V naslednjem poglavju bom predstavila zakonodajo s trga dela z opisom zavarovanja za primer brezposelnosti.

Zakonodajnemu delu analize bo sledila analiza evidenc podatkov o številu zavarovancev obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V šestem poglavju bom predstavila lastnosti trga dela v Sloveniji in prisotnost fleksibilnih oblik zaposlitve med delovno aktivnimi. V sedmem poglavju bom predstavila pokritost prebivalstva v delovno aktivni dobi z obema oblikama socialnega zavarovanja ter poskušala ugotoviti kakšen in kolikšen vpliv imajo fleksibilne oblike zaposlitve na pokritost s socialnim zavarovanjem. V naslednjem poglavju bom predstavila financiranje obveznega zavarovanja in strukturo prispevkov zavarovancev posameznih zavarovalnih podlag obeh obveznih zavarovanj. V zadnjem poglavju, razpravi s sklepom, bom povzela glavne ugotovitve in navedla ter poskušala razložiti vzroke za razlike v pokritosti posameznikov v delovno aktivni dobi z obravnavanima oblikama socialnega zavarovanja.

1 KONTINENTALNI SISTEM SOCIALNE VARNOSTI

Sistemi socialne varnosti so bili oblikovani predvsem z namenom izpolnjevati potrebe delavcev, ki prejemajo plačo. Izpolnjevali naj bi njihove eksistenčne potrebe in zagotavljati zaščito pred določenimi tveganji, kot so brezposelnost, starost, smrt, materinstvo, starševstvo, bolezen, invalidnost, nastanitev in drugi primeri družbene izključenosti (Ghai, 2003, str. 122; Statistical Office of the European Communities, 1996, str. 12).

Za kontinentalni sistem socialne varnosti je značilno, da je obseg socialnih pravic, do katerih je posameznik upravičen, v veliki meri povezan z njegovo participacijo v socialnem oz. obveznem zavarovanju, ki je najpomembnejši del tega sistema. V Tabeli 1 so povzete nekatere glavne lastnosti kontinentalnega sistema socialne varnosti. Za analizo izbranega problema so najpomembnejše obveznost participacije v socialnem zavarovanju, tripartitnost financiranja ter odmera oz. višina prispevkov.

Tabela 1: Socialno zavarovanje

Akterji	zaposleni
Financiranje	načelo tripartitnosti
Tveganje	socializacija tveganja oz. prerazdeljevanje dohodka in potrošnje
Solidarnost	srednja – načelo ekvivalence in horizontalne solidarnosti
Participacija	obvezna
Pravice	splošno opredeljene
Višina prispevkov	določena glede na višino bruto plače in druga nadomestila iz dela
Lastnosti sistema	fleksibilnost; odpornost na obsežne, nepredvidljive dogodke

Vir: T. Stanovnik, Javne finance, 2002, str. 187-196.

Z razvojem socialne politike se širi krog posameznikov, ki so upravičeni do socialnih pravic. Obravnavanje posameznikov postaja bolj univerzalno, saj se njihove upravičenosti do socialnih pravic in storitev ne pogojuje več le s prisotnostjo na trgu dela (Trbanc, 1992, str. 99).

Sistem socialnega oz. obveznega zavarovanja se financira s prispevki zavezancev oz. socialnih partnerjev. Zavezanci za plačevanje prispevkov za socialno zavarovanje so delodajalci, delojemalci, država s pristojnimi organi in lokalna skupnost, ki plačuje prispevke za socialno ogrožene skupine. Na vplačanih prispevkih v socialno zavarovanje temeljijo socialne pravice posameznikov. Govorimo o načelu recipročnosti oz. ekvivalence, kjer je obseg pravic iz zavarovanja praviloma sorazmeren z vplačanimi prispevki (Stanovnik, 2002, str. 189, 192).

Kontinentalni sistem socialne varnosti zagotavlja eksistenčni minimum brezposelnim in neaktivnim posameznikom ter ohranjanje relativnega družbenega položaja zaposlenih z zagotavljanjem varnosti dohodka, kar je tudi glavni cilj sistema. Država pa s svojo socialno politiko oz. redistribucijo ne zmanjšuje statusne diferenciacije oz. so njeni poskusi s tem namenom majhni. Ohranja se *status quo* v družbi (Abrahamson, 2002, str. 59; Trbanc, 1992, str. 100).

Zaradi razlikovanja med zaposlenim delom prebivalstva in brezposelnimi posamezniki se je oblikoval termin dvotretjinske družbe oz. države dualne blaginje. Te ločijo na eni strani privilegirano, zaščiteno, zaposleno skupino prebivalstva, ki ima zagotovljene vse socialne pravice in dohodke, ki so dovolj visoki, da si nekatere socialne pravice, storitve in dobrine, lahko zagotovi tudi na trgu. Od te skupine ločijo na drugi strani manjšo, marginalizirano, brezposelno skupino prebivalstva, ki večine socialnih pravic nima zajamčenih (Trbanc, 1992, str. 107).

Z razvojem trga dela in pojavom novih, fleksibilnih oblik zaposlitve, se je delitvi na zaposlene in brezposelne pridružila nova skupina, katere status na trgu dela oz. prehajanje med obema skupinama se lahko pogosteje spreminja.

Spremembe na trgu dela v smeri večje prožnosti delovne sile ter manjše varnosti zaposlitve zaradi pojava ter širjenja atipičnih oblik zaposlitve in višja brezposelnost sta razvili potrebo po širjenju shem socialne varnosti zaradi novih tveganj, zaradi česar se sodobne države blaginje nenehno spreminjajo in razvijajo (Stanovnik, 2002, str. 193-194).

V primeru, da je večina delavcev zaposlenih v formalni sferi gospodarstva, lahko sistem socialne varnosti v veliki meri zagotavlja zaščito zaposlenemu dela prebivalstva. V večini držav v razvoju, kjer je veliko ljudi zaposlenih v neformalnem sektorju gospodarstva in je delež zaposlenih v formalnem sektorju gospodarstva majhen, je sistem socialne varnosti neučinkovit, saj ne zajame večine delovno aktivnega prebivalstva (Ghai, 2003, str. 122-123).

V prvih letih tranzicije srednje in vzhodnoevropskih držav je del delovno aktivnega prebivalstva našel zaposlitev v neformalnem sektorju gospodarstva, del pa je prenehal z delovno aktivnostjo. Število delovnih mest v formalnem sektorju gospodarstva se je zmanjšalo, medtem ko zaposleni v neformalnem sektorju gospodarstva niso bili nujno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (Fultz & Stanovnik, 2005, str. 11). Godfrey (2003, str. 17) navaja, da v tranzicijskih državah velik delež zaposlenih dela v sivi ekonomiji. Za dostojno delo tako zaposlenih to pomeni, da jih delovna zakonodaja ne zajema ter tako niso nujno upravičeni do storitev socialne varnosti. Fultz in Stanovnik (2005, str. 11) navajata, da je v teh državah v formalnem sektorju gospodarstva prihajalo do neprijavljanja delavcev v socialno zavarovanje in plačevanja minimalnih prispevkov oz. uporabe minimalne osnove za odmero le-teh. Zaradi manjših prispevkov pokojninske blagajne je prišlo do zahtev po znižanju pokojnin (dvigu starosti ob upokojitvi, nižjih nadomestil, manjšem usklajevanju pokojnin) in potreb po državnem sofinanciranju pokojninskega sistema.

Bejaković (2002, str. 318-320) navaja, da v večini tranzicijskih držav obstoječi javni sistemi pokojninskega zavarovanja, ki se financirajo iz tekočega dohodka, ne morejo zadovoljiti obveznosti do velikega števila upokoencev. Zaradi naraščanja prispevkov oz. prispevnih stopenj pa prihaja do širjenja sive ekonomije in zaposlovanja »na črno«. Za pokojninsko zavarovanje je pomembno, da se dohodek zaposlenim izplačuje redno in da delodajalec potrdi točen znesek izplačila pristojnemu organu. Zapleti se pojavijo, če dohodek ni izplačan v rednih intervalih ali če ga izplačuje več delodajalcev. Še večje težave se pojavijo pri samozaposlenih, saj ti prihodek prijavijo sami, pogosto netočno, tako da je osnova za odmero prispevkov za zavarovanje nizka.

Nepokritost s socialnim zavarovanjem je lahko na eni strani posledica odločitve delojemalca, ki zaposlenega ne prijavi v zavarovanje, kar navajata Fultz in Stanovnik (2005, str. 11). Na drugi strani se za nepokritost s socialnim zavarovanjem lahko odloči sam posameznik oz. potencialni zavarovanec, v primeru, ko je tudi zavezanec za prijavo v obvezno zavarovanje. Odločitve o ne vključitvi v socialno zavarovanje ter evaziji prispevkov za pokojninsko zavarovanje so rezultat (Bejaković, 2002, str. 318-319):

- ne dovolj močne vezi med prispevki in pokojnino,
- nepravičnega sistema in številnih pokojnin, za katere ni potrebno plačevati prispevkov,
- razmer, ko plačevanje prispevkov ni pogoj za pridobitev pravic iz pokojninskega zavarovanja.

2 FLEKSIBILNOST NA TRGU DELA

Posamezniki v delovno aktivni dobi imajo lahko različne statusne na trgu dela. V Tabeli 2 prikazujem različne oblike zaposlitev posameznikov ter dve kategoriji, ko posamezniki niso zaposleni. Med aktivnimi posamezniki ločimo delovno aktivne, kjer je vedno več

posameznikov zaposlenih v fleksibilnih oblikah zaposlitve, ter brezposelne posameznike. Del prebivalstva v delovno aktivni dobi je lahko delovno neaktiven, bodisi zaradi nezmožnosti za delo bodisi zaradi nepripravljenosti delati, ali je pasiven pri iskanju dela in zaposlitve, saj meni, da zaposlitve ne more dobiti (angl. *discouraged workers* oz. obupanci) (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2009, str. 21).

S pojmom fleksibilnost dela največkrat pojmuje negotovost pri zaposlitvi v smislu delovnih pogojev in pogodb o zaposlitvi. Fleksibilna oz. atipična zaposlitev je vsaka zaposlitev, ki ni sklenjena za nedoločen čas s polnim delovnim časom in rednim delavnikom (Sicherl, 2003, str. 12, 25). Te predstavljajo standardne oblike zaposlitve, ki pomenijo večjo varnost in stabilnost dohodka. S strani delavcev so standardne zaposlitve višje vrednotene, saj imajo posamezniki v taki zaposlitvi večji obseg pravic iz socialnega zavarovanja, ki je ena izmed štirih komponent dostojnega dela, poleg zaposlitve, delavskih pravic ter socialnega dialoga (Ghai, 2003, str. 113).

Tabela 2: Statusi posameznikov v delovno aktivni dobi

Stabilna zaposlitev	
<i>za nedoločen čas, s polnim delovnim časom, z rednim delavnikom</i>	
Fleksibilna zaposlitev	
<i>prostovoljne, zaželene oblike</i>	<i>neprostovoljne, nezaželene oblike</i>
<ul style="list-style-type: none"> - polni delovni čas z več kot eno ekonomsko aktivnostjo - polni delovni čas z možnostjo fleksibilnega urnika - samozaposleni - študentje - upokojenci, ki opravljajo dodatno delo 	<ul style="list-style-type: none"> - izmensko delo - neredni delovni čas
<ul style="list-style-type: none"> - zaposlitve za določen čas (začasne zaposlitve) - krajši delovni čas (delne zaposlitve) 	
Brezposelnost (<i>niso zaposleni, a so zmožni in pripravljeni delati</i>)	
Neaktivnost (<i>niso zaposleni in niso zmožni ter pripravljeni delati</i>)	

Vir: P. Sicherl, Fleksibilnost dela: primerjalna analiza, 2003, str. 19.

Fleksibilnost dela je širok pojem, ki zajema prilagajanje števila zaposlenih in njihovih opravljenih delovnih ur povpraševanju, prilagajanje plač produktivnosti ter sektorsko in regionalno mobilnost delovne sile (Kajzer, 2006, str. 38) (glej tudi Tabela 3).

Tabela 3: *Fleksibilnost na trgu dela*

Interna, mikroekonomska fleksibilnost	Eksterna, makroekonomska fleksibilnost
Fleksibilnost plač oz. stroškov dela	
prilagajanje plač (in stroškov dela) rezultatom poslovanja podjetja	prilagajanje plač (in stroškov dela) inflaciji, produktivnosti in morebitnim zunanjim šokom
Numerična fleksibilnost	
prilagajanju števila zaposlenih na potrebe podjetja po delovni sili, ki je odvisno od povpraševanja po njegovih izdelkih ali/in storitvah in od tehnoloških sprememb oz. napredka)	prilagajanje stopnje zaposlenosti spremembam na trgu
Fleksibilnost delovnega časa	
prilagajanje delovnega časa potrebam podjetja in organizacije delovnega časa zaposlenih	prilagajanje delovnega časa spremembam na trgu
tehnično-organizacijska in proceduralna fleksibilnost	mobilnost delovne sile

Vir: D. Meulders & L. Wilkin, Labour Market Flexibility: Critical introduction to the analysis of a concept, 1991, str. 4-6; A. Kajzer, Pojem fleksibilnosti trga dela in stanje na trgu dela v Sloveniji, 2005, str. 12.

Razširjenost začasnih zaposlitev oz. zaposlitev za določen čas je indikator prilagodljivosti trga dela, a ima nekatere omejitve. Velik delež začasnih zaposlitev je odziv delodajalcev na pravila o odpuščanju zaposlenih za nedoločen čas. Zaradi visokih stroškov odpuščanja delodajalci pogosteje sklepajo pogodbe o zaposlitvah za določen čas, katerih stroški odpuščanja so praviloma nižji (Kajzer, 2006, str. 38).

Razširjenost delnih zaposlitev oz. zaposlitev za krajši delovni čas povečuje fleksibilnost trga dela na strani povpraševanja po delovni sili, saj izboljšuje možnosti prilagajanja proizvodnje in stroškov dela. Na drugi strani, na strani ponudbe povečuje možnosti posameznika, ki ni pripravljen ali zmožen delati polni delovni čas, ter omogoča lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja (Kajzer, 2006, str. 38).

Zaposlitve za krajši delovni čas tako niso nujno nezaželena oblika zaposlitve, prav tako pa so lahko tudi zaposlitve za določen čas osebna izbira posameznika (morebiti zaradi želje po izkušnjah na različnih področjih in v različnih delovnih okoljih).

Razlikovanje med stabilnimi in fleksibilnimi zaposlitvami vodi v delitev trga dela na primarni in sekundarni trg dela. Za primarni trg dela, na katerem se nahajajo stabilne zaposlitve, so značilne primerne plače in možnosti napredovanja. Fleksibilne zaposlitve pa se nahajajo na sekundarnem trgu dela, za katerega so značilni slabše oz. nižje plače in

odsotnost možnosti napredovanja (Bollé, 1997). Na osnovi različnih možnosti fleksibilnih zaposlitev glede poklicne kariere (možnost sklenitve pogodbe za nedoločen čas, izobraževanje in napredovanja) lahko ločimo t.i. »*dead-end*« zaposlitve, kjer ni možnosti kariernega razvoja, in t.i. »*stepping stones*« zaposlitve, kjer obstajajo možnosti sklenitve delovnega razmerja za nedoločen čas in kasneje tudi možnosti napredovanja (Booth et al., 2000, str. 1).

Participacija na trgu dela ne zagotavlja v vseh primerih oz. oblikah zaposlitve zmanjšanje tveganja revščine in družbene izključenosti. Nekateri posamezniki so brezposelni in imajo socialne pravice ali so t.i. revni zaposleni (angl. *working poor*), ki sicer imajo zaposlitev, a nimajo nekaterih socialnih pravic (Supiot, 2002, str. 152). Tveganja revščine za zaposlene (angl. *in-work-poverty*) v Evropski uniji predstavljajo podzaposlenost (angl. *underemployment*) (zaposlitev za določen čas, zaposlitev za delovni čas, ki je krajši od polnega delovnega časa, ter zaposlitev, ki je krajša od enega leta), nižja izobrazba ter enostarševske družine (Allegre, 2008, str. 6).

Zmanjševanje deleža stabilnih zaposlitev v razmerju do naraščajočega deleža atipičnih zaposlitev v celotnem obsegu zaposlitev ter njuna kombinacija, ki pomeni prilagajanje gospodarstva in trga dela spremembam v mednarodnem okolju ob ohranjanju sistema blaginje na osnovi solidarnosti, sta zajeta v terminu prožna varnost (angl. *flexicurity*). Ta zajema na eni strani prožnost, fleksibilnost delovne sile, katero predstavlja skupina posameznikov v fleksibilnih oblikah zaposlitve, ter na drugi strani varnost, stabilnost dela, katero uživa predvsem in v največji meri skupina posameznikov v standardni zaposlitvi (Auer, 2007, str. 2-3).

Na posameznih trgih dela, v različnih državah in različnih sistemih blaginje, se lahko oblikujejo različna razmerja in povezave med fleksibilnostjo in varnostjo na trgu dela. Za kontinentalni model socialne varnosti je značilna izmenjava med fleksibilnostjo in varnostjo na trgu dela (glej Tabelo 4). Kombinacija med visoko varnostjo in nizko fleksibilnostjo dela se spreminja v smeri naraščajoče fleksibilnosti in padajoče varnosti dela.

Tabela 4: Hipotezi o razmerju med fleksibilnostjo in varnostjo na trgu dela

Hipoteza izmenjave (angl. <i>trade-off</i>)	Hipoteza povezave (angl. <i>flexicurity</i>)
- višja fleksibilnost in posledično nižja varnost	- visoko fleksibilnost spremlja visoka varnost
- nižja fleksibilnost in posledično višja varnost	- nizko fleksibilnost spremlja nizka varnost (angl. <i>in-flexicurity</i>)

Vir: T. Pajnkihar, Fleksibilnost na trgu dela in socialna varnost za hitrejšo rast na trgu dela, 2007, str. 12.

3 METODOLOŠKI NAČRT

V magistrskem delu bom poskušala ugotoviti, kolikšen del prebivalstva v delovno aktivni dobi v Sloveniji ni vključen v socialno zavarovanje, pri čemer se bom omejila na obvezno zdravstveno ter obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter primerjala število zavarovancev obeh zavarovanj po zavarovalnih podlagah in starostnih skupinah. Na osnovi pokritosti z obveznim zdravstvenim zavarovanjem (v nadaljevanju OZZ), za katerega je značilna večja univerzalnost, bom poskušala oceniti število posameznikov v delovno aktivni dobi, ki niso vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljevanju PIZ). Obvezno zdravstveno zavarovanje namreč zajema tako posameznike v delovno aktivni dobi kot posameznike izven delovno aktivne dobe. Slednji so lahko obvezno zdravstveno zavarovani kot družinski člani ali zavarovanci (upokojeanci). Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prav tako kot zavarovanje za primer brezposelnosti, pa zajema le posameznike v delovno aktivni dobi.

V delovno aktivni dobi so šteti posamezniki nad 15 letom starosti, ki so lahko bodisi delovno aktivni bodisi delovno neaktivni (glej Tabela 5). Delovno aktivno dobo bom v analizi omejila z letoma 15 in 64 let, saj se starost 64 let v statističnih podatkih nekaterih kazalnikov trga dela uporablja kot zgornja meja.

Tabela 5: Prebivalstvo v delovno aktivni dobi

Prebivalstvo v delovno aktivni dobi oz. delovno sposobno prebivalstvo - posamezniki nad 15 letom starosti			
aktivno prebivalstvo			(delovno) neaktivno prebivalstvo
delovno aktivni		brezposelni	
zaposlene osebe	samozaposlene osebe (tudi kmetje)		

Vir: Statistični urad RS, 2005, str. 21.

Različne skupine delovno sposobnega prebivalstva imajo lahko različne statuse na trgu dela in so zavarovane po različnih zavarovalnih podlagah obeh obravnavanih obveznih zavarovanj. Različne zavarovalne podlage pogojujejo tako obseg pravic iz obveznega zavarovanja kot obveznosti oz. financiranje le tega.

Z namenom ugotoviti, kolikšen obseg posameznikov v delovno aktivni dobi ne participira v obravnavanih oblikah socialnega zavarovanja, bom preverila hipotezo, da fleksibilnost na trgu dela negativno vpliva na participacijo v socialnem zavarovanju. Pri tem bom fleksibilnost na trgu dela opredelila kot prisotnost atipičnih oblik zaposlitve na trgu dela ter prisotnost samozaposlenih in kmetov med prebivalci v delovno aktivni dobi. Samozaposleni in kmetje imajo namreč v slovenski zakonodaji z obravnavanega področja

socialnega zavarovanja drugačen status kot zaposleni v delovnem razmerju in sicer pri pokritosti s socialnim zavarovanjem, pri prijavi v zavarovanje ter pri financiranju le-tega. Kot negativni vpliv bom opredelila manjši obseg pokritosti s socialnim zavarovanjem, ki pomeni manjši obseg pravic iz sistema socialnega zavarovanja ter manjši obseg obveznosti do sistema, ki se nanašajo na prispevne stopnje ter osnove za odmero le-teh.

Zaradi fleksibilnosti na trgu dela bom na podlagi podatkov o trgu dela opredelila skupine delovno aktivnih posameznikov, po starosti ter obliki atipične zaposlitve, ki v manjši meri participirajo v socialnem zavarovanju in so do pravic iz obveznega zavarovanja upravičeni v manjšem obsegu kot zaposleni v standardni zaposlitvi.

Kot je razvidno iz Tabele 6 predvidevam, da do problemov pri participaciji v socialnem zavarovanju lahko pride predvsem v skupini delovno aktivnih, ki niso v delovnem razmerju, ter pri zaposlenih v fleksibilnih oblikah zaposlitve. Vezjak in Stanovnik (2004, str. 278) ugotavljata, da obstaja možnost nepokritosti s socialnim zavarovanjem tudi med zaposlenimi v delovnem razmerju. Vse skupine delovno aktivnih posameznikom pa so lahko nepokrite s socialnim zavarovanjem zaradi neprijave v zavarovanje s strani zavezanca za prijavo v zavarovanje, ki je lahko njihov delodajalec ali (potencialni) zavarovanci sami. Na trgu dela so prisotne tudi nekatere druge oblike delovne aktivnosti, kot so avtorska pogodba in pogodba o delu, ki posameznikom predstavljajo glavni ali dodaten vir zaslužka. Predvsem posamezniki, ki jim ta oblika aktivnosti predstavlja dodaten vir zaslužka, so lahko tudi zaposleni ter obvezno zavarovani. Nekateri, ki jim taka oblika delovne aktivnosti pomeni glavni vir zaslužka, pa niso nujno tudi drugače delovno aktivni ter zato niso obvezno zavarovani.

Tabela 6: Problemi pri vključenosti v socialno zavarovanje za različne skupine delovno aktivnih posameznikov

Delovna aktivnost	Potencialni problemi pri socialnem zavarovanju
standardna zaposlitev	neprijavljenost v socialno zavarovanje
zaposlitev za določen čas	neizpolnjena zakonsko zahtevana zavarovalna doba za PIZ
zaposlitev za krajši delovni čas	nižji prispevki oz. osnova za odmero le-teh
kmetje in samozaposleni	nižji prispevki oz. osnova za odmero prispevkov za OZZ in PIZ, neizpolnjena zakonsko zahtevana zavarovalna doba za PIZ, ne vključenost v nekatere oblike socialnega zavarovanja

Poskušala bom ugotoviti, pri katerih zavarovalnih podlagah obstaja večja možnost nepokritosti s socialnim zavarovanjem ter pokazati pri katerih zavarovalnih podlagah je obseg pravic iz obveznega zavarovanja manjši. S tem namenom bom analizirala relevantno zakonodajo s področja socialne varnosti in trga dela, in sicer:

- Zakon o obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju,
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju,
- Zakon o prispevkih za socialno varnost,
- Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja,
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti,
- Zakon o delovnih razmerjih.

Na osnovi analizirane zakonodaje bom opredelila potencialne skupine zavarovancev oz. zakonodajne osnove obravnavanih oblik obveznega zavarovanja, v katerih bi lahko pričakovali slabšo pokritost z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, tako po številu zavarovancev kot po obsegu pravic iz obveznega zavarovanja. Svoja predvidevanja in ugotovitve o zavarovalnih podlagah obveznega zavarovanja bom nadalje analizirala s pomočjo statističnih podatkov.

Za statistično analizo izbranega problema bom uporabila evidence s področja trga dela (zaposlenost in brezposelnost, prisotnost atipičnih oblik zaposlitve), obveznega zdravstvenega zavarovanja (število zavarovanih oseb, zavarovancev in družinskih članov) ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (število zavarovancev) za obdobje od leta 2000 do leta 2007. Vir podatkov za analizo trga dela bosta Statistical Office of the European Communities (v nadaljevanju Eurostat) in Statistični urad Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS). Vir podatkov za analizo pokritosti posameznikov s socialnim zavarovanjem bodo evidence Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju ZZZS) in Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju ZPIZ).

Kot kazalnika fleksibilnosti na trgu dela se – poleg indeksa varovanja zaposlitve in ekonometričnih ocen odzivnosti zaposlenosti in plač na makroekonomske šoke – pogosto uporabljata delež zaposlitev za določen čas in delež zaposlitev za krajši delovni čas v skupini delovno aktivnih v formalnem sektorju gospodarstva (Kajzer, 2006, str. 38). Oba bom prikazala tudi v analizi podatkov s področja trga dela. Kazalnika sta v statističnih podatkih Eurostata zajeta v razmerju do stopnje zaposlenosti (delne zaposlitve oz. zaposlitve za krajši delovni čas) oz. vseh zaposlenih (začasne zaposlitve oz. zaposlitve za določen čas). Stopnja zaposlenosti (angl. *employment rate*) oz. zaposlenost je širši pojem, ki zajema poleg oseb v delovnem razmerju tudi samozaposlene in kmete, medtem ko število zaposlenih (angl. *employees*) zajema le zaposlene v delovnem razmerju.

Pri analizi podatkov s področja dela je potrebno upoštevati tudi razlike med registrskimi podatki Zavoda RS za zaposlovanje ter anketnimi podatki (Anketa o delovni sili) o delovno aktivnem prebivalstvu in brezposelnih osebah. Registrski podatki se zajemajo mesečno (zadnji dan v mesecu), medtem ko se Ankete o delovni sili izvaja četrtletno in se nanaša na anketirane osebe, ki so bile delovno aktivne teden pred anketiranjem (Statistični urad RS, 2005, str. 22). Ostale razlike so prikazane v Tabeli 7.

Tabela 7: Primerljivost podatkov Ankete o delovni sili in evidence Zavoda RS za zaposlovanje

	Anketa o delovni sili	Zavod za zaposlovanje
Vir	anketa – ocene na podlagi statističnega vzorca	statistični register delovno aktivnega prebivalstva – popolno zajetje
Delovno aktivno prebivalstvo	vključuje pomagajoče družinske člane, osebe, ki delajo po pogodbah o delu, avtorskih pogodbah, za neposredno plačilo	zaposlene osebe s pogodbami o zaposlitvi
Brezposelne osebe	v tednu pred anketiranjem ni delala za plačilo, dobiček ali družinsko blaginjo, a v zadnjih štirih tednih aktivno išče delo in ga je v dveh tednih pripravljena sprejeti (t.i. anketna brezposelnost)	prijavljenost na Zavodu RS za zaposlovanje na osnovi določenih kriterijev (t.i. registrirana brezposelnost)

Vir: Statistični urad RS, 2005, str. 22.

Primerjava evidenc ZPIZ o številu zavarovancev po starostnih skupinah pred in po letu 2002 ni možna zaradi spremenjenega zajema zavarovancev in vključitve dodatnih spremenljivk (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 2008b, str. 1). Zavarovance obeh obravnavanih obveznih zavarovanj po starostnih skupinah bom primerjala za obdobje od leta 2002 do 2007¹.

Nadalje, ZZZS in ZPIZ ne vodita evidenc zavarovancev po istih starostih skupinah; te so pri obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju podrobneje razdeljene. Za primerjavo obeh oblik obveznega zavarovanja po starostnih skupinah bom evidenco obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja prilagodila evidenci obveznega zdravstvenega zavarovanja, a bo kljub temu prišlo do odstopanja v številu zavarovancev obeh zavarovanj po starostnih skupinah, ker združljivost starostnih skupin obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki bi popolnoma ustrezala evidenci obveznega zdravstvenega zavarovanja, ni možna. Prilagoditev starostnih skupin zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja starostnim skupinam obveznega zdravstvenega zavarovanja prikazujem v Tabeli 8.

¹ V analizi so za leto 2007 prvi podatki o številu zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po spolu in starosti.

Tabela 8: Starostne skupine zavarovancev obveznih zavarovanj

OZZ	do 20 let	21-30 let	31-40 let	41-50 let	51-60 let	61 let dalje
PIZ	15-19 let	20-24 let	30-34 let	40-44 let	50-54 let	60-64 let
		25-29 let	35-39 let	45-49 let	55-59 let	65 let dalje
PIZ-1 ¹	do 19 let	20-29 let	30-39 let	40-49 let	50-59 let	60 let dalje

Legenda: ¹ Starostne skupine obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja prirejene starostnim skupinam obveznega zdravstvenega zavarovanja.

4 OBVEZNO ZDRAVSTVENO ZAVAROVANJE TER OBVEZNO POKOJNINSKO IN INVALIDSKO ZAVAROVANJE V SLOVENIJI

4.1 Obvezno zdravstveno zavarovanje

Obvezno zdravstveno zavarovanje v Sloveniji ureja Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 72/2006-UPB3, 114/2006-ZUTPG, 91/2007, 71/2008, 76/2008, 118/2008 Skl. US: U-I-163/08-12, v nadaljevanju ZZVZZ). Zanj je značilna skorajda popolna univerzalnost zavarovanja. V obvezno zdravstveno zavarovanje so vključeni vsi prebivalci, kot zavarovanci ali njihovi družinski člani. Zavarovanci se skladno s svojim delovnim ali socialnim položajem vključijo v to zavarovanje na osnovi zakonsko opredeljenih kategorij zavarovancev. To naj bi omogočilo popolno pokritost prebivalstva z obveznim zdravstvenim zavarovanjem (Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22).

Obvezno zdravstveno zavarovanje pokriva različna tveganja (bolezen in poškodbe izven dela, poškodbe pri delu in poklicne bolezni), za katera so zavarovane osebe, zavarovanci in njihovi družinske člane, lahko zavarovane. Na podlagi obsega zavarovanja je določena upravičenost do posameznih pravic in različen obseg le-teh.

ZZVZZ navaja upravičenost do posameznih pravic iz zavarovanja za posamezne skupine zavarovancev in njihovih družinskih članov. Za plačilo zdravstvenih storitev in povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev so zavarovane vse zavarovane osebe. Za pogrebnino in posmrtnino so zavarovani le nekateri zavarovanci in njihovi ožji družinski člani, medtem ko so do nadomestila plače med začasno zadržanostjo od dela upravičeni le nekateri zavarovanci, ki so zavarovani za primer poškodbe pri delu in poklicno bolezen (našteti so v Prilogi 1). Med njimi so tudi kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS) opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, ki plačujejo prispevek od osnove, določene za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. V nasprotnem primeru, če niso zavarovani za primer poškodbe pri delu in poklicno bolezen, ob poškodbi pri delu ali

poklicni boleznj pridobijo pravice v obsegu določenem za primer boleznj ali poškodbje izven dela.

4.1.1 Zavarovalne podlage obveznega zdravstvenega zavarovanja

Zavarovane osebe obveznega zdravstvenega zavarovanja se delijo na zavarovance in njihove družinske člane. Nosilci obveznega zdravstvenega zavarovanja za družinske člane so zavarovanci.

Obseg pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznosti do sistema zavarovanja sta odvisna od zavarovalne podlage, na podlagi katere so posamezniki zavarovani. ZZVZZ v 15. členu navaja več skupin zavarovalnih podlag:

1. osebe, ki so v delovnem razmerju v RS,
2. osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v RS, poslone na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslone,
3. osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v RS, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno,
4. osebe s stalnim prebivališčem v RS, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja,
5. osebe, ki na območju RS samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic²,
6. osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova,
7. kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic,
8. vrhunski športniki in vrhunski šahisti – člani telesnokulturnih in šahovskih organizacij v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova,
9. brezposelne osebe, ki prejemo pri zavodu za zaposlovanje nadomestilo oziroma denarno pomoč,
10. osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemo pokojnino po predpisih RS oziroma preživnino po predpisih o preživninskem varstvu kmetov,
11. osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemo pokojnino od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja, če z mednarodno pogodbo ni drugače določeno,
12. osebe s stalnim prebivališčem v RS, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki med bivanjem v RS ne morejo uporabljati pravic iz tega naslova,
13. družinski člani osebe, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki imajo stalno prebivališče v RS in niso zavarovani kot družinski člani pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja,
14. tujci, ki se izobražujejo ali izpopolnjujejo v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova,

² Edini in glavni poklic sta opredeljena v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 109/2006-UPB4, 112/2006 Odl. US: U-I-358/04-13, 114/2006-ZUTPG, 91/2007 Skl. US: U-I-325/05-5, 10/2008-ZVarDod).

15. osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in udeležencev drugih vojn ter uživalci republiških priznavalnin, če niso zavarovane iz drugega naslova,
16. osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo nadomestilo po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb, če niso zavarovane iz drugega naslova,
17. osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo stalno denarno pomoč kot edini vir preživljanja po predpisih o socialnem varstvu,
18. osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki so uživalci priznavalnin po predpisih o varstvu udeležencev vojn, če niso zavarovane iz drugega naslova,
19. vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v RS, ki so v civilni službi kot nadomestilu vojaškega roka,
- 19a. vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v RS med služenjem vojaškega roka oziroma med usposabljanjem za rezervno sestavo policije,
20. osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova,
21. državljani RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovanci iz drugega naslova.

V zakonodaji obveznega zdravstvenega zavarovanja so vojaški obvezniki iz 19. in 19a. člena ZZVZZ navedeni kot zavarovalna podlaga, čeprav služenje vojaškega roka po 30. juniju 2004 ni več obvezno, kot določa Zakon o vojaški dolžnosti (Ur. l. RS št. 108/2002-UPB1) v 62č. točki. Posamezniki, ki se odločijo za prostovoljno služenje vojaškega roka, so zavarovani po zavarovalni podlagi za vojake nabornike na prostovoljnem služenju vojaškega roka kot je navedeno v Navodilih za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja iz leta 2005.

V ZZVZZ se za kmete, člane njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, štejejo tisti, ki:

- ustvarjajo s kmetijsko dejavnostjo dohodek in so na tej podlagi vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ali se vanj vključijo prostovoljno,
- tisti, ki niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, in njihovo gospodarstvo na člana mesečno dosega najmanj tolikšen katastrski in drug dohodek, ki ustreza znesku 25% minimalne plače, zmanjšane za davke in prispevke.

V Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju iz leta 1992 (Ur. l. RS, št. 9/1992) je znesek določen na podlagi zajamčene plače in sicer naj bi katastrski in drug dohodek ustrezal 50% zajamčene plače.

Obvezno zdravstveno zavarovani tako niso kmetje in člani njihovih gospodarstev ter osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, če njihovo gospodarstvo na člana gospodarstva mesečno ne ustvari katastrski in drug dohodek v višini 25% minimalne plače, zmanjšane za davke in prispevke. V tem primeru so v obvezno zdravstveno zavarovanje lahko vključeni na podlagi zavarovalne osnove, ki zajema državljane RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovani po drugi zavarovalni podlagi (21. zavarovalna podlaga v 15. členu ZZVZZ).

V členih od 20 do 22 ZZVZZ so kot družinski člani zavarovani ožji in širši družinski člani, ki imajo v RS stalno prebivališče, če ni z mednarodno pogodbo drugače urejeno. Med ožje družinske člane štejemo zakonca in otroke. Zakonec je zavarovan kot družinski član, če sam ni zavarovanec (velja tudi za razvezanega zakonca s preživnino ter osebo, ki z zavarovancem živi v življenjski skupnosti), medtem ko za otroke (zakonske, nezakonske in posvojence) velja starostna omejitev 15 oz. 18 let, če niso sami zavarovanci, ali konec rednega študija. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 9/1992) je kot zgornjo starostno mejo navajal 26 let, izjemoma dlje, če redno šolanje ne visoki stopnji traja pet ali šest let, ali če je šolanje prekinjeno zaradi služenja vojaškega roka ali bolezni in poškodbe, pri čemer se zavarovanje otroka kot družinskega člana podaljša za toliko časa, za kolikor je iz naštetih razlogov prekinil šolanje.

V primeru otrokove popolne in trajne nezmožnosti za delo do dopolnjenega 18. leta starosti ali konca rednega šolanja ZZVZZ določa, da ta ostane zavarovan kot družinski član dokler traja nezmožnost za delo, če ga zavarovanec preživlja oz. če ni sam zavarovanec kot oseba s stalnim prebivališčem v RS, ki prejema nadomestilo po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb.

4.1.2 Osnove za plačevanje prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje

ZZVZZ v 45. členu navaja, da sredstva za financiranje obveznega zdravstvenega zavarovanja predstavljajo prispevki zavarovancev, delodajalcev in drugih zavezancev, ki predstavljajo manjši del prispevkov v primerjavi s prispevki zavarovancev in delodajalcev. Prispevki se plačujejo od osnov po proporcionalnih stopnjah ali v pavšalnih zneskih.

V 57. členu ZZVZZ določa, da se pavšalni zneski plačujejo za zavarovance iz 12., 13., 14., 17., 18. in 21. zavarovalne osnove iz 15. člena ter za zavarovance iz 17. člena, ki so zavarovani za poškodbo pri delu in poklicno bolezen, in 18. člena, ki so zavarovani za primer poškodbe pri delu (glej Tabela 9).

Tabela 9: Zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja, za katere se plačujejo pavšalni prispevki za zavarovanje

Zavarovanci	Obseg pravic iz zavarovanja	Prispevek (v evrih)¹
<ul style="list-style-type: none"> - osebe zavarovane pri tujem nosilcu zavarovanja, ki med bivanjem v RS ne morejo uporabljati pravic - družinski člani osebe, zavarovane pri tujem nosilcu in niso zavarovani kot družinski člani pri tujem nosilcu - tujci, ki se izobražujejo v RS 	<ul style="list-style-type: none"> - za primer bolezni in poškodbe izven dela - pravice za koriščenje zdravstvenih storitev in povračila potnih stroškov 	99,22
<ul style="list-style-type: none"> - osebe, ki prejemajo stalno denarno pomoč (prispevek plačuje RS) - osebe, uživalce priznavalnin po predpisih o varstvu udeležencev vojn (prispevek plačuje izplačevalec prejemkov) - osebe, ki niso zavarovane iz drugih naslovov (prispevek plačujejo občine) 	<ul style="list-style-type: none"> - za primer bolezni in poškodbe izven dela - pravice za koriščenje zdravstvenih storitev in povračila potnih stroškov 	23,07
<ul style="list-style-type: none"> - osebe, ki delajo na podlagi pogodbe o delu (od vsake sklenjene pogodbe, ki velja v posameznem mesecu) - učenci srednjih šol in študentje (od vsake napotnice v mesecu, kadar zavarovana oseba dela preko študentskega servisa kot pooblaščen organizacije) - osebe iz 18. čl. ZZVZZ (za mesec, ko je oseba udeležena v akcijah in nalogah ali vpoklicana na usposabljanje za takšne akcije in naloge, razen za osebe iz 1.,3., 8. in 9. točke 18. čl. ZZVZZ) 	<ul style="list-style-type: none"> - za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni - osebe iz 18. člena zakona zavarovane za primer poškodbe pri delu in imajo pravice za koriščenje zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebnino in posmrtnino 	2,91; 4,37 za osebe iz 1.,3., 8. in 9. točke 18. čl. ZZVZZ

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«

Zavarovanci	Obseg pravic iz zavarovanja	Prispevek (v evrih)
- obsojenci na prestajanju zaporne kazni - mladoletniki na prestajanju vzgojnega ukrepa	- bolezni in poškodbe izven dela - delo med prestajanjem kazni oz. med izvrševanjem vzgojnega ukrepa oddaje v vzgojni zavod	138,45

Legenda: ¹ Višina pavšalnih prispevkov do 31. decembra 2007.

Vir: Novi zneski pavšalnih prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje, 2009.

V členih od 51 do 54 ZZVZZ so določene osnove, od katerih se odmerijo prispevki za obvezno zdravstveno zavarovanje.

ZZVZZ določa, da so bruto plača in bruto nadomestila za čas odsotnosti z dela osnova za odmero prispevkov za osebe, ki so v delovnem razmerju v RS in osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v RS, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno.

Za osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v RS, ki so na delu ali strokovnem izpopolnjevanju v tujini in niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslani, ZZVZZ določa, da je osnova za odmero prispevkov osnova, od katere se plačuje davek od osebnih prejemkov.

Za brezposelne, ki prejemajo nadomestilo za čas brezposelnosti oz. denarno pomoč je osnova za odmero prispevkov, določena v ZZVZZ, nadomestilo oz. denarna pomoč.

Za vojaške obveznike s stalnim prebivališčem v RS med služenjem vojaškega roka oziroma med usposabljanjem za rezervno sestavo policije ZZVZZ določa osnovo za odmero prispevkov v višini dvakratnika bruto zajamčene plače.

Za osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo pokojnino po predpisih RS oziroma preživnino po predpisih o preživninskem varstvu kmetov je osnova za odmero prispevkov pokojnina z varstvenim dodatkom oz. preživnina po predpisih o preživninskem varstvu kmetov. Če osebe s stalnim prebivališčem v RS prejemajo pokojnino od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja, je osnova za odmero prispevkov znesek, ki ga prejemajo od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja, če z mednarodno pogodbo ni določeno drugače (ZZVZZ). Prispevke za obvezno zdravstveno zavarovanje upokojencem plačuje ZPIZ.

Izplačani prejemki (razen dodatka za tujo pomoč in postrežbo) so osnova za odmero prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje za osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in udeležencev drugih vojn

ter uživalci republiških priznavalnin ali prejemniki nadomestil po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb (Ur. l. SRS, št. 41/1983, Ur. l. RS, št. 114/2006-ZUTPG, 122/2007 Odl. US: U-I-11/07-45, v nadaljevanju ZDVDTP), če niso zavarovani iz drugega naslova (ZZVZZ).

ZDVDTP v 7. členu določa, da invalidi pridobijo pravico do nadomestila za invalidnost ob polnoletnosti oz. ob ugotovitvi invalidnosti, če je ta ugotovljena kasneje. Invalid, ki ima pravico do pokojnine po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ali pravico do invalidnine po predpisih o vojaških invalidih ali po predpisih o civilnih invalidih vojne, ima tudi pravico do razlike med zneskom pokojnine oziroma invalidnine in zneskom nadomestila, če je znesek nadomestila višji od zneska pokojnine oziroma invalidnine.

Zavarovalna osnova obveznega zdravstvenega zavarovanja, ki v 16. točki 15. člena ZZVZZ zajema prejemnike nadomestil po ZDVDTP, ne zajema nujno vseh invalidov. Invalidi s pravico do pokojnine ali preživitve po predpisih o preživitvenem varstvu kmetov so lahko obvezno zdravstveno zavarovani po zavarovalni podlagi, ki zajema uživalce pokojnin, ki so opredeljeni v 10. točki 15. člena ZZVZZ. Invalidi s pravico do invalidnine po predpisih o vojaških invalidih ali po predpisih o civilnih invalidih vojne pa so lahko obvezno zdravstveno zavarovani po zavarovalni podlagi, ki zajema uživalce invalidnin, ki so opredeljeni v 15. točki 15. člena ZZVZZ.

Bruto osnova za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je osnova za odmero prispevkov obveznega zdravstvenega zavarovanja za (ZZVZZ):

- osebe s stalnim prebivališčem v RS, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja,
- osebe, ki na območju RS samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic,
- osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova,
- vrhunske športnike in šahiste – člane telesnokulturnih in šahovskih organizacij v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova,
- vojaške obveznike s stalnim prebivališčem v RS, ki so v civilni službi kot nadomestilu vojaškega roka,
- kmete, člane njihovih gospodarstev in druge osebe ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic,
- osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova.

Za vojaške obveznike s stalnim prebivališčem v RS, ki so v civilni službi kot nadomestilu vojaškega roka ter za osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovane iz drugega naslova, je osnova za odmero zdravstvenih prispevkov bruto zajamčena plača, če niso pokojninsko in invalidsko zavarovani. Prispevek za vojaške obveznike s stalnim prebivališčem v RS med služenjem vojaškega roka oziroma med usposabljanjem za rezervno sestavo policije se plačuje od dvakratnika zajamčene plače. Za

kmete, člane njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in niso pokojninsko in invalidsko zavarovani, je osnova za odmero prispevkov zdravstvenega zavarovanja katastrski dohodek kmetijskih in gozdnih zemljišč (ZZVZZ).

Prispevki, pavšalni ali odmerjeni od osnov po prispevnih stopnjah, se lahko plačujejo za različne obsege pravic iz zdravstvenega zavarovanja tako za primer bolezni in poškodbe izven dela kot za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni. Zavezanci ter prispevne stopnje za plačevanje prispevkov obveznega zdravstvenega zavarovanja za različne obsege pravic so različni (glej Tabelo 10). Zavezanci za plačevanje prispevkov so različni tudi v primeru pavšalnih prispevkov za posamezne skupine zavarovancev, ki so upravičene do različnega obsega pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja (glej Tabelo 9).

Za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebnine in posmrtnine za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni so poleg zavarovanih oseb iz navedenih zavarovalnih osnov zavarovani tudi nekateri drugi posamezniki (glej Prilogo 2). V tem primeru so zavezanci za plačevanje prispevkov pravne in fizične osebe, pri katerih so zavarovanci na usposabljanju oz. delu (za zavarovance iz 1. do 9. točke 17. člena), zavarovanci sami (iz 10. točke 17. člena) ali organizatorji del oz. akcij za zavarovance iz 18. člena ZZVZZ (ZZVZZ).

Tabela 10: Zavarovanci in zavezanci za plačevanje prispevkov in prispevne stopnje za odmero prispevkov v obvezno zdravstveno zavarovanje

Zavarovanci	Zavezanci	Prispevne stopnje
Primer bolezni in poškodbe izven dela		
<i>vse pravice</i>		
- 1., 2. in 3. zav. osnova - 4., 5., 6. in 8. zav. osnova	- Delodajalci in zavarovanci - Zavarovanci	6,56% delodajalci 6,36% delojemalci
<i>pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebnine in posmrtnine</i>		
- 9. zav. osnova - 10. zav. osnova - 15., 16., 19. in 19a. zav. osnova - 20. zav. osnova	- Zavod RS za zaposlovanje - ZPIZ - RS - zavarovanci	5,96%

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«

Zavarovanci	Zavezanci	Prispevne stopnje
<i>pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov</i>		
- 7., 11., 12., 13., 14. zav. osnova	- zavarovanci	5,21%
- 18. zav. osnova	- izplačevalec prejemkov	(18,78% kmetje, pri katerih je osnova katastrski dohodek od kmetijskih in gozdnih zemljišč)
- 21. zav. osnova	- občine	
- 17. zav. osnova	- RS	
<i>pravice do nadomestila plače med začasno zadržanostjo z dela, pogrebnine in posmrtnine</i>		
- 7. zav. osnova (če so pokojninsko in invalidsko zavarovani)	- zavarovanci	1,15%
Primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni		
<i>vse pravice</i>		
- 1., 2. in 3. zav. osnova	- delodajalci	0,53%
- 5., 6., 8. zav. osnova	- zavarovanci	
- 7. zav. osnova (če so pokojninsko in invalidsko zavarovani)	- zavarovanci	
<i>pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebnine in posmrtnine</i>		
- 19. in 19a. zav. osnova	- RS	0,18%

Vir: Preglednica prispevkov, 2009.

4.2 Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Sloveniji

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je urejeno z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 109/2006-UPB4, 112/2006 Odl. US: U-I-358/04-13, 114/2006-ZUTPG, 91/2007 Skl. US: U-I-325/05-5, 10/2008-ZVarDod, v nadaljevanju ZPIZ-1). Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje oz. 1. steber pokojninskega in invalidskega zavarovanja, temelji na medgeneracijski solidarnosti.

Z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem so zavarovancem zagotovljene pravice prikazane v Tabeli 11. Te pravice so neodtujljive, ne zastarajo in jih ni moč odvzeti, zmanjšati ali omejiti oz. je to možno le v zakonsko določenih primerih (ZPIZ-1).

Tabela 11: Zavarovalni primeri in pravice iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja

Zavarovalni primeri¹	Pravice
starost	starostna pokojnina ² delna pokojnina letni dodatek
invalidnost ³	invalidska pokojnina poklicna rehabilitacija pravica do premestitve in nadomestila
potreba po stalni pomoči in postrežbi	dodatek za pomoč in postrežbo
telesna okvara	invalidnina
smrt	vdovska pokojnina družinska pokojnina

Legenda:¹ Državna pokojnina se zaradi svoje specifičnosti ureja izven pravic iz obveznega zavarovanja kot posebna pravica. ² Zaradi zagotovitve socialne varnosti imajo uživalci starostne, invalidske, vdovske in družinske pokojnine s stalnim bivališčem v RS, katerih pokojnina ne presega zneska najnižje pokojnine za polno pokojninsko dobo, in ki skupaj z družinskimi člani nimajo drugih dohodkov, ki bi zadoščali za preživljanje, pravico do varstvenega dodatka. ³ Za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, so obvezno zavarovani tudi nekateri drugi posamezniki in skupine (glej Prilogo 1).

Vir: ZPIZ-1, 2006.

Pogoj za pridobitev in uveljavitev pravice iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je čas prebit v obveznem zavarovanju, ki se všteva v zavarovalno dobo in čas, ki še šteje v pokojninsko dobo brez plačila prispevkov. Pravice iz zavarovanja so praviloma sorazmerne zavarovančevi plači ali drugim dohodkom in vplačanim prispevkom (ZPIZ-1).

V zavarovalno dobo se štejejo obdobja zavarovanja, za katera so bili plačani prispevki (če je bil plačan le del prispevkov, se v pokojninsko dobo upošteva le sorazmeren del le-teh), medtem ko se v pokojninsko dobo štejejo tudi obdobja, v katerih je delodajalec obračunal prispevke za obvezno zavarovanje od zavarovančeve plače, a jih ni vplačal (ZPIZ-1).

V zavarovalno dobo se šteje (ZPIZ-1):

- čas, prebit v obveznem zavarovanju s polnim delovnim časom³,
- čas, ki ga prebije v obveznem zavarovanju s krajšim delovnim časom od polnega zavarovanec zaradi nege svojega otroka starega do treh let oz. nege in varstva težje telesno ali zmerno, težje ali težko duševno prizadete osebe,

³ Vajencem se učna doba upošteva v zavarovalno dobo tako, da se 12 mesecev učnega razmerja šteje za šest mesecev zavarovalne dobe (ZPIZ-1).

- čas, ki ga prebije v delovnem razmerju s krajšim delovnim časom od polnega delovni invalid s pravico do delne invalidske pokojnine,
- obdobje, prebito v delovnem razmerju s krajšim delovnim časom od polnega, v trajanju, ki ustreza skupnemu številu ur takšnega dela v posameznem letu, preračunanem na polni delovni čas,
- čas, ko je zavarovanec med trajanjem delovnega razmerja, na strokovnem izpopolnjevanju ali specializaciji, na neplačanem izrednem dopustu, na prestajanju zaporne kazni (ki ni daljša od 30 dni, če ni obvezno zavarovan kot zapornik), v priporu in čas, ko mu delodajalec prepove opravljati delo v primeru izredne odpovedi (ob pogoju plačanih prispevkov).

V zavarovalno dobo se šteje tudi čas zunaj delovnega razmerja v primerih določenih v 189. členu ZPIZ-1, in sicer:

- čas skrbi za otroka v prvem letu otrokove starosti, če v tem času mati ali oče ni bil zavarovan(a) na drugi podlagi in je bilo otrokovo stalno prebivališče v RS,
- čas poklicne rehabilitacije zavarovanca s preostalo delovno zmožnostjo,
- čas poklicne rehabilitacije vojaškega invalida, slepega, gluhega in naglušnega, obolelega za distrofijo in sorodnimi mišičnimi in nevromišičnimi boleznimi, paraplegijo, cerebralno in otroško paralizo ter multiplo sklerozo, ekstrapiramidnimi obolenji ali civilnega invalida vojne, ne glede na to, ali je bil pred tem zavarovan,
- čas zadržanosti od dela zaradi začasne nezmožnosti za delo ali starševskega dopusta po prenehanju delovnega razmerja ali drugega razmerja, ki je bilo podlaga za PIZ, če je zavarovanec v tem času prejemal nadomestilo plače,
- čas, ko je duhovnik, redovnik, redovnica ali oseba v drugi verski skupnosti poklicno opravljala versko službo v RS in ji ni bilo omogočeno plačevati prispevkov za PIZ pred 1. 1. 1983, pri čemer njeno delo tudi na drugi podlagi ni bilo šteto v pokojninsko dobo.

Za pridobitev pravice do pokojnine je določen pogoj prenehanja rednega zavarovanja (z izjemo vajencev in nekaterih z zakonom določenih skupin prostovoljnih zavarovancev obveznega zavarovanja) ter za kmete oddaja kmetije prevzemniku, prodaja kmetije ali oddaja le-te v dolgoročni najem) (ZPIZ-1).

4.2.1 Zavarovalne podlage obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja

ZPIZ-1 loči 11 zavarovalnih podlag oz. kategorij zavarovancev. V primeru, da zavarovanec izpolnjuje pogoje za vključitev v obvezno zavarovanje po več zavarovalnih podlagah, se zavaruje po tisti, ki je v tem zakonu navedena pred drugimi.

Prva, in največja, skupina zavarovancev so zaposleni v RS. V to zavarovalno podlago so v 13. členu ZPIZ-1 šteti:

- delavci, zaposleni na območju RS,

- izvoljeni ali imenovani nosilci javne ali druge funkcije v organih zakonodajne, izvršilne ali sodne oblasti v RS ali v organih lokalne samouprave, če prejemajo za to funkcijo plačo,
- zaposleni pri delodajalcu s sedežem v RS, ki so bili poslani na delo v tujino in niso obvezno zavarovani po predpisih države, v katero so bili poslani, če z mednarodnim sporazumom ni drugače določeno,
- tujci, ki so na območju RS zaposleni pri mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih diplomatskih in konzularnih predstavništvih, če je tako zavarovanje določeno z mednarodnim sporazumom,
- osebe, ki v okviru kakšnega drugega pravnega razmerja (tudi izvoljeni funkcionar fundacije, zadruga, javnega organa, zbornice, zavarovalniškega sklada, zasebne družbe, vzajemne zavarovalnice, zasebnega pokojninskega sklada, izvoljeni predstavnik oziroma funkcionar lokalne skupnosti ali župan, ki opravlja svojo funkcijo nepoklicno) opravljajo delo za plačilo in niso obvezno zavarovane na drugi podlagi.

Sledi zavarovalna podlaga, opredeljena v 14. členu ZPIZ-1, ki zajema državljane RS, ki so zaposleni pri tujcih. V to kategorijo so vključeni tisti državljani RS zaposleni pri tujcih, ki so:

- na ozemlju RS zaposleni pri tujih ali mednarodnih organizacijah in zavodih ali tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih, če mednarodni sporazum ne določa drugače,
- zaposleni v tujini, če so bili neposredno pred odhodom v tujino zavarovani na ozemlju RS oziroma so imeli pred odhodom v tujino stalno prebivališče na ozemlju RS in niso za ta čas obvezno zavarovani pri tujem nosilcu zavarovanja,
- zaposleni pri tujem delodajalcu v državi, v kateri so obvezno zavarovani, pa z njo ni sklenjen mednarodni sporazum o socialnem zavarovanju, ali v njej ne morejo uveljavljati pravic do pokojnin oziroma do invalidnin določenih s tem zakonom, oziroma jih ne morejo uživati izven navedene države, če so bili neposredno pred odhodom v tujino zavarovani v RS oziroma so imeli neposredno pred odhodom v tujino stalno prebivališče v RS.

V 15. členu ZPIZ-1so opredeljeni samozaposleni oz. osebe, ki kot svoj edini ali glavni poklic:

- kot samostojni podjetniki posamezniki po zakonu o gospodarskih družbah opravljajo pridobitno dejavnost, vključno s fizičnimi osebami, ki se štejejo za obrtnike ali zasebne trgovce v skladu z zakonodajo, veljavno pred uveljavitvijo zakona o gospodarskih družbah,
- z osebnim delom samostojno opravljajo umetniško ali kakšno drugo kulturno dejavnost ali dejavnost na področju medijev in so skladno z zakonom vpisane v register samostojnih dejavnosti, če je tak register predpisan,
- opravljajo samostojno dejavnost s področja zdravstva ali socialne varnosti: zdravstveno, klinično ali specialistično psihološko dejavnost, zasebno veterinarsko

- dejavnost ali drugo zasebno dejavnost s področja zdravstva, socialne varnosti ali farmacije, v skladu z zakonom,
- opravljajo duhovniško oziroma drugo versko službo,
 - opravljajo odvetniško ali notarsko dejavnost v skladu z zakonom,
 - samostojno opravljajo drugo dovoljeno dejavnost.

V to kategorijo zavarovancev so štete tudi poslovodne osebe in družbeniki, katerih osnova za obračun dohodnine dosega najmanj znesek minimalne plače, če niso obvezno zavarovani na drugi podlagi⁴ (ZPIZ-1).

Na osnovi 16. člena ZPIZ-1 so v zavarovanje vključeni kmetje in člani kmečkih gospodarstev ter druge osebe, ki v RS samostojno opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic. Te osebe se obvezno pokojninsko in invalidsko zavarujejo, če ob vložitvi prijave v zavarovanje:

- niso mlajši od 15 let in imajo zdravstveno sposobnost za opravljanje kmetijske dejavnosti, ki jo ugotavlja služba medicine dela,
- na zavarovanega člana dosegajo najmanj tolikšen katastrski dohodek ali drug dohodek kmečkega gospodarstva, ki ustreza znesku minimalne plače.

Samozaposleni in kmetje opravljajo samostojno oz. kmetijsko dejavnost kot edini poklic, če niso v delovnem razmerju, ne opravljajo druge dejavnosti, na podlagi, katere so zavarovani, ali niso na šolanju. O samostojni oz. kmetijski dejavnosti kot o glavnem poklicu govorimo, ko so zavarovanci v delovnem razmerju za polovico ali manj kot za polovico delovnega časa in niso na šolanju (ZPIZ-1).

V primeru, da so zavarovanci zavarovani na podlagi delovnega razmerja za manj kot polni delovni čas, se lahko za preostali delovni čas (do polnega delovnega časa) zavarujejo na podlagi določb, ki urejajo zavarovanje samozaposlenih in kmetov (ZPIZ-1).

Za samozaposlene in kmete pokojninsko in invalidsko zavarovanje pod določenimi pogoji ni obvezno. Z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999 je kmet ali samozaposleni lahko uveljavil izvzem iz zavarovanja, če mesečna osnova za obračun davka iz dejavnosti, ki jo opravlja (bodisi samostojna ali kmetijska dejavnost), ni dosegala polovice zneska minimalne plače v obdobju zadnjih šestih mesecev pred uveljavljanjem izvzema iz zavarovanja.

V ZPIZ-1 je opredeljeno, da samozaposleni ne opravljajo samostojne dejavnosti kot edini ali glavni poklic, če v obdobju preteklih treh let njihov dobiček iz samostojne dejavnosti ni presegel letnega zneska minimalne plače v tem letu. V tem primeru pokojninsko in invalidsko zavarovanje ni obvezno. V primeru, da se šteje, da ne opravljajo samostojne

⁴ V evidenci ZPIZ so poslovodne osebe vključene med zaposlene pri pravnih osebah, kamor jih vključuje SURS, ki je vir podatka za to evidenco (Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 2008a, str. 4).

dejavnosti kot edini ali glavni poklic (oz. jo opravljajo kot postranski poklic) niso pokojninsko in invalidsko zavarovani po zavarovalni podlagi za samozaposlene.

S spremembami v ZPIZ-1 leta 2006 kmetje ne morejo več uveljavljati izvzema iz zavarovanja na podlagi nižjega dohodka iz dejavnosti kot je opredeljen v 16. členu ZPIZ-1. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999 (Ur. l. RS, št. 106/1999) je določal dohodkovni cenzus za obvezno vključitev v pokojninsko in invalidsko zavarovanje na isti ravni, a je dovoljeval izvzem iz zavarovanja tako za samozaposlene kot kmete.

Prav tako se šteje, da samozaposleni ali kmet ne opravlja dejavnosti kot edini ali glavni poklic, če je izpolnil pogoje za pridobitev pokojnine in starost za upokojitev ter ne opravlja dejavnost z osebnim delom (oz. ima vsaj enega zaposlenega za opravljanje te dejavnosti) in je do uveljavitve pravice do pokojnine isto dejavnost opravljal v enakem obsegu, a je bil zavarovan na podlagi delovnega razmerja (ZPIZ-1).

Samozaposleni, ki niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani oz. so uveljavili izvzem iz zavarovanja, se morajo obvezno zavarovati za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni. Prav tako so za ta zavarovalni primer zavarovani zavarovanci, ki v okviru kakšnega drugega pravnega razmerja opravljajo delo za plačilo⁵. Za tak obseg pravic se lahko zavarujejo tudi kmetje, ki niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ali se vanj niso vključili prostovoljno (ZPIZ-1).

Izvzem iz obveznega zavarovanja lahko uveljavijo v 19. členu ZPIZ-1 tudi osebe, ki so v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje vključene v tujini, oziroma njihovi delodajalci. Gre le za del zavarovancev iz 14. člena ZPIZ-1. Pri ministrstvu, pristojnem za delo, lahko predlagajo izvzem iz obveznega zavarovanja, če je tako določeno z mednarodnim sporazumom. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999 je izvzem iz obveznega zavarovanja dopuščal tujcem, ki so zaposleni v RS in državljanom RS, zaposlenim pri tujcih. Zavarovanci, tujci iz 13. člena ZPIZ-1 in njihovi delodajalci ter državljani RS, zaposleni pri tujcih (v tujini ali v RS) iz 14. člena istega zakona so lahko pri ministrstvu, pristojnem za delo uveljavili izvzem iz obveznega zavarovanja, če so se zanje uporabljali pravni predpisi druge države.

Ostale zavarovalne podlage so zajete v členih od 20 do 24 ZPIZ-1 ter obsegajo:

- vajence, ki so v učnem razmerju, in se na podlagi sklenjene učne pogodbe poklicno izobražujejo pri delodajalcu in so dopolnili 15 let starosti,
- vrhunške športnike in šahiste, če niso obvezno zavarovani na drugi podlagi in so dopolnili starost 15 let,

⁵ V tej skupini zavarovancev so tudi osebe, ki delajo na podlagi pogodbe o delu oz. podjetne pogodbe. Prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje zanje plačujejo delodajalci v znesku 6,0% od bruto zneska osebnega prejemka (Podjemna pogodba z delodajalcem – davčna obravnava dohodka, 2009).

- brezposelne, ki prejemajo denarno nadomestilo za primer brezposelnosti in osebe, ki jim Zavod RS za zaposlovanje plačuje prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine,
- enega od staršev – upravičencev do starševskega dodatka, ki skrbi za otroka v prvem letu njegovega življenja, ni obvezno zavarovan na drugi podlagi, s stalnim prebivališčem v RS in je otrok državljan RS,
- družinske pomočnike, upravičene do delnega plačila za izgubljeni dohodek po predpisih o socialnem varstvu,
- vojake nabornike na prostovoljnem služenju vojaškega roka in državljane med prostovoljnim usposabljanjem za zaščito in reševanje.

V Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999 so bili obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani tudi zaporniki, državljani RS, ki so med prestajanjem kazni zapora v RS delali s polnim delovnim časom.

Uživalec pokojnine, ki ponovno sklene delovno razmerje, je izvoljen ali imenovan za nosilca javne ali druge funkcije, za katero prejema plačo ali nadomestilo plače, ali začne opravljati dejavnost, na podlagi katere je zavarovan, pridobi lastnosti zavarovanca in se mu v tem času pokojnina ne izplačuje temveč se mu izplačuje polovica pokojnine, v primeru, da je zaposlen z največ polovico polnega delovnega časa (ZPIZ-1).

ZPIZ-1 dopušča tudi možnost prostovoljne vključitve v obvezno zavarovanje. Ta možnost obstaja za državljane RS, ki so dopolnili 15 let starosti in niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani. Le-ti se lahko prostovoljno vključijo v zavarovanje, ko:

- so na neplačanem dopustu,
- traja suspenz pogodbe o zaposlitvi,
- so na dodiplomskem oziroma na podiplomskem šolanju,
- služijo vojaški rok, opravljajo naloge nadomestne civilne službe ali se usposabljaajo za rezervni sestav policije,
- skrbijo za otroka, mlajšega od sedmih let oziroma za invalidno osebo, ki je nezmožna za samostojno življenje in delo, ali za uživalca dodatka za pomoč in postrežbo,
- opravljajo samostojno kmetijsko dejavnost in ne izpolnjujejo zakonskih pogojev za obvezno vključitev v zavarovanje (ki so določeni v 16. členu ZPIZ-1),
- so kot brezposelne osebe vpisani v katero od evidenc pri zavodu za zaposlovanje, pri čemer zavod za zaposlovanje obvesti zavod o izbrisu osebe iz evidence brezposelnih,
- bivajo v tujini kot zakonci oziroma kot zunajzakonski partnerji zavarovancev, poslanih na delo ali usposabljanje v tujino,
- so invalidi v varstvenih delavnicah,
- so na strokovnem izpopolnjevanju ali na specializaciji po prenehanju obveznega zavarovanja,

- so zaposleni s krajšim delovnim časom od polnega, vendar le za razliko do polnega delovnega časa.

V primeru neplačanega dopusta se lahko prostovoljno vključijo v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje tudi tujci, če je tako določeno z mednarodnim sporazumom. V primeru, da je preteklo šest mesecev od prenehanja obveznega zavarovanja se v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje lahko prostovoljno vključijo tudi državljani RS, če so bili v zadnjih desetih letih vsaj pet let obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ-1). To so lahko npr. dolgoročno brezposelni, ki jim Zavod RS za zaposlovanje ne plačuje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine.

Zavarovanci, ki se v obvezno zavarovanje vključijo prostovoljno, ko so na neplačanem dopustu, dodiplomskem ali podiplomskem študiju, ali ko skrbijo za otroka, invalidno osebo ali uživalca dodatka za pomoč in postrežbo, se lahko zavarujejo po nižji osnovi. Ta ne sme biti nižja od zneska v višini 60% povprečne plače v RS za predzadnji mesec pred mesecem, v katerem se določa zavarovalna vsota. V tem primeru se zavarovancu, če je bil zavarovan za ožji obseg pravic več kot polovico skupne pokojninske dobe, priznane le nekatere pravice iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (ZPIZ-1).

Za zavarovance, ki opravljajo posebno težka in zdravju škodljiva dela ali dela, ki jih po določeni starosti ni moč uspešno poklicno opravljati, ZPIZ-1 ob zakonsko določenih pogojih, predpisuje vključitev v obvezno dodatno zavarovanje. Obvezno dodatno zavarovanje, katerega zavezanci za plačilo prispevkov so delodajalci, zavarovancem zagotavlja, poleg pravic iz obveznega zavarovanja, pravico do poklicne pokojnine. Le-to skupaj s prostovoljnim dodatnim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem predstavlja t.i. drugi steber sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Zavarovalne podlage obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja pa ne pokrivajo dveh potencialno delovno aktivnih skupin prebivalstva, ki so vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje. Njihova delovna aktivnost ni zajeta v zavarovalnih podlagah, saj nimajo uradnega vira prihodka (npr. delo na črno, avtorska pogodba, podjemna pogodba) ali le-tega ne ustvarijo s svojim delom (najemnine, obresti).

Študentje, ki delajo prek študentskega servisa (26. člen ZPIZ-1), in posamezniki, ki v okviru drugega pravnega razmerja opravljajo delo za plačilo (27. člen ZPIZ-1) so zavarovani za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni. Posamezniki, ki ne izpolnjujejo zakonskih pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine, pa so upravičeni do državne pokojnine. Do državne pokojnine (ob izpolnjeni zakonsko določeni starosti) so upravičene osebe s stalnim prebivališčem v RS (ZPIZ-1 določa tudi trajanje bivanja v RS za pridobitev te pravice) in z lastnimi dohodki, ki ne presegajo premoženjskega cenzusa za pridobitev pravice do varstvenega dodatka (ZPIZ-1).

Osebe s pravico do državne pokojnine sestavljajo posamezniki, ki nimajo prihodka, ki bi bil rezultat njihovega dela. Posamezniki, ki nimajo prihodka na podlagi svojega dela, niso zajeti v zavarovalnih podlagah obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja in ne v evidencah zavarovancev Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.

4.2.2 Trajanje obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje praviloma traja od začetka pravnega razmerja, ki je podlaga za obvezno zavarovanje, do njegovega prenehanja (ZPIZ-1).

V 33. členu ZPIZ-1 je določeno, da je trajanje obveznega zavarovanja samozaposlenih oseb vezano na:

- vpis v razvid samostojnih podjetnikov posameznikov ali v drug register, ki je predpisan za določeno dejavnost oziroma z dnem izdaje dovoljenja za opravljanje samostojne dejavnosti in se zaključi z dnem vrnitve ali odvzema takšnega dovoljenja ali z nastopom pravnomočnosti prepovedi opravljanja dejavnosti,
- vstop v odvetniško oziroma notarsko zbornico in se zaključi s prenehanjem članstva (za odvetnike in notarje),
- prvi dan naslednjega koledarskega leta po letu, za katero je prijavljen dohodek iz udeležbe v tej zasebni družbi, ki presega letno minimalno plačo in se zaključi z zadnjim dnem članstva v družbi (za družbenike zasebnih družb),
- vpis v razvid samostojnih kulturnih delavcev in se zaključi z dnem izbrisa iz takšnega razvida (za samostojne kulturne delavce),
- dan pričetka opravljanja samostojne dejavnosti in se zaključi s prenehanjem opravljanja te dejavnosti v ostalih primerih.

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje se prekine v času (ZPIZ-1):

- neplačanega dopusta daljšega od 30 dni,
- suspenza pogodbe o zaposlitvi,
- začasne prekinitve pravnega razmerja, ki je podlaga za obvezno zavarovanje.

Obvezno zavarovanje se ne prekine, ko zaposleni v RS, državljani RS zaposleni pri tujcih, samozaposleni in kmetje (ZPIZ-1):

- prejemajo nadomestila plače za čas bolezni ali zaradi nege družinskega člana
- prejemajo nadomestilo za čas starševskega dopusta, za varstvo in nego otroka ali starševski dodatek
- so na vojaških vajah ali na usposabljanju (obrambnem, za delo v rezervni sestavi policije, za delovanje v silah za zaščito, reševanje in pomoč).

4.2.3 Osnove za plačevanje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja se financira s prispevki, ki predstavljajo največji del prihodkov, kupninami za zemljo (kmetov), prihodki dividend, obrestmi in ostalimi prihodki ter iz proračuna RS (ZPIZ-1).

V 232. členu ZPIZ-1 je določeno, da se s sredstvi iz državnega proračuna pokrivajo obveznosti zaradi priznavanja ali odmere pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja pod posebnimi pogoji oz. zaradi izpada prispevkov za določene skupine zavarovancev ter upravičencev do pravic iz zavarovanja.

Prispevki se obračunajo od osnov za plačilo prispevkov. Prispevne stopnje se določijo tako, da se s pričakovanimi prihodki od prispevkov, ob upoštevanju drugih prihodkov, pokrijejo pričakovani odhodki. Največji del pričakovanih odhodkov predstavljajo odhodki za pravice iz zavarovanja (predvsem za pokojnine), stroški izvajanja zavarovanja, službe ZPIZ in delovanja organov upravljanja ZZZS, prispevki za obvezno zdravstveno zavarovanje uživalcev pokojnin in nadomestil iz invalidskega zavarovanja ter drugi odhodki⁶ (ZPIZ-1).

Osnove za plačilo prispevkov za obvezno zavarovanje so (ZPIZ-1):

- plača oziroma nadomestilo plače, razen nadomestil iz invalidskega zavarovanja za zaposlene v RS in državljane RS, zaposlene pri tujcih,
- zavarovalne osnove za samozaposlene, državljane RS, zaposlene v tujini, kmete, vrhunške športnike in šahiste, ter osebe, ki so prostovoljno vključene v zavarovanje,
- prejemek, ki ga prejema skladno s posebnimi predpisi za vajece, brezposelne, ki prejema denarno nadomestilo za primer brezposelnosti, starše,
- zadnje denarno nadomestilo, ki ga je prejel zavarovanec, za brezposelne, ki jim Zavod RS za zaposlovanje plačuje prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine.

Za zaposlene v RS in državljane RS, zaposlene pri tujcih je najnižja osnova za obračun prispevkov znesek minimalne plače oz. plača, od katere se plačuje davek od osebnih prejemkov, za delavce v delovnem razmerju pri domačem izplačevalcu plače razporejeni na delo v tujino (ZPIZ-1).

Za samozaposlene je najnižja osnova za odmero prispevkov najnižja pokojninska osnova. Zavarovalna osnova za samozaposlene in kmete se določi glede na doseženi dobiček zavarovanca, v katerem niso upoštevani obračunani prispevki za obvezno zavarovanje ter

⁶ Pokojnine predstavljajo skoraj 50% vseh izdatkov za socialne prejemke, od tega je tri četrtine izdatkov za pokojnine namenjenih starostnim pokojninam (Jacović, 2008, str. 11).

znižanje in povečanje davčne osnove, razen razlike v obrestih, skladno z zakonom o dohodnini (ZPIZ-1).

Za brezposelne je osnova obračuna prispevkov znesek nadomestila za primer brezposelnosti oz. zavarovalna osnova, od katere zavod za zaposlovanje plačuje prispevek. Ta je določena kot zadnje denarno nadomestilo, ki ga je zavarovanec prijel (ZPIZ-1).

Vrhunski športniki in šahisti plačujejo prispevke v obvezno zavarovanje od osnove, ki si jo sami izberejo, a ta ne sme biti nižja od minimalne plače. Osnova za plačevanje prispevkov za vajence je mesečna nagrada, pri čemer osnova ne more biti nižja od polovice zneska minimalne plače. Za starše, družinske pomočnike, vojake nabornike na prostovoljnem služenju vojaškega roka in državljane med prostovoljnim usposabljanjem za zaščito in reševanje se prispevki plačajo najmanj od zneska minimalne plače (ZPIZ-1).

Za nekatere skupine zavarovancev so prispevki za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje pavšalni. Pavšalni prispevki se plačujejo za invalidsko zavarovanje oz. zavarovanje za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, za:

- zavarovance iz 26. člena ZPIZ-1 (glej Prilogo 1),
- zavarovance iz 27. člena ZPIZ-1, po katerem so invalidsko zavarovane osebe, ki opravljajo samostojno dejavnost (in niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovane),
- zavarovance iz 28. člena ZPIZ-1 (glej Prilogo 1).

Višina pavšalnih prispevkov, ki se letno usklajujejo z gibanjem povprečnih plač v RS, je določena v Sklepu o določitvi prispevkov za posebne primere zavarovanja (Ur. l. RS, št. 111/2000, 17/2002, 22/2002, 19/2003, 17/2004, 17/2005, 23/2006, 23/2007 (29/2007 popr.), 21/2008, 111/2008, 18/2009).

Zavezanci za plačevanje prispevkov zavarovancev so (ZPIZ-1):

- zaposleni v RS,
- državljani RS, zaposleni pri tujcih,
- samozaposleni,
- kmetje,
- vrhunski športniki in šahisti,
- brezposelni, ki prejemajo denarno nadomestilo za primer brezposelnosti,
- družinski pomočniki,
- starši⁷,
- osebe, ki so prostovoljno vključene v zavarovanje,

⁷ Prispevke vplača RS v primeru starševstva oz. starša, ki je upravičen do starševskega dodatka po predpisih o starševstvu, ki skrbi za otroka v prvem letu njegovega življenja, če ni obvezno zavarovan na drugi podlagi, če je njegovo stalno prebivališče v RS in je otrok državljan RS (ZPIZ-1).

- RS (za vajence, vojake nabornike na prostovoljnem služenju vojaškega roka in državljane med prostovoljnim usposabljanjem za zaščito in reševanje),
- Zavod RS za zaposlovanje za zavarovance, ki jim plačuje prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine,
- delodajalci za zavarovance v primeru podaljšanega zavarovanja.

Zavarovanci v primeru podaljšanega zavarovanja so opredeljeni v 190. in 217. členu ZPIZ-1. Gre za obdobje na strokovnem izpopolnjevanju ali specializaciji, neplačanem izrednem dopustu, prestajanju zaporne kazni, priporu in čas, ko delodajalec zavarovancu prepove opravljati delo v primeru izredne odpovedi. V tem primerih se prispevek plača od plače zavarovanca v zadnjem mesecu pred nastopom teh primerov, ki je valorizirana na gibanje povprečnih mesečnih plača na zaposlenega v RS na raven meseca pred mesecem, za katerega se plača prispevek.

Prispevna stopnja za plačevanje prispevkov zavarovancev je 15,50% (Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prispevkih za socialno varnost, Ur. l. RS, št. 81/2000, v nadaljevanju ZPSV-C).

Zavezanci za plačilo prispevkov delodajalcev (tudi za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni) so (ZPIZ-1):

- delodajalci za zaposlene v RS in državljane RS, zaposlene pri tujcih na ozemlju RS,
- samozaposleni,
- državljani RS, zaposleni pri tujcih na delu v tujini oz. v tujini ne morejo uveljaviti pravic,
- vrhunski športniki in šahisti,
- osebe, prostovoljno vključene v zavarovanje,
- izplačevalec nagrade za vajence,
- Zavod RS za zaposlovanje za brezposelne in za osebe, prostovoljno vključene v zavarovanje, ki so zaposlene s krajšim delovnim časom od polnega, če so se zaposlili na podlagi posebnega programa,
- ZZZS za zavarovance, ki jim izplačuje nadomestila plače za čas bolezni,
- RS za starše, vojake nabornike na prostovoljnem služenju vojaškega roka in državljane med prostovoljnim usposabljanjem za zaščito in reševanje, zavarovance na starševskem dopustu in kmete, ki so oproščeni obvezne vključitve v zavarovanje,
- občina za družinske pomočnike.

Prispevna stopnja za plačevanje prispevkov delodajalcev je 8,85% (ZPSV-C).

Kmetje za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje prispevajo najmanjši delež svojega prihodka, v primerjavi z ostalimi večjimi skupinami delovno aktivnih zavarovancev. Kmetje namreč plačajo za to obliko obveznega zavarovanja le prispevek

zavarovanca (prispevek delodajalca prispeva RS), medtem ko samozaposleni plačajo tako prispevek zavarovanca kot delodajalca.

4.3 Prijava v socialno zavarovanje

S tem, ko zavezanci za prijavo v zavarovanje oddajo v zakonsko določenem roku obrazec za prijavo v zavarovanje (obrazec M-1) prijavno-odjavni službi Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije, je zavarovanec vključen v vse zanj možne oz. v zakonodaji socialnega zavarovanja določene oblike socialnega zavarovanja.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju opredeljuje podatke, ki jih zajema matična evidenca, medtem ko je matična evidenca urejena z Zakonom o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Ur. l. RS, št. 81/2000, št. 111/2007, v nadaljevanju ZMEPIZ).

V obvezno zavarovanje so vključeni državljani RS in tujci na podlagi Zakona o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št. 42/2002, št. 79/2006-ZZZPB-F, 46/2007 Odl. US: U-I-45/07, Up-249/06-22, 103/2007, 45/2008-ZArbit, v nadaljevanju ZDR), ki v 9. členu določa, da je delodajalec dolžan prijaviti delavca v obvezno pokojninsko, invalidsko, zdravstveno in zavarovanje za primer brezposelnosti. Delodajalec ali drug zavezanec za prijavo z vzpostavitvijo pravnega razmerja sporoči nosilcu zavarovanja (ZPIZ) nastanek le-tega z obvezno prijavo v zavarovanje. V roku 15 dni od nastopa dela mora delodajalec zaposlenemu izročiti potrdilo o prijavi v zavarovanje.

Matična evidenca zavarovancev se uvede s tem, da se vanjo vnesejo podatki o zavarovancih na podlagi prijav v zavarovanje, pri čemer je prvič vložena prijava v zavarovanje hkrati prijava za uvedbo matične evidence (ZMEPIZ).

Na podlagi matične evidence zavarovancev in odločbe o priznanju pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja se uvede in vodi matična evidenca uživalcev pravic, kamor so všteti tudi državljani RS, ki so bili pokojninsko in invalidsko zavarovani pri tujem nosilcu zavarovanja v državi, s katero je sklenjen mednarodni sporazum o socialnem zavarovanju (ZMEPIZ).

Upravljaec matične evidence je ZPIZ, medtem ko prijave v zavarovanje, odjave iz zavarovanja in spremembe podatkov med zavarovanjem za pokojninsko in invalidsko zavarovanje sprejema prijavno-odjavna služba ZZZS, ki posreduje za vsakega zavarovanca podatke o prijavi, odjavi in spremembah podatkov pristojni enoti davčne uprave (davčni urad RS, v nadaljevanju DURS) ter vložniku potrdi vložitev prijave, spremembe oz. odjave zavarovanca (ZMEPIZ).

Podatki se v matično evidenco vnašajo na podlagi prijav podatkov za obvezna socialna zavarovanja v zakonsko določenem roku osmih dni (Pravilnik o obrazcih prijav podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja, Ur. l. RS, št. 45/2005 (121/2005 popr.), št. 75/2008, 12/2009):

- prijava podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (obrazec M-1),
- odjava podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo in zavarovanju za primer brezposelnosti (obrazec M-2),
- sprememba podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (na obrazec M-3),
- sprememba podatkov o zaposlenih osebah pri poslovnem subjektu (obrazec M-3A),
- prijava podatkov o zdravstvenem zavarovanju družinskih članov (obrazec M-DČ),
- prijava podatkov in sprememb podatkov o plači, plačanem prispevku in obdobju zavarovanja (obrazec M-4/M-8),
- prijava podatkov in sprememb podatkov o nadomestilih iz invalidskega zavarovanja (obrazec M-6/M-10),
- prijava podatkov o pozneje ugotovljeni pokojninski dobi oziroma povečanju zavarovalne dobe (obrazec M-7).

Iz Tabele 12 lahko vidimo, da so zavezanci za prijavo v zavarovanje v primeru tujcev, ki so v RS zaposleni pri mednarodnih organizacijah in ustanovah ali tujih diplomatskih in konzularnih predstavništvih ter državljanov RS, ki so zaposleni pri tujcih v tujini, zavarovanci sami. Ta skupina zaposlenih je tako izenačena s samozaposlenimi in kmeti, ki so prav tako sami zavezanci za prijavo v zavarovanje.

Tabela 12: Zavezanci za vložitev prijav v socialno zavarovanje

Zavezanci¹	Zavarovanci
delodajalec (poslovni subjekti ali zasebni delodajalci)	- zaposleni v RS - vajenci
stečajni upravitelj	- za zavarovance, ki ostanejo v delovnem razmerju po uvedbi stečajnega postopka

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«

Zavezanci ¹	Zavarovanci
zavarovanci	<ul style="list-style-type: none">- tujci zaposleni v RS pri mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih diplomatskih in konzularnih predstavništvih- državljani RS, zaposleni pri tujcih²- samozaposleni- vrhunski športniki in šahisti- kmetje – nosilci dejavnosti³- prostovoljno vključeni v zavarovanje
zavod RS za zaposlovanje	<ul style="list-style-type: none">- brezposelni
pristojna enota centra za socialno delo	<ul style="list-style-type: none">- starš – upravičen do starševskega dodatka- zavarovanci, ki jim je delovno razmerje prenehalo zaradi stečaja, likvidacije ali prisilne poravnave v času prejemanja denarnega nadomestila za čas porodniškega dopusta
pristojna enota ZZZS	<ul style="list-style-type: none">- zavarovanci, ki so uživalci denarnih nadomestil iz zdravstvenega zavarovanja po prenehanju delovnega razmerja

Legenda: ¹ ZMEPIZ tudi navaja, da je zavezanec za prijavo v zavarovanje zapornika Zavod za prestajanje kazni. ² Za državljane RS, zaposlene pri tujcih, na ozemlju RS, je zavezanec za vložitev prijave v zavarovanje delodajalec. ³ Za člane kmetijskega gospodarstva prijavo v zavarovanje vloži kmet – nosilec zavarovanja.

Vir: ZMEPIZ, 2000.

Vložniki, ki so navedeni v Tabeli 12, so zavezani za vložitev obrazcev M-1, M-2 in M-3 in v večini primerov tudi za posredovanje obrazcev M-4/M-8 ZPIZ. To velja za delodajalce, ki imajo status poslovnega subjekta, stečajne upravitelje, Zavod za zaposlovanje, pristojno enoto centra za socialno delo in pristojno enoto ZZZS, ki vloži obrazec M-6/M-10. V primeru, ko so vložniki obrazcev M-1, M-2 in M-3 zasebni delodajalci in zavarovanci (vključno s člani kmečkih gospodarstev), obrazec M-4/M-10 ZPIZ posreduje DURS (ZMEPIZ).

4.4 Obračunavanje in plačevanje prispevkov za socialno varnost

Odgovornost za zbiranje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ima DURS, kateremu ZZZS posreduje obrazce prijave in odjave zavarovanca iz zavarovanja ter prijave spremembe podatkov zavarovanca. Na podlagi teh obrazcev DURS vrši nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ-1; Vezjak, 2003, str. 63-70).

V primeru, da zavezanci za plačilo dajatev le-te plačajo, DURS evidentira plačilo obveznosti. Zavezanci potem oddajo obrazec M-4/M-8, s katerim prijavijo podatke in spremembe podatkov o plači, plačanem prispevku in obdobju zavarovanja. Na podlagi tega obrazca Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije beleži zavarovalno dobo in osnovo zavarovancev (Vezjak, 2003, str. 63-70).

Nadzor nad plačevanjem prispevkov za socialno varnost DURS vrši na osnovi oddanega obrazca REK za zaposlene pri pravnih osebah. Na REK obrazcu se izkazujejo osebni prejemki zaposlenih. Tako REK-1 vsebuje vse prejemke zaposlenih, REK-1a se uporablja za zaposlene v RS, ki dosegajo plačo z delom v tujini, REK-2 predlagajo pravne osebe in zasebniki (Vezjak, 2003, str. 50-61).

Za zaposlene pri zasebnikih DURS vrši nadzor na osnovi oddane plačilne liste s strani zasebnika, ki zavarovanca zaposluje. V primeru samozaposlenih pa nadzor vrši na podlagi oddanega obračuna prispevkov za socialno varnost samozaposlenih (Vezjak, 2003, str. 63-70).

V primeru, da prispevki niso plačani, jih DURS prisilno izterja (na osnovi dokumentov, ki jih zavezanci oddajo in na podlagi katerih vrši nadzor nad plačevanjem in obračunavanjem prispevkov). Izjema so kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, saj zanje Zakon o prispevkih za socialno varnost (Ur. l. RS, št. 5/1996, št. 18/1996-ZDavP, 34/1996, 87/1997, 3/1998, 106/1999-ZPIZ-1, 81/2000, 97/2001-ZSDP, 97/2001, v nadaljevanju ZPSV) ne določa načina in roka za predložitev obračuna prispevkov za socialno varnost (Vezjak, 2003, str. 77).

4.4.1 Roki plačila prispevkov za socialno varnost

Za vse skupine zavarovancev so zakonsko določeni roki, v katerih se morajo prispevki za socialno varnost plačati.

Prispevke za socialno varnost zaposlenih obračunavajo delodajalci in jih plačujejo v šestih dneh po izplačilu plač, najkasneje do prvega naslednjega izplačila plač. Prispevke za socialno varnost za zavezance, ki plače nimajo, in plačujejo prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od zavarovalne ali druge osnove, plačujejo zavezanci sami do 15. dne v mesecu za tekoči mesec. V primeru, da si osnovo za odmero prispevkov izberejo sami, in so tudi delodajalci, plačujejo prispevke v šestih dneh po izplačilu plač (ZPSV; ZPSV-C).

Kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic plačujejo prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje do 15. dne v mesecu za pretekli mesec. V primeru, da prispevke za obvezno zdravstveno zavarovanje plačujejo od katastrskega dohodka, ga plačajo v rokih in način

kot to določa zakon, ki ureja plačevanje davka od dohodka od kmetijstva. Če prispevkov ne plačajo v zakonsko določenem roku, davčni organ odmeri prispevke za socialno varnost z odločbo (ZPSV; ZPSV-C).

4.5 Nepokritost s socialnim zavarovanjem v Sloveniji kot posledica zakonodajnih določil

V dosednji analizi zakonodaje s področja socialnega zavarovanja smo ugotovili, da do nepokritosti s socialnim zavarovanjem lahko pride na treh ravneh:

- na ravni zavarovalnih podlag,
- na ravni prijave v zavarovanje,
- na ravni prispevnih osnov za odmero prispevkov za socialno varnost.

Zavarovalne podlage posameznih obravnavanih oblik socialnega zavarovanja ne zajemajo vseh posameznikov. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje se nanaša le na posameznike v delovno aktivni dobi ter zavarovanje pogojuje tudi s statusom na trgu dela. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje ne zajema delovno neaktivnih posameznikov zajetih v obveznem zdravstvenem zavarovanju, kot so (Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DČ), različica 1, 2005, str. 17-19):

- brezposelne osebe, ki so prejemniki denarne pomoči pri Zavodu RS za zaposlovanje,
- uživalci invalidskih nadomestil,
- uživalci invalidnin,
- tujci, ki se izobražujejo ali izpopolnjujejo v RS,
- uživalci priznavalnin po predpisih o varstvu udeležencev vojn,
- prejemniki nadomestil po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb,
- prejemniki trajne denarne pomoči kot edinega vira preživljanja po Zakonu o socialnem varstvu,
- prejemniki pokojnin,
- upokojenci (tudi delno upokojeni)
- družinski člani.

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje v zavarovalnih podlagah ne zajema tudi nekaterih skupin posameznikov v delovno aktivni dobi, ki so opredeljeni kot zavarovalna podlaga v obveznem zdravstvenem zavarovanju (Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DČ), različica 1, 2005, str. 17-19):

- osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovane iz drugega naslova,
- kmetje in člani kmečkega gospodarstva, ki so le obvezno zdravstveno zavarovani in v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic,
- zaposlene ali samozaposlene osebe, ki so zavarovani pri tujem nosilcu zavarovanja (v okviru zakonodaje EU).

Zakonodaja EU določa, da za posameznika praviloma velja le zakonodaja ene same države članice, in sicer so posamezniki zavarovani v državi članici, kjer opravljajo poklicno dejavnost. Izjema so le posamezniki, ki so hkrati zaposleni v eni in samozaposleni v drugi državi članici in so praviloma zavarovani v državi članici, kjer so zaposleni. V primeru, ko je posameznik zaposlen v več državah članicah hkrati prevlada država stalnega bivališča oz. država, kjer ima delodajalec (podjetje) sedež. Če posameznik opravlja samostojno dejavnost v več državah članicah, je zavarovan v državi, kjer opravlja večino svoje samostojne dejavnosti (Enotno članstvo in izvozne ugodnosti (Evropska Unija), 2009). Za te zavarovance prispevek plača tuji nosilec zavarovanja in sicer v višini dejanskega (morebitnega) stroška zdravstvenih storitev (Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DČ), različica 1, 2005, str. 89)⁸. V analizi te skupine zavarovancev ne bomo obravnavali, saj niso zajeti v skupnem številu zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja. Zavarovani so namreč pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja in uveljavljajo pravice po zakonodaji EU ali meddržavnih pogodb (Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, b.l.).

Kmetje in člani kmečkega gospodarstva, ki so le obvezno zdravstveno zavarovani, kljub temu, da opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, če ne izpolnjujejo dohodkovnega cenusa, ki ga določa v 16. členu ZPIZ-1. Vanj se lahko vključijo prostovoljno.

Medtem ko so zaposlene in samozaposlene osebe, ki so zavarovane v skladu z zakonodajo EU, ter kmetje, ki so do leta 2006 lahko uveljavljali izvzem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, delovno aktivne, so osebe z drugimi prihodki in stalnim bivališčem v RS bodisi delovno aktivne bodisi neaktivne, odvisno od vira prihodka.

Zaradi različnih zavarovalnih osnov obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja so nekatere zavarovalne podlage opredeljene le v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Obvezno zdravstveno zavarovanje v podlagah za zavarovanje ne zajema sledečih skupin aktivnega prebivalstva (Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju,

⁸ Leta 2007 je bilo zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja, ki so zavarovani pri tujem nosilcu zavarovanja 13149, od tega jih je 9014 imelo v RS prijavljeno začasno bivališče (Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, b.l.).

zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DČ), različica 1, 2005, str. 17-19):

- državljanov RS, ki so zaposleni pri tujem delodajalcu,
- prostovoljno vključenih v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje,
- vajencev,
- oseb, ki v drugem pravnem razmerju opravljajo delo za plačilo,
- brezposelnih, ki jim Zavod RS za zaposlovanje plačuje prispevke za pokojninsko-invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine,
- prejemnikov starševskega dodatka,
- državljanov RS na prestajanju zaporne kazni (kot zavarovalna podlaga do julija 2003).

Naštete skupine posameznikov so v obvezno zdravstveno zavarovanje lahko vključene po drugih zavarovalnih podlagah, in sicer kot:

- osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova (20. točka 15. člena ZZVZZ),
- državljanji RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovanci iz drugega naslova (21. točka 15. člena ZZVZZ).

Do nepokritosti s socialnim zavarovanjem lahko pride tudi zaradi določil glede prijave v zavarovanje, ki so povezane s posameznimi zavarovalnimi podlagami. Zavezanec za prijavo v zavarovanje, delodajalec ali zavarovanec oz. samostojni zavezanec, se lahko odloči, da ne opravi prijave v zavarovanje. V tem primeru je kazensko odgovoren. Prav tako je kazensko odgovoren tudi v primeru, ko ne opravi prijave v zavarovanje v zakonskem roku ali posreduje nepravilne podatke. Delodajalec je kazensko odgovoren tudi, ko zaposlenemu ne posreduje fotokopije prijave v zavarovanje (ZMEPIZ).

Prijava v socialno zavarovanje ne pomeni nujno tudi plačila prispevkov za zavarovanje. Zakonodaja predpisuje posredovanje potrdila o obračunanih in vplačanih prispevkih s strani delodajalca zavarovancu. Zavarovanec ali delodajalec, ki ne sporoči podatkov, ki so potrebni za odmero oz. obračun in plačilo prispevkov ter nadzor nad plačevanjem prispevkov, je za to kazensko odgovoren. Zaradi nepravilnih podatkov lahko pride do nepravilnosti pri odmeri prispevkov za socialno zavarovanje, ki v primeru obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja vplivajo na obseg in uživanje pravic.

5 DELOVNA RAZMERJA IN ZAVAROVANJE ZA PRIMER BREZPOSELNOSTI

Področje trga dela urejata Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Ur. l. RS, št. 107/2006-UPB1, 114/2006-ZUTPG, 59/2007-ZŠtip (63/2007 popr., v nadaljevanju ZZZPB) ter ZDR.

Delovno razmerje se sklene s pogodbo o zaposlitvi, ki se praviloma sklepa za nedoločen čas. ZDR navaja posebnosti pogodb o zaposlitvi, ki so:

- zaposlitev za določen čas,
- zaposlitev med delavcem in delodajalcem, ki opravlja dejavnost zagotavljanja dela delavcev drugemu uporabniku, ki se v večini primerov sklepa za določen čas (dejavnost posredovanja delovne sile),
- zaposlitev zaradi opravljanja javnih del,
- zaposlitev s krajšim delovnim časom,
- zaposlitev za opravljanje dela na domu,
- pogodba o zaposlitvi s poslovodnimi osebami in prokuristi.

Zaposlitev za določen čas naj bi se praviloma sklepala le v primerih, določenih v 52. členu ZDR, in sicer, če gre za (ZDR; Zakon o dopolnitvah in spremembah Zakona o delovnih razmerjih, Ur. l. RS, št. 103/2007, v nadaljevanju ZDR-A):

- izvrševanje dela, ki po svoji naravi traja določen čas,
- nadomeščanje začasno odsotnega delavca,
- začasno povečan obseg dela,
- zaposlitev tujca ali osebe brez državljanstva, ki ima delovno dovoljenje za določen čas, razen v primeru osebnega delovnega dovoljenja,
- poslovodne osebe,
- opravljanje sezonskega dela,
- delavca, ki sklene pogodbo o zaposlitvi za določen čas zaradi priprave na delo, usposabljanja ali izpopolnjevanja za delo, oziroma izobraževanja,
- zaposlitev za določen čas zaradi dela v prilagoditvenem obdobju na podlagi dokončne odločbe in potrdila pristojnega organa, izdane v postopku priznavanja kvalifikacij,
- opravljanje javnih del oziroma vključitev v ukrepe aktivne politike zaposlovanja,
- pripravo oziroma izvedbo dela, ki je projektno organizirano,
- delo, potrebno v času uvajanja novih programov, nove tehnologije ter drugih tehničnih in tehnoloških izboljšav delovnega procesa ali zaradi usposabljanja delavcev,
- voljene in imenovane funkcionarje oziroma druge delavce, ki so vezani na mandat organa ali funkcionarja v lokalnih skupnostih, političnih strankah, sindikatih, zbornicah, društvih in njihovih zvezah,

- druge primere, ki jih določa zakon oziroma kolektivna pogodba na ravni dejavnosti.

ZDR v 53. členu tudi določa časovno omejenost sklepanja zaposlitve za določen čas. Zaposlitev za določen čas se tako lahko sklene za čas, ki je potreben, da se delo, ki traja določen čas, opravi. Delodajalec tudi ne sme, razen v primerih, ki jih dopušča zakon, skleniti ene ali več zaporednih pogodb o zaposlitvi za določen čas z istim delavcem in za isto delo, katerih neprekinjen čas trajanja bi bil daljši kot dve leti.

5.1 Zavarovanje za primer brezposelnosti

Zaposleni v delovnem razmerju so obvezno zavarovani za primer brezposelnosti, medtem ko se lahko prostovoljno zavarujejo (ZZZPB):

- samozaposlene osebe,
- osebe, ki so lastniki gospodarskih družb, če niso zavarovane na drugi podlagi,
- državljani RS v delovnem razmerju z delodajalcem v tuji državi, ki ne morejo uveljavljati pravic za primer brezposelnosti po vrnitvi v domovino na drugi podlagi,
- zakonci slovenskih državljanov, zaposlenih v tuji državi, če so bili pred odhodom v tujino v delovnem razmerju.

Zavarovanje za primer brezposelnosti se financira s prispevki delavcev, organizacij in delodajalcev ter se zbirajo v proračunu RS. Stopnja, po kateri prispevek, ki se odmeri od zakonsko določenih osnov, plačujejo zaposleni je 0,14%, medtem ko delodajalci prispevek za zavarovanje za primer brezposelnosti plačujejo po stopnji 0,06% (ZPSV).

Za brezposelno osebo se šteje (ZZZPB):

- oseba, ki ni v delovnem razmerju,
- samozaposlena oseba, katere dobiček iz dejavnosti, ki je ugotovljen brez upoštevanja znižanj in davčnih olajšav in povečan za obračunane obvezne prispevke za socialno varnost, ni presegal zneska zajamčenega nadomestila plače,
- lastnik ali solastnik gospodarskih družb, ki ni zavarovan na drugi podlagi, in v katerih dobiček, zmanjšan za plačane prispevke za obvezno socialno zavarovanje, v zadnjem koledarskem letu pred nastankom brezposelnosti ni presegal zneska zajamčenega nadomestila plače,
- lastnik, zakupnik, najemnik ali drug uporabnik kmetijskega ali gozdnega zemljišča s katastrskim dohodkom do višine, ki je določena kot podlaga za vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju,
- oseba, ki ni upokojenec, študent, dijak, vajenec, udeleženec izobraževanja odraslih, mlajši od 26 let,
- udeleženec izobraževanja ter programa usposabljanja na delovnem mestu na podlagi programov ukrepov aktivne politike zaposlovanja,

in je zmožna za delo, prijavljena pri Zavodu RS za zaposlovanje, na razpolago za zaposlitev ali je aktivni iskalec zaposlitve.

Pravice iz zavarovanja za primer brezposelnosti so (ZZZPB):

- denarno nadomestilo,
- povračilo prevoznih in selitvenih stroškov,
- pravica do zdravstvenega varstva, do pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Trajanje izplačevanja denarnega nadomestila je določeno s časom trajanja zavarovanja oz. s časom trajanja zaposlenosti (glej Tabela 13). Daljše obdobje zavarovanja za primer brezposelnosti pomeni daljše obdobje prejemanja denarnega nadomestila za obdobje brezposelnosti. ZZZPB navaja, da lahko pravico do denarnega nadomestila uveljavlja zavarovanec, katerega delovno razmerje pri enem ali več delodajalcih je pred prenehanjem trajalo vsaj 12 mesecev v zadnjem letu in pol.

Tabela 13: Trajanje izplačevanja denarnega nadomestila za čas brezposelnosti

Trajanje zavarovanja	Trajanje izplačevanja denarnega nadomestila
1 do 5 let	3 mesece
5 do 15 let	6 mesecev
15 do 25 let	9 mesecev
nad 25 let	12 mesecev
nad 25 let zavarovanja in nad 50 let starosti	18 mesecev
nad 25 let zavarovanja in nad 55 let starosti	24 mesecev

Vir: ZZZPB, 2006.

Denarno nadomestilo, do katerega so upravičeni tisti brezposelni, ki so bili v delovnem razmerju vsaj 12 mesecev v zadnjem letu in pol preden so izgubili zaposlitev, in katerega trajanje izplačevanja je omejeno, znaša prve tri mesece prejemanja 70%, zatem pa 60% osnove, ki je povprečna mesečna plača ali osnovna plača, povečana za dodatek za delovno dobo, ki bi jo upravičenec prejel, če bi delal. Denarno nadomestilo ne sme biti nižje od 45,56% minimalne plače in ne višje od trikratnika tako določenega najnižjega nadomestila. Od odmerjenega denarnega nadomestila so obračunani prispevki po stopnjah, ki so določene s prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zaposlovanje (ZZZPB).

6 TRG DELA V SLOVENIJI

6.1 Prebivalstvo v delovno aktivni dobi

Prebivalstvo v delovno aktivni dobi, od 15. do 64. leta starosti, predstavlja okoli 70% vseh prebivalcev Slovenije. Največjo skupino delovno sposobnega prebivalstva predstavljajo delovno aktivni, okoli 60%, pri čemer zaposleni pri pravnih osebah sestavljajo več kot štiri petine te skupine. Samozaposleni in njihovi zaposleni predstavljajo manj kot 15% delovno aktivnih, delež kmetov pa je v letih od 2000 do 2007 padel na okoli 4% (glej Tabelo 14).

Tabela 14: Delovno sposobno prebivalstvo, 2000-2007, v %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Prebivalstvo v del. aktivni dobi, v % od vseh prebivalcev	70,1	70,1	70,2	70,4	70,3	70,2	70,1	70,0
Delovno aktivni, v % od prebivalstva v del. aktivni dobi	55,1	55,7	55,9	55,3	55,7	57,8	58,5	60,2
Zaposlene osebe, v % od del. aktivnih	89,4	89,6	89,2	90,1	89,7	90,0	89,9	89,7
- zaposleni pri pravnih osebah	80,9	81,1	80,9	81,9	81,6	81,9	81,8	81,5
- zaposleni pri fizičnih osebah	8,4	8,5	8,3	8,2	8,1	8,0	8,1	8,2
Samozaposlene osebe, v % od del. aktivnih	10,6	10,4	10,8	9,9	10,3	10,0	10,1	10,3
- samozaposleni	6,3	6,3	6,2	6,1	6,1	6,2	6,2	6,2
- kmetje	4,3	4,2	4,6	3,7	4,2	3,9	3,8	4,1

Vir: Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, statistične regije, Slovenija, letno, (b. l.); Število in indeks aktivnega prebivalstva po spolu, Slovenija, mesečno, (b. l.).

Več kot polovico delovno sposobnega prebivalstva predstavljajo posamezniki v starosti 25 do 49 let (54% leta 2007). Starostna skupina od 50 do 64 let predstavlja več kot četrtno prebivalstva v delovno aktivni dobi (28,3% leta 2007), najmanjšo skupino predstavljajo posamezniki v starosti 15 do 24 let (17,6% leta 2007). V obdobju od leta 2000 se je delež starostne skupine 15 do 24 let zmanjšal (iz 20,7% leta 2000), medtem ko se je delež posameznikov v starosti od 50 do 64 let povečal (iz 24,5% leta 2000).

Po Anketi o delovni sili je stopnja zaposlenosti leta 2007 bila okoli 66% oz. približno 6 odstotnih točk več kot jih zajema uradna evidenca (glej Tabelo 15). Anketni podatki zajemajo tudi posameznike, ki delajo preko študentskega servisa, na podlagi pogodbe o delu ali avtorske pogodbe, ki jih zakonodaja ne uvršča v delovna razmerja oz. zaposlitev, po kateri bi bili obvezno zavarovani s strani delodajalca ter izenačeni z zaposlenimi na

podlagi pogodbe o zaposlitve. Anketni podatki zajemajo tudi posameznike, ki delajo doma. Registrski podatki ne zajemajo posameznikov, ki delajo na črno (njihovo plačilo delodajalec ne zabeleži, t.i. plačilo na roko) oz. v sivi ekonomiji ter so zajeti v anketnih podatkih.

Tabela 15: Zaposlenost po Anketi o delovni sili, 2000-2007, v %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Skupaj	62,8	63,8	63,4	62,6	65,3	66,0	66,6	67,8
- moški	67,2	68,6	68,2	67,4	70,0	70,4	71,1	72,7
- ženske	58,4	58,8	58,6	57,6	60,5	61,3	61,8	62,6
- 55 do 64 let	22,7	25,5	24,5	23,5	29,0	30,7	32,6	33,5

Vir: Employment rates by sex, age groups and nationality (%), (b. l.).

6.1.1 Brezposelnost

Po Anketi o delovni sili se je delež brezposelnih do leta 2005 ohranjal na okoli 6,5%, v letih 2006 in 2007 pa se je stopnja brezposelnosti znižala (glej Tabelo 16)⁹. Znižanje stopnje brezposelnosti v letu 2006 lahko povežemo z okrepljeno gospodarsko rastjo (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008, str. 123) in s tem povezanim dvigom povpraševanja po delovni sili. Vzroki za nižjo stopnjo brezposelnosti so bili podobni tudi v letu 2007, saj je gospodarska rast ostala visoka.

Tabela 16: Brezposelnost po Anketi o delovni sili, 2000-2007, v %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
St. brezposelnosti	7,0	6,4	6,4	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9
15-24 let	16,8	18,1	16,7	17,4	16,3	16,0	13,9	10,3
25-49 let	5,7	5,1	5,4	5,9	6,8	5,9	5,6	4,4
50-64 let	6,2	4,8	4,3	4,3	4,3	4,4	3,8	4,1
Delež dolgotrajno brezposelnih v skupni brezposelnosti	61,4	60,3	55,6	52,8	51,5	47,3	49,3	45,2

Vir: Unemployment rates - yearly averages by sex and age groups (%), (b. l.).

⁹ Na znižanje stopnje brezposelnosti kažejo tudi registrski podatki, po kateri je brezposelnost leta 2007 bila 7,7-odstotna (11,8% leta 2000).

Brezposelnost je najvišja v starostni skupini 15 do 24 let, medtem ko je več kot polovico nižja v preostalih starostnih skupinah. Za izstopanje starostne skupine 15-24 let je odgovorna njihova visoka stopnja vključenosti v izobraževanje, zato bi bilo primerneje spremljati razmerje med številom brezposelnih mladih in številom mladih, ki je leta 2006 znašalo 5,6% (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008, str. 124).

Brezposelni v določenih primerih niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani. V primeru dolgoročne brezposelnosti, ko niso upravičeni do denarnega nadomestila, so obvezno zdravstveno zavarovani kot občani, medtem ko, če ne izpolnjujejo določene starosti pred možnostjo upravičenosti do pravice do pokojnine, niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani preko Zavoda RS za zaposlovanje, temveč se lahko prostovoljno vključijo v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

6.1.2 Atipične zaposlitve

Pajnikihar (2007, str. 69) v svoji analizi fleksibilnosti trgov dela v Evropski uniji (v nadaljevanju EU) uvršča Slovenijo v skupino držav (poleg držav članic EU z območja Vzhodne Evrope ter Grčije in Italije) s srednje visokim deležem zaposlenih za določen čas (ta je najvišji v Franciji, Španiji in na Portugalskem ter najnižji v Veliki Britaniji in na Irskem) ter najnižjim deležem zaposlenih za krajši delovni čas, ki je najvišji v Veliki Britaniji in na Irskem.

Delež atipičnih zaposlitev na trgu dela v RS se je v obravnavanem obdobju povečal. Iz Tabele 17 je razvidno, da so zaposleni v začasni zaposlitvi leta 2007 predstavljali 18,5% zaposlenih, delne zaposlitve pa so predstavljale manj kot desetino glede na stopnjo zaposlenosti.

Tabela 17: Prisotnost atipičnih oblik zaposlitve v Sloveniji in EU, 2000-2007, v %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Delne zaposlitve ¹	6,5	6,1	6,1	6,2	9,3	9,0	9,2	9,3
v EU	16,2	16,2	16,2	16,5	17,2	17,8	18,1	18,2
Začasne zaposlitve ²	13,7	13,0	14,3	13,7	17,8	17,4	17,3	18,5
v EU	12,3	12,4	12,3	12,7	13,3	14,0	14,4	14,5

Legenda:¹ glede na stopnjo zaposlenosti, izraženo kot razmerje med delovno aktivnim in delovno sposobnim prebivalstvom v starosti med 15 in 64 let; ² glede na celotno število zaposlenih (v delovnem razmerju)

Vir: Temporary employees as a percentage of the total number of employees for a given sex and age group (%), (b. l.); Part-time employment as a percentage of the total employment for a given sex and age group (%), (b. l.).

Medletno sta se deleža obeh fleksibilnih oblik zaposlitve najmočneje povečala v letu 2004. Povečevanje prisotnosti fleksibilnih oblik zaposlitve na trgu dela lahko povezujemo s spremembo ZDR od leta 2003, ko se je zmanjšalo varovanje zaposlitve za nedoločen čas, in gospodarsko rastjo ter s tem večjim povpraševanjem po delovni sili (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008, str. 128).

Povečanje fleksibilnih oblik zaposlitve v RS je primerljivo z EU, vendar so prevladujoče fleksibilne oblike zaposlitev različne. Delež delnih zaposlitev je v primerjavi s povprečjem držav članic Evropske unije v RS za polovico manjši, medtem ko je delež začasnih zaposlitev višji od povprečja držav članic Evropske unije.

Delež delnih zaposlitev v skupni zaposlenosti narašča predvsem na račun širjenja te oblike fleksibilnih zaposlitev v starostnih skupinah 15-24 in 50-64 let. Po letu 2004, ko se je delež delnih zaposlitev občutneje povečal, delne zaposlitve predstavljajo slabo tretjino vseh zaposlitev v starostni skupini 15-24 let, medtem ko v starostni skupini 50-64 let predstavljajo okoli desetino vseh zaposlitev (glej Tabelo 18). Tudi delež začasnih zaposlitev v RS narašča ter je prav tako najbolj razširjen v starostni skupini 15-24 let. V primerjavi s povprečjem EU so pri začasnih zaposlitvah odstopanja manjša kot pri delnih zaposlitvah. Večje odstopanje je prisotno v starostni skupini 15-24 let. V primerjavi s Slovenijo je v EU v povprečju začasno zaposlenih okoli dve petini delovno aktivnih v starostni skupini 15-24 let, kar bi lahko nakazovalo na manjše možnosti standardne zaposlitve v tej starostni skupini v RS.

Tabela 18: Delne inčasne zaposlitve v Sloveniji in Evropski uniji, 2000-2007, v %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Delne zaposlitve, v % skupne zaposlenosti								
15-24 let	13,4	15,8	17,6	21,8	29,1	30,1	29,8	29,8
v EU	21,0	21,2	21,5	22,6	23,9	24,7	25,4	25,6
25-49 let	3,3	3,3	3,5	3,3	4,4	4,3	4,3	3,9
v EU	14,3	14,1	14,0	14,3	14,9	15,6	15,8	15,7
50-64 let	10,0	8,2	8,9	7,9	12,0	9,5	10,4	11,6
v EU	18,0	18,1	17,8	18,3	18,6	18,8	19,0	19,2

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Začasne zaposlitve, v % vseh zaposlenih								
15-24 let	43,2	51,0	52,9	53,0	63,1	62,5	64,8	68,3
v EU	35,2	35,9	35,8	36,4	37,7	40,2	40,7	41,1
25-49 let	9,5	9,3	10,8	10,2	13,6	13,5	13,1	14,0
v EU	9,7	10,0	10,0	10,4	11,1	11,8	12,3	12,3
50-64 let	6,6	5,4	6,0	4,4	7,7	6,3	6,5	6,7
v EU	5,9	6,1	6,0	5,9	6,1	6,4	6,6	6,8

Vir: Temporary employees as a percentage of the total number of employees for a given sex and age group (%), (b. l.); Part-time employment as a percentage of the total employment for a given sex and age group (%), (b. l.).

Vidimo, da so v starostni skupini 50-64 let (starejši) prevladujoča atipična oblika zaposlitev zaposlitve za krajši delovni čas, saj je takih okoli desetina vseh zaposlitev te skupine. Večja fleksibilnost pri zaposlovanju starejših (npr. redna zaposlitev za skrajšani delovni čas ali delna upokožitev in delna zaposlitev – oboje po dogovoru delodajalca in delojemalca) in spodbude za daljše ostajanje v delovni aktivnosti (s pokojninsko reformo leta 2000) vplivajo na oblikovanje varne prožnosti za starejše (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008, str. 152).

Stopnja zaposlenosti v starostni skupini 50-64 let je v primerjavi s skupno stopnjo zaposlenosti za polovico nižja, saj kar dve tretjini posameznikov te starostne skupine ni delovno aktivnih. Večina je že upokožena (predčasno upokoževanje oz. nižja zakonsko zahtevana delovna doba in starost ob upokožitvi na začetku tranzicije), nekateri delajo vendar niso v delovnem razmerju ali so brezposelni. Glavni vzroki za nizko stopnjo zaposlenosti starejših so (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008, str. 142):

- sedanja nižja povprečna starost ob upokožitvi v primerjavi z drugimi državami,
- strukturna brezposelnost.

Starejši so ob brezposelnosti soočeni z nižjimi dohodki (nadomestilo za brezposelnost) ali so brez dohodka (v primeru dolgoročne brezposelnosti) ter kasneje lahko prejemaajo nižjo pokojnino (saj so se prispevki odmerjali od nadomestila za brezposelnost). Nadalje so starejši, ki so manj fleksibilni kot mladi (tudi zaradi manjše vključenosti v vseživljenjsko učenje in posledično večji strukturni brezposelnosti), zaradi večje možnosti dolgoročne brezposelnosti v nevarnosti, da izgubijo dohodek.

Najbolj fleksibilna starostna skupina so mladi v starostni skupini 15-24 let, saj prednjačijo tako v zaposlitvah za določen čas (iskalci prvih zaposlitev) kot v zaposlitvah za krajši delovni čas. Zaradi narave trajanja zaposlitve (za določen čas) se soočajo s problemom brezposelnosti ter neizpolnjevanja pogojev za pridobitev nadomestila za čas brezposelnosti, ki se veže na dolžino delovne dobe oz. trajanje zavarovanja.

Velika razširjenost predvsem začasnih zaposlitev med mladimi predstavlja starostno segregacijo trga dela, saj se mladi soočajo z večjo negotovostjo glede stabilnosti zaposlitve zaradi česar so (oz. morajo biti) bolj fleksibilni. Nadomestilo za brezposelnost je zanje težje dosegljivo, saj jim pogostečasne zaposlitve otežujejo pridobitev nadomestila za primer brezposelnosti ter tako predstavljajo problem zagotovljene dohodkovne varnosti (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2008, str. 128-129).

Prisotnost atipičnih zaposlitev na trgu dela pomeni tveganje predvsem za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje posameznikov v teh zaposlitvah. Pravice iz zavarovanja so namreč pogojene z zavarovalno dobo in višino prispevkov.

Položaj zaposlenih za krajši delovni čas v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju je relativno slabši. Višina prispevkov je namreč, zaradi nižje osnove za odmero le-teh, nižja kot pri zaposlenih za polni delovni čas, zaradi česar so nižje oz. manjše tudi pravice iz te oblike socialnega zavarovanja (nižje pokojnine) kot pri zaposlenih za polni delovni čas. Zakonodaja zato tej skupini zaposlenih omogoča prostovoljno vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za razliko do polnega časa. V tem primeru se breme plačevanja prispevkov prenese v celoti na zavarovanca, ki plačuje tako prispevek delodajalca kot tudi prispevek zavarovanca. Neto osebni prejemek iz zaposlitve je tako nižji, na posamezniku pa sloni ali se bo prostovoljno vključil v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter tako izbral med višjim standardom danes ali kasneje, ob upokojitvi. Zaposleni za krajši delovni čas se lahko prostovoljno vključi v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za ožji obseg pravic iz zavarovanja. V tem primeru ni upravičen do nekaterih pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, če je za ožji obseg pravic zavarovan več kot polovico skupne pokojninske dobe.

ZDR v 66. členu določa, da ima delavec, ki dela krajši delovni čas v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, predpisi o zdravstvenem zavarovanju ali predpisi o starševskem dopustu, pravice iz socialnega zavarovanja, kot če bi delal polni delovni čas.

Vsi posamezniki v delovno aktivni dobi, ki so delovno aktivni ali brezposelni, torej niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ter nimajo nujno zagotovljenega (varnega) dohodka ob izhodu iz delovno aktivne dobe oz. niso upravičeni do polnega obsega pravic ob upokojitvi. Med posameznike, ki ob izhodu iz delovno aktivne dobe, morda nimajo zagotovljenega dohodka so:

- brezposelni brez denarnega nadomestila ali denarne pomoči oz. brezposelni, ki jim je poteklo trajanje izplačevanja denarnega nadomestila ali denarne pomoči,
- posamezniki, ki delajo, a niso v delovnem razmerju (npr. delo po avtorski ali podjemni pogodbi, študentsko delo),
- samozaposleni in kmetje.

Posamezniki v delnih zaposlitvah zaradi nižjih prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje niso upravičeni do enakega obsega pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ob upokojitvi kot zaposleni za polni delovni čas.

Nadalje, v zakonodaji socialnega zavarovanja kot zaposleni niso šteti posamezniki, ki delajo, a niso v delovnem razmerju. Med delovno aktivnimi so med problematičnimi skupinami še kmetje in samozaposleni. Kmetje so namreč zavarovani za ožji obseg pravic v obveznem zdravstvenem zavarovanju in niso obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Samozaposleni pa lahko uveljavijo izvzem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (kmetje do leta 2006), če zato izpolnjujejo določene pogoje.

V skupini delovno aktivnih, ki so zaposleni na podlagi pogodbe o zaposlitvi, se problem obveznega zavarovanja in na njemu temelječih pravic iz zavarovanja lahko pojavi pri delnih zaposlitvah oz. zaposlitvah za krajši delovni čas. Osebe v taki zaposlitvi se lahko prostovoljno vključijo v zavarovanje za razliko do polnega delovnega časa.

Problem nastopi tudi pri brezposelnih, ki ne prejemajo denarnega nadomestila, saj jih zakonodaja ne šteje med brezposelne. V primeru pokojninskega in invalidskega zavarovanja se med brezposelne štejejo tudi tisti, ki so pred upokojitvijo in jim prispevke plačuje Zavod RS za zaposlovanje.

7 POKRITOST POSAMEZNIKOV V DELOVNO AKTIVNI DOBI Z OBVEZNIH ZAVAROVANJEM

Participacija v socialnem zavarovanju je predvsem pri obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju v veliki meri povezana s statusom posameznika v delovno aktivni dobi na trgu dela, na katero se naslanjajo zavarovalne podlage obveznega zavarovanja.

Pri pokritosti prebivalstva s socialnim zavarovanjem pride do razlik med obveznim zdravstvenim zavarovanjem ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem. Medtem ko slednje zajema le posameznike v delovno aktivni dobi, so v obvezno zdravstveno zavarovanje vključeni vsi posamezniki, zavarovanci pa so nosilci te oblike socialnega zavarovanja za družinske člane.

Obvezno zdravstveno ter obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ločita več zavarovalnih podlag, na podlagi katerih so posamezniki v delovno aktivni dobi obvezno zavarovani. V Tabeli 19 so prikazane skupine delovno aktivnih zavarovancev, kot jih vodita evidenci obeh obravnavanih obveznih zavarovanj. Podobna opredelitev nekaterih zavarovalnih podlag posameznikov v delovno aktivni dobi obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja dopušča primerjavo evidenc obeh obravnavanih zavarovanj.

Tabela 19: Skupine zavarovancev v delovno aktivni dobi v evidencah obveznih zavarovanj

Obvezno zdravstveno zavarovanje	Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje
delavci ¹	zaposleni (pri pravnih in fizičnih osebah)
osebe, ki samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost	samozaposleni
kmetje	kmetje
brezposelni	brezposelni
ostali (upravičeni iz proračuna, občani brez prihodkov, ostali)	ostali (prostovoljni zavarovanci, vajenci, starši, zaporniki)

Legenda: ¹ Delavci obveznega zdravstvenega zavarovanja ter zaposleni v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju predstavljajo delovno aktivne posameznike, ki so v delovnem razmerju.

V nadaljevanju se bom osredotočila na štiri skupine zavarovancev, ki omogočajo primerjavo med obema oblikama socialnega zavarovanja, in sicer delavce oz. zaposlene, samozaposlene in kmete, ki skupaj predstavljajo delovno aktivne posameznike, ter brezposelne. Naštete skupine zavarovancev hkrati predstavljajo večino delovno sposobnega prebivalstva. Primerjava števila zavarovancev posameznih navedenih skupin zavarovancev obeh oblik obveznega zavarovanja bo omogočila oceniti število posameznikov v delovno aktivni dobi, ki niso vključeni v socialno zavarovanje. Zaradi širše pokritosti prebivalstva z obveznim zdravstvenim zavarovanjem kot z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem pričakujem, da bo število posameznikov v delovno aktivni dobi brez obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja večje kot število tistih, ki niso vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje. Obravnavane skupine zavarovancev zajemajo večino vseh zavarovancev v delovno aktivni dobi obeh oblik obveznega zavarovanj (glej Tabelo 20).

Tabela 20: Delež delovno aktivnih in brezposelnih zavarovancev v obveznem zdravstvenem zavarovanju ter obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2000-2007, v % od vseh zavarovancev

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
OZZ	58,6	57,6	56,9	56,5	56,4	56,5	57,5	58,2
PIZ	97,1	97,0	96,8	96,5	96,2	96,1	96,2	96,1

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

V primeru, da bi iz analize izvzela upokojene zavarovance obveznega zdravstvenega zavarovanja, bi se delež zavarovancev tega obveznega zavarovanja, ki so delovno aktivni

ali brezposelni, povečal. Leta 2007 bi tako znašal 87,8% vseh zavarovancev tega zavarovanja.

Kljub temu, da z analizo največjih skupin zavarovancev lahko ocenim število posameznikov brez obveznega zavarovanja, obstajata dve skupini potencialno aktivnih posameznikov, ki so obvezno zdravstveno zavarovani, a nimajo obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. To so posamezniki, ki imajo kot vir prihodka najemnino, obresti ali prihodek na podlagi pogodbenega dela oz. avtorske pogodbe, in posamezniki, ki uradnega vira prihodka nimajo (npr. študentje-pavzerji, ločenci, brezposelni). Te osebe niso pokojninsko in invalidsko zavarovane ter imajo zato lahko kasneje težave pri izpolnjevanju zakonsko zahtevane zavarovalne dobe za pravico do pokojnine (Vezjak & Stanovnik, 2005, str. 268-269).

7.1 Pokritost z obveznim zdravstvenim zavarovanjem

Obvezno zdravstveno zavarovanje zajema skoraj vse prebivalce RS. Leta 2007 je bilo brez obveznega zdravstvenega zavarovanja manj kot 1% posameznikov (glej Tabelo 21).

Tabela 21: Število oseb z in brez obveznega zdravstvenega zavarovanja, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Prebivalstvo, v 1000	1990,1	1994,0	1995,0	1996,4	1997,6	2003,4	2010,4	2025,9
Zav. osebe, v 1000	1950,3	1954,8	1961,4	1967,4	1975,1	1983,1	1985,1	2007,8
Osebe brez OZZ, v %	2,0	2,0	1,7	1,5	1,1	1,0	1,3	0,9

Vir: Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, statistične regije, Slovenija, letno, b. l.; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22.

Največji skupini zavarovanih oseb obveznega zdravstvenega zavarovanja predstavljajo delavci ter upokojenci, kot je razvidno tudi iz Tabele 22.

Tabela 22: Zavarovane osebe OZZ po zavarovalnih podlagah, 2000-2007, v 1000

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Zavarovane osebe								
Delavci	1128,5	1125,7	1123,4	1123,4	1126,9	1131,3	1154,0	1178,8
Podjetniki	98,0	97,3	95,0	92,2	92,4	93,1	96,1	99,5
Kmetje	33,8	32,0	30,0	28,4	27,8	26,7	25,5	24,5
Upokojenci	526,1	531,2	535,7	536,5	538,1	537,5	534,4	537,2
Uprav. iz proračuna	8,2	7,6	8,4	10,2	15,9	18,1	13,7	18,0
Brezposelni	30,8	27,9	27,5	26,7	25,2	26,5	21,1	15,5
ZZZ 15/21 ¹	72,6	77,5	82,4	88,0	88,7	89,5	83,2	76,1
Ostali	52,3	55,6	59,0	62,2	60,1	60,5	57,0	58,1
Skupaj	1950,3	1954,8	1961,4	1967,4	1975,1	1983,1	1985,1	2007,8
Zavarovanci								
Delavci	708,6	710,2	710,1	713,9	720,9	729,2	751,2	778,2
Podjetniki	64,7	64,2	63,2	62,0	62,6	63,4	65,6	68,3
Kmetje	20,4	19,2	18,0	16,9	16,8	16,1	15,5	15,1
Upokojenci	469,6	484,7	492,8	496,6	501,0	503,2	502,7	506,9
Uprav. iz proračuna	8,0	7,3	7,8	9,0	12,7	14,1	11,4	13,8
Brezposelni	25,1	22,3	21,4	20,9	19,6	20,6	16,8	13,0
ZZZ 15/21	59,0	63,5	67,6	72,4	72,8	73,2	67,1	61,2
Ostali	42,0	44,8	47,5	49,6	47,7	48,1	45,2	46,6
Skupaj	1397,4	1416,4	1428,5	1441,2	1454,0	1468,1	1475,4	1503,2
Družinski člani								
Delavci	419,9	415,5	413,3	409,5	406,0	402,1	402,8	400,7
Podjetniki	33,3	33,0	31,7	30,2	29,8	29,7	30,6	31,2
Kmetje	13,4	12,7	12,1	11,5	11,1	10,5	10,1	9,5
Upokojenci	56,4	46,5	42,9	39,8	37,0	34,3	31,7	30,2
Uprav. iz proračuna	0,3	0,2	0,6	1,1	3,3	3,9	2,3	4,2
Brezposelni	5,7	5,5	6,0	5,8	5,6	5,9	4,3	2,5
ZZZ 15/21	13,6	13,9	14,7	15,7	16,0	16,3	16,1	14,9
Ostali	10,4	10,9	11,6	12,5	12,4	12,3	11,8	11,5
Skupaj	552,9	538,3	532,9	526,1	521,1	515,0	509,7	504,7

Legenda: ¹ Zavarovane osebe po ZZZ 15/21 so državljani RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovanci iz drugega naslova. Ti so v ZZVZZ opredeljeni v 21. točki 15. člena.

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22.

Delavci, zavarovanci in njihovi družinski člani, predstavljajo več kot polovico zavarovanih oseb (58,7% leta 2007), medtem ko zavarovane osebe po zavarovalni podlagi, ki zajema upokojece (oz. prejemnike pokojnine) obsegajo več kot četrtino vseh zavarovanih oseb (26,8% leta 2007). Ostali delovno aktivni posamezniki (podjetniki oz. samozaposleni in kmetje) in njihovi družinski člani, ki so obvezno zdravstveno zavarovani, so leta 2007 predstavljali 6,2% zavarovanih oseb. Delež zavarovanih oseb na podlagi zavarovalne podlage, ki pokriva brezposelne, je leta 2007 predstavljal 0,8% zavarovanih oseb (glej Prilogo 3).

Večino zavarovanih oseb obveznega zdravstvenega zavarovanja predstavljajo zavarovanci, največjo skupino zavarovancev pa sestavljajo delavci. Delavci obsegajo več kot polovico zavarovancev, kot je razvidno tudi iz Tabele 23. Zavarovanci, ki zajemajo delovno aktivne posameznike (delavci, podjetniki in kmetje), so leta 2007 predstavljali 57,3% zavarovancev. Skupaj z brezposelnimi pa so predstavljali 58,2% zavarovancev. Upokojeanci predstavljajo tretjino vseh zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja in so največja skupina zavarovancev, ki zajemajo delovno neaktivne posameznike (kamor lahko prištevamo tudi zavarovance, državljane RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova, zavarovance, za katere gredo prispevki iz proračuna ter ostale).

Tabela 23: Struktura zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja, 2000-2007, v % od skupaj

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Delavci	50,7	50,1	49,7	49,5	49,6	49,7	50,9	51,8
Podjetniki	4,6	4,5	4,4	4,3	4,3	4,3	4,4	4,5
Kmetje	1,5	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0
Upokojeanci	33,6	34,2	34,5	34,5	34,5	34,3	34,1	33,7
Uprav. iz proračuna	0,6	0,5	0,5	0,6	0,9	1,0	0,8	0,9
Brezposelni	1,8	1,6	1,5	1,4	1,3	1,4	1,1	0,9
ZZZ 15/21	4,2	4,5	4,7	5,0	5,0	5,0	4,5	4,1
Ostali	3,0	3,2	3,3	3,4	3,3	3,3	3,1	3,1
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22.

Struktura družinskih članov glede na status zavarovanca je podobna strukturi zavarovancev. Večina družinskih članov je namreč zajeta v okviru zavarovalnih osnov, ki obsegajo delovno aktivne zavarovance (87,5% vseh družinskih članov leta 2007). Leta 2007 je 79,4% vseh družinskih članov predstavljalo družinske člane delavcev, 6,2% družinske člane samozaposlenih in 1,9% družinske člane kmetov. Edino večje odstopanje je le v skupini upokojeancev, kjer je število družinskih članov v primerjavi s številom

zavarovancev te skupine dosti manjše. Leta 2007 je 6,0% vseh družinskih članov zajemajo družinske člane upokojencev¹⁰.

Leta 2007 je bilo zavarovanih oseb obveznega zdravstvenega zavarovanja 2,9% več kot leta 2000 (glej Prilogo 4). Število družinskih članov je bilo leta 2007 manjše kot na začetku obravnavanega obdobja v vseh skupinah zavarovanih oseb, v povprečju vseh skupin skoraj za desetino. Število zavarovancev pa se je v povprečju povečalo za 7,6%.

7.1.1 Delovno aktivni zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja po starosti

Zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja, ki so delovno aktivni, predstavljajo okoli 38,8% vseh prebivalcev. Največja pokritost delovno aktivnega prebivalstva z obveznim zdravstvenim zavarovanjem je v starostnem obdobju od 31 do 40 in 41 do 50 let. Leta 2007 je bilo obvezno zavarovanih delovno aktivnih posameznikov v starosti med 31 in 50 let več kot 80% vseh prebivalcev te starostne skupine, pri čemer je bila pokritost večja pri moških kot pri ženskah (glej Tabelo 24).

Tabela 24: Delovno aktivne osebe vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje po starostnih skupinah in spolu, 2007, v % od prebivalcev starostnih skupin

	do 20 let	od 21 do 30 let	od 31 do 40 let	od 41 do 50 let	od 51 do 60 let	nad 61 let	skupaj
Moški	12,0	68,7	87,2	85,1	59,0	1,1	38,9
Ženske	3,6	48,0	77,8	77,6	39,0	0,5	38,6
Skupaj	8,0	58,4	82,6	81,4	49,5	1,0	38,8

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, (b. l.).

Razlika med spoloma je vidna v vseh starostnih skupinah, najmočneje pred 30. letom in po 50. letu starosti. Razlika v participaciji v obveznem zdravstvenem zavarovanju med moškimi in ženskami bi lahko bila posledica kasnejšega vstopa žensk na trg dela, s čimer lahko pojasnujemo nižjo stopnjo pokritosti z obveznim zdravstvenim zavarovanjem v starosti do 30 let. Poleg tega ženske trg dela zapustijo prej kot moški, saj se lahko upokojijo s krajšo zavarovalno oz. pokojninsko dobo kot moški in nižjo starostjo.

7.2 Pokritost z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je omejeno na posameznike v delovno aktivni dobi, zato je pokritost prebivalstva s tem zavarovanjem manjša kot z obveznim

¹⁰ Pol odstotka so leta 2007 predstavljali družinski člani brezposelnih in 6,1% družinski člani ostalih skupin zavarovancev.

zdravstvenim zavarovanjem. Kot prikazuje Tabela 25 je bilo leta 2007 zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja 11,8% več kot zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja oz. skoraj 30.000 posameznikov več kot leta 2000.

Tabela 25: Razlika v številu zavarovancev obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
V 1000	88,4	90,2	99,2	110,6	116,3	119,0	114,8	117,1
V % ¹	9,5	9,7	10,6	11,7	12,2	12,3	11,8	11,8

Legenda: ¹ (število zavarovancev OZZ brez upokojencev - število zavarovancev PIZ)/ število zavarovancev OZZ brez upokojencev*100

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

V Tabeli 26 prikazujem število zavarovancev po posameznih zavarovalnih skupinah.

Tabela 26: Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2000-2007, v 1000

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Zaposleni pri prav. osebah	647,9	653,8	654,6	656,0	658,7	666,2	675,1	696,1
Zaposleni pri zasebnikih	67,1	67,8	65,9	65,0	65,3	65,1	66,3	69,9
Zasebniki	52,1	52,1	51,9	51,2	51,2	51,7	53,1	53,3
Kmetje	17,2	16,5	14,8	11,9	13,9	13,9	13,9	9,8
Prostovoljni zavarovanci	20,6	21,0	22,2	23,3	24,0	24,0	23,6	22,7
Brezposelni	31,1	25,9	22,6	20,4	15,4	16,0	16,6	15,3
Zaporniki	0,3	0,4	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Vajenci	2,2	2,4	2,3	2,1	1,9	1,7	1,4	1,1
Starši	1,0	1,6	1,9	3,9	6,2	7,1	8,0	10,0
Skupaj	839,4	841,5	836,5	834,0	836,7	845,6	857,9	879,1

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Največji delež zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja predstavljajo zaposleni, ki jih je bilo leta 2007 87,1%. Zasebniki oz. samozaposleni in kmetje so leta 2007 skupaj predstavljali 7,2% zavarovancev. Delovno aktivni posamezniki predstavljajo preko 94% vseh zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega

zavarovanja; skupaj z brezposelnimi so leta 2007 predstavljali 96,1% vseh zavarovancev (glej Tabela 27).

Tabela 27: Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2000-2007, v % od vseh zavarovancev

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Zaposleni	85,2	85,8	86,1	86,4	86,5	86,5	86,4	87,1
- pri pravnih osebah	77,2	77,7	78,3	78,6	78,7	78,8	78,7	79,2
- pri zasebnikih	8,0	8,1	7,9	7,8	7,8	7,7	7,7	8,0
Zasebniki	6,2	6,2	6,2	6,1	6,1	6,1	6,2	6,1
Kmetje	2,0	2,0	1,8	1,4	1,7	1,6	1,6	1,1
Prostovoljni zavarovanci	2,4	2,5	2,6	2,8	2,9	2,8	2,8	2,6
Brezposelni	3,7	3,1	2,7	2,4	1,8	1,9	1,9	1,7
Ostali ¹	0,4	0,5	0,5	0,8	1,0	1,0	1,1	1,4
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100

Legenda:¹ vajenci, starši in zaporniki

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Tako kot število zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja se je v preučevanem obdobju povečalo tudi število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Njihovo število je v opazovanem obdobju naraslo za 4,7% (glej Prilogo 4).

7.2.1 Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starosti

Največja pokritost prebivalstva v delovno aktivni dobi z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem je, prav tako kot sem ugotovila pri obravnavi delovno aktivnih zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja, v starostnih skupinah od 31 do 40 in 41 do 50 let, kjer je bila leta 2007 v povprečju več kot 86-odstotna ter nekoliko večja pri moških kot pri ženskah (glej Tabela 28 in Tabela 24).

Tabela 28: Zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starostnih skupinah in spolu, 2007, v % od prebivalcev starostnih skupin

	do 20 let	od 21 do 30 let	od 31 do 40 let	od 41 do 50 let	od 51 do 60 let	nad 61 let	skupaj
Moški	6,4	62,7	88,3	87,9	71,3	8,0	58,4
Ženske	1,8	48,9	85,0	84,5	49,6	2,4	44,8
Skupaj	4,2	56,1	86,7	86,3	60,7	4,7	51,5

Vir: Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, statistične regije, Slovenija, letno, (b. l.); Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008b, str. 10.

Kot pri obveznem zdravstvenem zavarovanju opažam, da je razlika med spoloma večja pred 30. letom in po 50. letu starosti. V obeh skupinah je participacija žensk v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju nižja, za kar bi vzroke znova lahko iskali v kasnejšem vstopu na trg dela ter upokojevanju pri nižji starosti kot to velja za moške.

Zaradi podobnih ugotovitev o pokritosti posameznikov v posameznih starostnih skupinah z obema oblikama obveznega zavarovanja se bom v nadaljnji analizi osredotočila predvsem na primerjavo obeh obveznih zavarovanj po zavarovalnih podlagah in ne po starosti. Kljub temu pa lahko ugotovitve o pokritosti s socialnim zavarovanjem po starostnih skupinah v določeni meri navežemo na podatke o prisotnosti fleksibilnosti na trgu dela oz. fleksibilnih oblik zaposlitve. V nadaljnji analizi bom poskušala preveriti postavljeno hipotezo, da ima fleksibilnost na trgu dela negativen vpliv na pokritost s socialnim zavarovanjem prebivalcev Slovenije.

7.3 Primerjava števila zavarovancev obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja

V obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je bilo v povprečju obravnavanih let vključenih 1,9 % manj zavarovancev, ki so delovno aktivni in brezposelni, kot v obvezno zdravstveno zavarovanje. Ta razlika se je skozi celotno obdobje povečevala. Leta 2000 je bila razlika v številu delovno aktivnih in brezposelnih zavarovancev med obema zavarovanjema manj kot 3000 posameznikov, medtem ko je bila leta 2007 več kot desetkrat višja (glej Tabelo 29).

Tabela 29: Število delovno aktivnih in brezposelnih zavarovancev obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2000-2007

		2002	2003	2004	2005	2006	2007
Skupaj	OZZ	812769	813598	819822	829354	849044	874518
	PIZ	809852	804480	804541	812839	824893	844452
	razlika	2917	9118	15281	16515	24151	30066
Delovno aktivni	OZZ	791325	792739	800226	808780	832267	861523
	PIZ	787265	784125	789115	796842	808293	829200
	razlika	4060	8614	11111	11938	23974	32323
Brezposelni	OZZ	21444	20859	19596	20574	16777	12995
	PIZ	22587	20355	15426	15997	16600	15252
	razlika	-1143	504	4170	4577	177	-2257

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Razlika med zavarovanjema v številu zavarovancev, ki so zavarovani po zavarovalnih podlagah za delovno aktivne, se je povečevala od leta 2002. Leta 2000 več kot 4000 delovno aktivnih, ki so bili vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje, ni bilo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanih, medtem ko je bilo leta 2007 takih več kot 32000 zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja (glej Tabelo 29).

Iz Tabele 29 lahko vidimo, da je število delovno aktivnih in brezposelnih posameznikov, ki so zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja večje kot število tistih, ki so zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. To velja za delovno aktivne posameznike, medtem ko je bilo število brezposelnih, ki so bili zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, leta 2002 in 2007, večje kot število brezposelnih, ki so bili zavarovanci obveznega pokojninskega zavarovanja. Ta razlika v prid obveznemu pokojninskemu in invalidskemu zavarovanju je lahko rezultat zavarovanja po podlagi, ki zajema brezposelne, ki jim Zavod RS za zaposlovanje plačuje prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev pravice do pokojnine. Obvezno zdravstveno zavarovani so lahko kot občani in v evidenci obveznega zdravstvenega zavarovanja niso zajeti kot brezposelni.

Po številu zavarovancev, ki jih evidence ZZZS in ZPIZ zajemajo pod delovno aktivnimi in brezposelnimi, se obravnavani obvezni zavarovanji najmanj razlikujeta v številu zaposlenih zavarovancev, bolj pa pri samozaposlenih in kmetih, medtem ko razlika med zavarovanjema po številu brezposelnih zavarovancev iz leta v leto niha.

7.3.1 Zaposleni

Na začetku obravnavanega obdobja je bilo več zaposlenih oz. delavcev obvezno pokojninsko in invalidsko kot zdravstveno zavarovanih, medtem ko je v zadnjih dveh letih opazovanega obdobja večje število delavcev, ki so zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja kot je zaposlenih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (glej Tabela 30).

Tabela 30: Razlika v številu zavarovancev po zavarovalnih podlagah za zaposlene med obveznim zdravstvenim ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
OZZ (1) ¹	70858	71023	71012	71387	72086	72921	75120	77817
	1	5	9	9	6	0	9	2
PIZ (2) ²	71493	72159	72054	72101	72403	73124	74136	76604
	4	6	0	0	1	9	9	9
Razlika (3 = 1-2)	-6353	-11361	-10411	-7131	-3165	-2039	9840	12123
V % (4 = 2/1*100)	100,9	101,6	101,5	101,0	100,4	100,3	98,7	98,4

Legenda: ¹ delavci, ² zaposleni, v delovnem razmerju, pri pravnih osebah in zaposleni pri zasebnikih

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Razlika v številu zavarovancev obeh oblik obveznega zavarovanja je lahko posledica različnega zajetja zavarovancev oz. različnih opredelitev zavarovalnih podlag, ki zajemajo zaposlene v delovnem razmerju, ter spremenjene strukture teh skupin zavarovancev obeh oblik obveznega zavarovanja.

Evidenci obeh oblik obveznega zavarovanja se v celoti ne pokrivata zaradi različnih zavarovalnih podlag, ki so vključene v evidenco med zaposlene oz. delavce. Na različno število zavarovancev obeh zavarovanj vpliva namreč vključitev družinskih pomočnikov (ki so upravičeni do delnega plačila do izgubljenega dohodka po predpisih o socialnem varstvu) med zavarovalne podlage za delavce v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja. Ti so v evidenci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja zajeti v skupini ostale kategorije, ki so leta 2007 zajemale 885 posameznikov. Na drugi strani so poslovodne osebe v evidenci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja zajete med zaposlenimi, čeprav statusno spadajo med samozaposlene osebe. Poleg tega obe obliki

obveznega zavarovanja drugače opredelita zaposlene pri tujcih in možnosti njihove vključitve v zavarovanje.

Obvezno pokojninsko in invalidsko so zavarovani državljani RS s stalnim prebivališčem v RS, ki so zaposleni pri tujem delodajalcu, ne glede na to ali so pokojninsko in invalidsko zavarovani pri tujem nosilcu zavarovanja. Ta zavarovalna podlaga, ki se uporablja od leta 1971, se nanaša na nekatere skupine zavarovancev iz 14. člena ZPIZ-1, ki so v tem primeru sami zavezanci za prijavo v zavarovanje, in sicer:

- zaposleni v tujini, če so bili pred odhodom zavarovani v RS oz. so imeli v RS stalno prebivališče ter za ta čas niso zavarovani pri tujem nosilcu,
- zaposleni pri tujem delodajalcu v državi, kjer so pokojninsko in invalidsko zavarovani, a s to državo ni sklenjen mednarodni sporazum o socialnem zavarovanju, ali v njej ne morejo uveljavljati pravic iz zavarovanja oz. jih ne morejo uživati izven te države, če so bili pred odhodom zavarovani v RS oz. so imeli v RS stalno prebivališče.

Obvezno zdravstveno zavarovanje zajema v primeru, da je oseba zaposlena pri tujem delodajalcu in ni zavarovana v obveznem zdravstvenem zavarovanju pri tujem nosilcu zavarovanja le osebe, ki imajo (tudi po odhodu v tujino) prijavljeno stalno prebivališče v RS. Te osebe so opredeljene v 4. točki 15. člena ZZVZZ kot osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki so zaposlene pri tujem delodajalcu in niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja. Ta zavarovalna podlaga se uporablja od leta 2004. V tem primeru mora zavarovanec, ki je zavezanec za prijavo v zavarovanje, posredovati (poleg pogodbe o zaposlitvi) dokazilo o pokojninskem in invalidskem zavarovanju pri tujem nosilcu zavarovanja ter dokazilo o nemožnosti sklenitve obveznega zdravstvenega zavarovanja v tej državi (Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DC), različica 1, 2005, str. 48 in 58). Spremenjeno razmerje po letu 2005 v prid obveznega zdravstvenega zavarovanja je bilo tako v določeni meri posledica širšega zajetja zaposlenih zavarovancev v obveznem zdravstvenem zavarovanju. Zaposleni pri tujem delodajalcu s stalnim prebivališčem v RS so bili pred tem obvezno zavarovani le v pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

Na razliko v številu zavarovancev ne vplivajo le nekatere različno opredeljene zavarovalne podlage temveč tudi prijava v zavarovanje, saj ni moč ugotoviti, kolikšno število zaposlenih v tujini, pri tujem delodajalcu, se odloči za vključitev v katerokoli obliko socialnega zavarovanja v Sloveniji.

7.3.2 Samozaposleni

Skozi celotno opazovano obdobje okoli petina zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja po zavarovalnih podlagah za samozaposlene ni imela obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (glej Tabela 31).

Tabela 31: Razlika v številu samozaposlenih zavarovancev med obveznim zdravstvenim zavarovanjem ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
OZZ (1)	64738	64240	63245	61984	62590	63431	65586	68294
PIZ (2)	52118	52062	51876	51196	51232	51741	53072	53303
Razlika (3 = 1-2)	12620	12178	11369	10788	11358	11690	12514	14991
V % (4 = 2/1*100)	80,5	81,0	82,0	82,6	81,9	81,6	80,9	78,0

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Razlika v številu zavarovancev, ki so zavarovani na podlagi zavarovalnih osnov za samozaposlene, med obema zavarovanjema je posledica izvzema iz zavarovanja v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju v primeru, da samozaposleni ne izpolnjuje zakonsko določenih pogojev za obvezno vključitev v zavarovanje. Samozaposleni, ki kljub temu, da opravljajo samostojno dejavnost kot edini ali glavni poklic, ne izpolnjujejo zakonsko določenega dohodkovnega cenusa, niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani kot samozaposleni. V tem primeru se morajo obvezno zavarovati za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni. S tem so upravičeni do manjšega obsega pravic iz zavarovanja. Prispevek se v tem primeru, kot navaja 213. člen ZPIZ-1, plača od osnov ali v pavšalnih zneskih, ki jih določi ZPIZ in se letno usklajuje z gibanjem povprečnih plač v RS. Ob zadnji spremembi je pavšalni znesek znašal 27,08 evra, od 1. aprila 2009 dalje pa znaša 29,33 evra (Sprememba zneskov pavšalnih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od 1. 4. 2009, 2009; Sklep o določitvi prispevkov za posebne primere zavarovanja, 2000).

7.3.3 Kmetje

Število kmetov brez obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki so obvezno zdravstveno zavarovani je med leti v opazovanem obdobju nihalo in bilo najnižje leta 2007 (glej Tabela 32). Razlika v številu zavarovancev, kmetov obravnavanih obveznih zavarovanj pred letom 2006 je bila tudi posledica možnosti izvzema iz obveznega

pokojninskega in invalidskega zavarovanja, v primerih določenih z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999. V tem primeru so se morali kmetje zavarovati za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni. V obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje pa so se lahko vključili prostovoljno. Po ZPIZ-1 se kmetje, ki niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ali vanj niso vključeni prostovoljno, lahko zavarujejo za primer invalidnosti, telesne okvare ali smrti, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni.

Tabela 32: Razlika v številu kmetov zavarovancev med obveznim zdravstvenim ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
OZZ (1)	20388	19240	17951	16876	16770	16139	15472	15057
PIZ (2)	17206	16506	14849	11919	13852	13852	13852	9848
Razlika (3 = 1-2)	3182	2734	3102	4957	2918	2287	1620	5209
V % (4 =2/1*100)	84,4	85,8	82,7	70,6	82,6	85,8	89,5	65,4

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Razlika med obravnavanima zavarovanjema v številu zavarovancev, ki so zavarovani na podlagi zavarovalnih osnov za kmete, je posledica različne opredelitve zavarovalnih podlag v obeh oblikah obveznega zavarovanja. V obvezno zdravstveno zavarovanje so vključeni kmetje, ki so obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ali izpolnjujejo dohodkovni cenzus (25% minimalne plače). V obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje so vključeni kmetje, ki izpolnjujejo dohodkovni cenzus (minimalna plača), in kmetje, ki se vanj vključijo prostovoljno, če ne izpolnjujejo pogojev za obvezno zavarovanje. V tem primeru so razvrščeni v skupino prostovoljnih zavarovancev.

Število prostovoljnih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je v obravnavanem obdobju v povprečju predstavljalo 2,7% vseh zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Med prostovoljnimi zavarovanci bi kmetje v povprečju obravnavanih let lahko predstavljali 14,4-odstotni delež (če bi se vsi kmetje, ki ne izpolnjujejo pogojev za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavarovali prostovoljno) oz. leta 2007 več kot petino prostovoljnih zavarovancev, kar kaže tudi Tabela 33.

Tabela 33: Prostovoljni zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter potencialni delež kmetov v tej skupini zavarovancev, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Prostovoljni zavarovanci (1)	20550	21021	22161	23297	23957	24026	23643	22678
Kmetje brez PIZ ¹ (2)	3182	2734	3102	4957	2918	2287	1620	5209
Delež kmetov, v % (3 = 2/1*100)	15,5	13,0	14,0	21,3	12,2	9,5	6,9	23,0

Legenda: ¹ podatek (2) iz Tabele 32

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Za razliko od zaposlenih in samozaposlenih se je število zavarovancev po zavarovalni podlagi za kmete v obeh obveznih zavarovanjih v obravnavanem obdobju zmanjšalo. Število zaposlenih zavarovancev je hitreje naraščalo v obveznem zdravstvenem zavarovanju, kjer je bilo leta 2007 9,8% zavarovancev več kot leta 2000, medtem ko se je število zavarovancev – delavcev v obveznem pokojninskem in invalidskem obdobju povečalo za 7,1%. Tudi število samozaposlenih se je povečalo v obveznem zdravstvenem zavarovanju (leta 2007 5,5% več samozaposlenih zavarovancev kot leta 2000) bolj kot v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju (leta 2007 2,3% več samozaposlenih zavarovancev kot leta 2000).

V obveznem zdravstvenem zavarovanju se je število kmetov zmanjšalo za dobro četrtno (26,1%), medtem ko se je v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju njihovo število zmanjšalo za dve petini (42,8%). Zmanjševanje števila kmetov bi bila lahko posledica strukturnih sprememb v kmetijstvu oz. zmanjševanja števila kmetij oz. kmečkih gospodarstev, kjer kmetijska dejavnost predstavlja edini ali glavni poklic. Poleg tega na pokritost z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem v večji meri vpliva dohodkovni cenzus, ki je za to obliko socialnega zavarovanja postavljen višje kot za obvezno zdravstveno zavarovanje kmetov.

7.3.3.1 Zavarovani za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni

Za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni so zavarovani samozaposleni, ki so uveljavili izvzem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Invalidsko so lahko zavarovani tudi kmetje. Obvezno so se kmetje morali zavarovati za ta obseg pravic, če so uveljavili izvzem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kar jim je dovoljeval Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999.

Leta 2002 je bilo za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni zavarovanih 30.038 posameznikov, leta 2007 pa 50.637 posameznikov¹¹. Leta 2002 so večino te skupine zavarovancev predstavljali samozaposleni in kmetje, ki so uveljavili izvem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Število zavarovancev te skupine narašča od leta 2005, medtem ko se število samozaposlenih in kmetov ni povečalo v enaki meri. Menim, da je večje število zavarovancev v tej skupini rezultat večjega števila zavarovancev po posebnih primerih zavarovanja in za posebne primere zavarovanja za primer organizirane aktivnosti (17. in 18. člen ZZVZZ, 26. in 28. člen ZPIZ-1).

7.3.4 Brezposelni

Tako kot pri primerjavi števila kmetov, ki so vključeni v obravnavani obliki socialnega zavarovanja, so tudi pri brezposelnih nihanja med leti večja, kar je razvidno tudi iz Tabele 34.

Tabela 34: Razlika v številu brezposelnih zavarovancev med obveznim zdravstvenim ter obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
OZZ (1)	25065	22336	21444	20859	19596	20574	16777	12995
PIZ (2)	31074	25902	22587	20355	15426	15997	16600	15252
Razlika (3 = 1-2)	-6009	-3566	-1143	504	4170	4577	177	-2257
V % (4 = 2/1*100)	124,0	116,0	105,3	97,6	78,7	77,8	98,9	117,4

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Razlika med zavarovanjema v številu zavarovancev, ki so zavarovani po podlagi za brezposelne, je lahko posledica širšega zajetja v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Le-to namreč zajema tudi brezposelne pred upokojitvijo, katerim prispevke v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje prispeva Zavod RS za zaposlovanje. Ti so lahko obvezno zdravstveno zavarovani po drugih podlagah, ki niso nujno podlage za registrirane brezposelne ter tako v evidenci niso zajeti kot brezposelni zavarovanci. Možne zavarovalne podlage obveznega zdravstvenega zavarovanja zanje so (Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DČ), različica 1, 2005, str. 17-19, 92):

¹¹ Gre za dodatno zdravstveno zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni, osebe imajo poleg urejeno še ustrezno obvezno zdravstveno zavarovanje.

- osebe z drugimi prihodki in stalnim bivališčem v RS, ki niso zavarovane iz drugega naslova,
- kmetje in člani kmečkega gospodarstva, ki so samo zdravstveno zavarovani in v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic,
- državljani RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova,
- družinski član zaposlene ali samozaposlene osebe, upokojenca, ki je zavarovan pri tujem nosilcu zavarovanja; državljani v RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova.

Med leti 2003 in 2006 je bilo večje število brezposelnih zavarovancev v obveznem zdravstvenem kot obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju. V tem obdobju se je nekoliko zmanjšala stopnja dolgoročne brezposelnosti med starejšimi med 50 in 64 let starosti¹², zaradi česar se je nekoliko zmanjšalo število brezposelnih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja kar bi lahko povzročilo razliko v številu zavarovancev obravnavanih oblik obveznega zavarovanja.

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje dopušča možnost prostovoljne vključitve v zavarovanje, s čimer se le-ti beležijo kot prostovoljni zavarovanci. V tem primeru jih Zavod RS za zaposlovanje iz svoje evidence izbriše, zaradi česar ne moremo ugotoviti, kolikšen delež prostovoljnih zavarovancev predstavljajo brezposelni.

Število zavarovancev obeh zavarovanj, ki so zavarovani na zavarovalni podlagi za brezposelne, se je v opazovanem obdobju zmanjševalo. Tako v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja kot obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je njihovo število naraslo le leta 2005. Leta 2007 je bilo v obveznem zdravstvenem ter obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju okoli polovica manj zavarovancev kot na začetku opazovanega obdobja, v obveznem zdravstvenem zavarovanju 48,2% in v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju 50,9% manj.

7.4 Primerjava obravnavnih oblik obveznega zavarovanja po starostnih skupinah zavarovancev

V evidenci obveznega zdravstvenega zavarovanja sta oblikovani evidenci po starostnih skupinah za zavarovane osebe, posebej za ženske, in za zavarovance, ki so delovno aktivni. V štetje delovno aktivnih zavarovancev so vključene osebe zavarovane po zavarovalnih podlagah, ki vključujejo delovno aktivne, in sicer:

- zaposlene pri pravnih osebah in zasebnikih,
- samozaposlene,

¹² V starostni skupini nad 50 let je bilo leta 2002 74,4% dolgoročno brezposelnih med vsemi brezposelnimi in 54,1% leta 2007 (Long-term unemployment (12 months or more) as a percentage of total unemployment for a given sex and age group, b.l.).

- kmete.

Evidenco zavarovancev po starostnih skupinah ima tudi obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kjer so zavarovanci po starosti razdeljeni na več manjših skupin kot v obveznem zdravstvenem zavarovanju, kar smo prikazali že v metodološkem načrtu. Za razliko od evidence obveznega zdravstvenega zavarovanja pa v evidenci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja niso ločeni delovno aktivni zavarovanci po starosti.

Za primerjavo obeh evidenc je potrebno podatke obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja prilagoditi podatkom obveznega zdravstvenega zavarovanja. Pri tem je poleg starostnih skupin potrebno upoštevati oz. oceniti, kolikšen delež zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja predstavljajo delovno aktivni posamezniki.

Videli smo, da zaposleni, samozaposleni ter kmetje predstavljajo okoli 94% vseh zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja v povprečju opazovanih let (glej Tabela 28). Ob apliciranju te predpostavke na starostne skupine zavarovancev moramo biti pozorni na starostni skupini do 20 let in nad 61 let.

Skupaj ti starostni skupini predstavljata manj kot 2% zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja in manj kot 3% zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V obveznem zdravstvenem zavarovanju velik del zavarovanih oseb teh starostnih skupin predstavljajo družinski člani (predvsem v starostni skupini do 20 let) in upokojenci, medtem ko v obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju obe starostni skupini predstavljata manjši delež, ker osebe na trg dela še niso vstopile, npr. zaradi šolanja, ali so iz njega že izstopile oz. so se upokojile.

Iz Tabele 35 se lahko vidi, da je delež delovno aktivnih starejših od 61 let v obveznem zdravstvenem zavarovanju v primerjavi s številom zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja bil leta 2007 skoraj štirikrat manjši. Razlika je lahko posledica večje brezposelnosti v tej starostni skupini, ki jih evidenca obveznega zdravstvenega zavarovanja ne zajame. V obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje so namreč vključeni tudi brezposelni, ki jim Zavod RS za zaposlovanje plačuje prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine.

Tabela 35: Delovno aktivni zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja in zavarovanci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starostnih skupinah, 2007

	do 20	21 do 30	31 do 40	41 do 50	51 do 60	nad 61	skupaj
Obvezno zdravstveno zavarovanje							
Vsi	9133	177215	253507	259385	143635	5499	848374
Moški	7126	104448	136177	136088	90000	4626	478465
Ženske	2007	72767	117330	123297	53635	873	369909
Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje							
Vsi	4795	162698	259758	269673	181247	20091	898262
Moški	3796	95268	137873	140501	108782	14107	500327
Ženske	999	67430	121885	129172	72465	5984	397935

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, (b. l.); Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008b, str. 9.

V starostni skupini do 20 let je število zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja okoli enkrat večje kot je zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. To bi bila lahko posledica delovne aktivnosti, a ne na podlagi pogodbe o zaposlitvi v tej starostni skupini (gre predvsem za študentsko delo).

Podobno kot v starostni skupini nad 61 let je tudi v starostni skupini med 51 in 60 let število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja večje kot število zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja. Vzrok je lahko v večjem številu brezposelnih zavarovancev, ki jih zajema evidenca obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

V primeru, da upoštevamo, da 94% zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja sestavljajo delovno aktivni in če izločimo starostni skupini mlajših od 20 let ter starejših od 61 let, ki predstavljata majhen delež vseh zavarovancev obeh zavarovanj, rezultate lahko prikažemo v Tabeli 36. Pri izračunu smo podatke iz Tabele 35 pomnožili z 0,94.

Tabela 36: Ocena števila delovno aktivnih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja po starostnih skupinah, 2007

	21 do 30	31 do 40	41 do 50	51 do 60	skupaj
Vsi	152936	244173	253493	170372	820973
Moški	89552	129601	132071	102255	453479
Ženske	63384	114572	121422	68117	367495

Največje odstopanje navzdol je ob takih predpostavkah v starostni skupini med 21 in 30 let, kjer je število zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja večje kot število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Največje odstopanje navzgor pa je v starostni skupini med 51 in 60 let, kjer je število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja večje kot število zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja (glej Tabela 37).

Tabela 37: Razmerje med delovno aktivnimi zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 2007, po starostnih skupinah, v %

	21 do 30	31 do 40	41 do 50	51 do 60	skupaj
Vsi	86,3	96,3	97,7	118,6	98,5
Moški	85,7	95,2	97,0	113,6	97,2
Ženske	87,1	97,6	98,5	127,0	100,1

V skupini 21 do 30 let bi morali upoštevati nehomogenost po stopnji delovne aktivnosti. Leta 2007 je bilo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanih okoli 45% posameznikov v starostni skupini 20 do 24 let ter okoli 78% v starostni skupini 25 do 29 let. Primernejša bi bila razdelitev zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja na dve starostni skupini, ki bi ustrezali evidenci obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, saj je delovno aktivna predvsem skupina po 25. letu starosti. Po tej starosti večina že konča s študijem, poleg tega ZZVZZ določa, da so otroci zavarovani kot družinski člani do konca rednega študija.

V starosti od 31 do 40 in 41 do 50 let je število delovno aktivnih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja nekoliko manjše kot število iste skupine zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja. V starostni skupini 31 do 40 let je bilo leta 2007 delovno aktivnih zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja za 3,7% večje kot število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V starostni skupini 41 do 50 let je razlika v številu delovno aktivnih zavarovancev obeh obveznih zavarovanj po naši oceni najmanjša. Leta 2007 je bilo število zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja 2,3% večje kot število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Primerjava delovno aktivnih zavarovancev obeh obveznih zavarovanj v starostni skupini 51 do 60 let kaže na večje število zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Napaka bi bila lahko posledica napačne ocene stopnje brezposelnosti v tej starostni skupini. Manjša stopnja delovne aktivnosti oz. pokritosti z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem je posledica upokojevanja v tej starostni skupini (predvsem ženske, ki se lahko upokojijo ob nižji starostni kot moški). Poleg tega so brezposelni pred upokojitvijo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ter imajo manjši interes iskati zaposlitev, kar vpliva na delovno aktivnost v tej starostni skupini.

8 FINANCIRANJE OBVEZNEGA ZAVAROVANJA

Najpomembnejši vir sredstev, iz katerih se financirajo pravice iz socialnega zavarovanja, predstavljajo prispevki zavezancev. Prispevki v obveznem zdravstvenem zavarovanju predstavljajo okoli 80% vseh prihodkov. V obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju se je delež prispevkov nekoliko povečal in leta 2007 predstavljal preko 72% vseh prihodkov, medtem ko je v povprečju let 2000-2006 predstavljal 69% vseh prihodkov (glej Tabelo 38).

Tabela 38: Prispevki za socialno varnost, v tisoč evrov, 2000-2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
OZZ	889,8	1010,4	1132,0	1226,0	1315,1	1399,9	1486,3	1615,6
V % vseh prihodkov	79,8	80,3	79,7	79,9	79,5	78,8	79,9	80,5
PIZ	1666,9	1886,0	2065,5	2239,3	2398,8	2546,3	2700,5	2934,0
V % vseh prihodkov	69,6	69,0	67,5	68,5	69,0	69,6	70,1	72,2

Vir: Bilten javnih financ, 2009, str. 56 in 69.

Prispevki delodajalcev predstavljajo slabo polovico vseh prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje, od tega večino prispevki za zaposlene pri pravnih osebah. Le-teh je, kot smo ugotovili v analizi delovno aktivnega prebivalstva, okoli 90% vseh zaposlenih. V obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju prispevki delodajalcev predstavljajo manj kot 35% vseh prispevkov za socialno varnost, od tega več kot 90% prispevki delodajalcev zaposlenih pri pravnih osebah.

Višina zbranih prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje s strani zaposlenih in delodajalcev je podobna, medtem ko v obveznem pokojninskem zavarovanju prispevki zaposlenih predstavljajo skoraj 60% vseh prispevkov. Različna razmerja med prispevki za obravnavana obvezna zavarovanja so rezultat različnih prispevnih stopenj med zavezanci. V Tabeli 39 prikazujem, kolikšen delež so leta 2007 predstavljali prispevki za obvezno zdravstveno zavarovanje in obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje posameznih zavezancev.

Tabela 39: Prispevki zavezancev za socialno varnost, v % vseh prispevkov, 2007

	OZZ	PIZ
Zaposleni pri pravnih in fizičnih osebah	44,0	58,8
- pri pravnih osebah	94,7	94,8
Delodajalci	49,4	34,6
- za zaposlene pri pravnih osebah	87,2	91,9
Samozaposleni (s kmeti)	5,2	4,7
Skupaj	98,6	98,2

Vir: Bilten javnih financ, 2009.

Iz Tabele 40 lahko vidimo, da se je povečal delež kmetov, ki plačujejo prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje od osnove za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Razmerje med obema skupinama kmetov v obveznem zdravstvenem zavarovanju se je spremenilo leta 2005. Delež kmetov, ki plačujejo prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje od katastrskega in drugega dohodka kmečkega gospodarstva, se je takrat prvič močneje zmanjšal (na 28,9%).

Deloma je sprememba razmerja kmetov vključenih v obvezno zdravstveno zavarovanje po osnovah za odmero prispevkov rezultat spremenjene zakonodaje, po kateri od leta 2006 kmetje ne morejo več uveljaviti izvzem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Večji delež kmetov zato plačuje prispevke za obvezno zdravstveno zavarovanje od osnove za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje kot pred letom 2006.

V določeni meri je razlika med obema skupinama zavarovanih kmetov v obveznem zdravstvenem zavarovanju oz. v deležu prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje tudi v osnovi, od katere se odmeri prispevek za zavarovanje. Osnova je višja pri kmetih, katerim se prispevek za zavarovanje odmeri od osnove za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Tabela 40: Prispevki kmetov za socialno varnost, v % vseh prispevkov samozaposlenih, 2000 in 2007

	2000	2007
Kmetje v OZZ, skupaj	6,6	6,0
- ki plačujejo prispevek od katastrskega dohodka	82,8	9,0
- ki plačujejo prispevek od osnove za PIZ	17,2	91,0
Kmetje v PIZ, lastniki kmetijskih zemljišč	5,5	3,8

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije 1992-2009, 2009; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 1992-2009, 2009.

RAZPRAVA IN SKLEP

Pokritost posameznikov v delovno aktivni dobi z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem vpliva na njihovo dohodkovno varnost po upokojitvi ter s tem na možnost revščine in družbene izključenosti posameznikov. Zaradi obsega pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je najmanjša možnost revščine med zaposlenimi v formalnem sektorju gospodarstva, medtem ko so večjemu tveganju izpostavljeni samozaposleni in kmetje.

V opazovanem obdobju je število posameznikov, ki niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, naraslo. Leta 2000 manj kot 90.000 posameznikov v delovno aktivni dobi, ki so bili obvezno zdravstveno zavarovani, ni imelo obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Leta 2007 je bilo takih več kot 117.000 posameznikov (glej Tabelo 25). Leta 2007 je bila med njimi več kot četrtina delovno aktivnih v formalnem ali neformalnem sektorju gospodarstva (okoli 12.000 zaposlenih, okoli 15.000 samozaposlenih in okoli 5.200 kmetov).

Socialno zavarovanje je prilagojeno največji skupini delovno aktivnega prebivalstva, to je zaposlenim. V slovenski zakonodaji s področja dela so ti definirani kot zaposleni na podlagi pogodbe o zaposlitvi oz. z vzpostavitvijo delovnega razmerja, ki predstavlja osnovo za njihovo vključitev v socialno zavarovanje. Socialno zavarovanje zaposlenih v delovnem razmerju, ki predstavljajo okoli 60% prebivalstva v delovno aktivni dobi, je v zakonodaji tudi najširše definirano glede obveznosti ter pravic iz obveznega zavarovanja.

Razlika v številu zavarovancev med obema obravnavanima oblikama obveznega zavarovanja je najmanjša prav med zaposlenimi v delovnem razmerju. Leta 2007 je bila ta razlika nekaj več kot 12.000 posameznikov oz. 1,6% zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja ni imelo obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (glej Tabelo 30). Na začetku obravnavanega obdobja je bilo sicer več zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja kot zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja, kar je bila v določeni meri posledica različnega zajetja zavarovalnih podlag obeh evidenc obveznega zavarovanja. Tako evidenca obveznega zdravstvenega zavarovanja zajema družinske pomočnike in evidenca obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja poslovodne osebe. Obe obliki obveznega zavarovanja tudi različno opredeljujeta osebe, ki so zaposlene pri tujcih. Pred letom 2004 osebe, zaposlene pri tujem delodajalcu s stalnim prebivališčem v tujini, niso bile vključene v obvezno zdravstveno zavarovanje.

Razlike med zaposlenimi zavarovanci ter ostalimi skupinami prebivalstva v delovno aktivni dobi, ki so zavarovani po drugih zavarovalnih podlagah, opazimo v opredelitvi njihovih obveznosti do sistema socialnega zavarovanja in obsega pravic iz sistema socialnega zavarovanja. Zaposleni so tisti, ki so zavarovani za največji, celoten obseg

pravic iz obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Z razvojem trga dela in spremenjenih potrebah delodajalcev po delovni sili se pojavljajo razlike v socialnem zavarovanju tudi znotraj skupine zaposlenih zavarovancev. Zaposleni v standardnih zaposlitvah, za nedoločen čas in polni delovni čas, so obvezno zdravstveno ter obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani za najširši obseg pravic.

Delodajalci, ki sklenejo delovno razmerje z zaposlenim za določen čas ali za krajši delovni čas, morajo zaposlenega prijaviti v obe obravnavani obliki obveznega zavarovanja. Kljub vključenosti v obvezno zavarovanje je njihova dohodkovna varnost nižja.

Zaposleni za določen čas, ki praviloma delajo polni delovni čas, so zavarovani za isti obseg pravic iz obveznega zdravstvenega ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja kot zaposleni v standardnih zaposlitvah. Problem se lahko pojavi, ker so njihove možnosti kariernega razvoja slabše (plačilo za isto delo kot zaposlenih za nedoločen čas je lahko nižje, nimajo možnosti napredovanja) ter je možnost brezposelnosti večja kot za zaposlene v standardni zaposlitvi. Po poteku pogodbe za določen čas delodajalec le-te ni zavezan podaljšati, saj naj bi se pogodbe za določen čas sklepale le v zakonsko določenih primerih. Krajše trajanje zaposlitve pomeni krajši čas prejemanja nadomestila za brezposelnost. V primeru, da se posameznik po preteku prejemanja nadomestila za brezposelnost ne zaposli, je upravičen do socialne pomoči in mu občina plačuje prispevke za obvezno zdravstveno zavarovanje, medtem ko ni obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovan oz. je obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovan v primeru, da je pred upokojitvijo.

V Sloveniji je največ zaposlenih za določen čas med mladimi. Ti so v primeru brezposelnosti lažje zaposljivi kot starejši, ki so zaradi strukturne brezposelnosti in slabše participacije v vseživljenjskem učenju v nevarnosti dolgoročne brezposelnosti, vendar je njihova socialna varnost večja, saj so upravičeni do nadomestila za čas brezposelnosti dlje časa kot mlajši.

Na drugi strani so zaposleni za krajši delovni čas, ki je v Sloveniji prisotna v manjši meri, zavarovani za manjši obseg pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Osnova, od katere se odmerijo prispevki za zavarovanje, je namreč nižja kot, če bi bili na istem delovnem mestu zaposleni za polni delovni čas. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju tej skupini zaposlenih daje možnost prostovoljne vključitve v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za razliko do polnega delovnega časa. V tem primeru zavarovanci plačajo tako prispevke delodajalca kot prispevke zavarovanca. Odločitev za prostovoljno vključitev v zavarovanje je lahko povezana s posameznikovimi možnostmi zaposlitve za polni delovni čas. V primeru, da so možnosti za-to manjše, bi si s prostovoljno vključitvijo v zavarovanje zagotovil večjo dohodkovno varnost v prihodnosti ter se odrekel delu potrošnje v sedanjosti.

Participacija v socialnem zavarovanju je največja v starosti med 30 in 50 let. Leta 2007 so delovno aktivni zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja predstavljali okoli 8 % vseh prebivalcev v tej starostni skupini (glej Tabela 24). V obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je bilo vključenih okoli 86, % vseh prebivalcev te starostne skupine (glej Tabela 28). V tej starostni skupini je fleksibilnost na trgu dela najmanjša, najnižja je tudi stopnja brezposelnosti. Večina je zaposlenih v standardni zaposlitvi, skupni delež zaposlitev za določen čas ter krajši delovni čas je v tej starostni skupini najmanjši. V starosti med 25 in 49 let je bilo leta 2007 med vsemi zaposlenimi 14% zaposlenih za določen čas ter 3,9% za krajši delovni čas, medtem ko je bila stopnja brezposelnosti 4,4-odstotna (glej Tabela 16 in Tabela 18).

Fleksibilnost na trgu dela v starostnih skupinah do 30 let in nad 50 let je večja, predvsem v starosti do 30 let, kjer je bilo leta 2007 skoraj 70% mlajših od 25 let zaposlenih za določen čas. V obeh starostnih skupinah je v primerjavi s posamezniki med 30im in 50im letom starosti v socialno zavarovanje vključenih manjše število prebivalcev (glej Tabela 24 in Tabela 28). Razlog za to je tudi v nadaljevanju izobraževanja v starostni skupini do 30 let ter možnosti upokojitve po 50. letu starosti.

Hipoteze, da fleksibilnost na trgu dela negativno vpliva na participacijo v socialnem zavarovanju, ne morem zavrni. Pokritost prebivalstva v delovno aktivni dobi z obravnavanima oblikama socialnega zavarovanja je največja v starostnih skupinah 31 do 40 let in 41 do 50 let, za katere je značilna najnižja fleksibilnost na trgu dela.

V obvezno zdravstveno zavarovanje so vključeni tudi posamezniki, ki zaradi narave dela oz. pravnega razmerja zaposlitve niso obravnavani kot zaposleni (v delovnem razmerju) zavarovanci, ter posamezniki, ki prejemajo prihodke iz drugih virov kot je plačilo za opravljeno delo. V obveznem zdravstvenem zavarovanju sta omenjeni skupini zajeti v 15. členu ZZVZZ, in sicer kot osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova, ter kot državljani RS s stalnim prebivališčem v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova. Zavarovani so le za nekatera tveganja v primeru bolezni in poškodbe izven dela.

Minimalna raven socialnega zavarovanja nekaterih delovno aktivnih oseb je zagotovljena z zavarovanjem za poškodbo, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu in poklicne bolezni. Za tak obseg pravic v obveznem zdravstvenem ter obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju so zavarovani posamezniki v posebnih primerih zavarovanja (opredeljeni so v 17. in 18. členu ZZVZZ ter 26. 27. in 28. členu ZPIZ-1). Za tak obseg pravic iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je bilo leta 2007 zavarovanih več kot 50.000 oseb.

Del te skupine zavarovancev predstavljajo osebe, ki nimajo uradnega vira prihodka (npr. delo na črno, avtorska pogodba, podjemna pogodba). V obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju so zajeti študentje, ki delajo prek študentskega servisa, ki so

zavarovani za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni (26. člen ZPIZ-1). Za isti obseg pravic so zavarovani tudi posamezniki, ki v okviru drugega pravnega razmerja opravljajo delo za plačilo (27. člen ZPIZ-1). Tem posameznikom so zagotovljene pravice za primer invalidnosti, telesne okvare ali smrti, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni.

Drugo skupino potencialno delovno aktivnih skupin prebivalstva, ki so vključene le v obvezno zdravstveno zavarovanje sestavljajo osebe, ki prihodka ne ustvarijo s svojim delom (najemnine, obresti). Ta skupina posameznikov ni zajeta v evidencah zavarovancev Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Ti posamezniki, ki nimajo prihodka na podlagi dela, imajo pravico do državne pokojnine kot najnižje stopnje socialne varnosti za starost.

V nadaljevanju analize sem se osredotočila na samozaposlene, kmete ter brezposelne. Samozaposleni in kmetje skupaj predstavljajo dobro desetino delovno aktivnega prebivalstva oz. dobrih 7% prebivalstva v delovno aktivni dobi (glej Tabelo 14). Brezposelnih je v obdobju med leti 2000 in 2007 bilo med 5 in 7% prebivalstva v delovno aktivni dobi (glej Tabelo 16).

Zakonodaja s področja socialnega zavarovanja poleg zavarovalnih podlag, s katerimi zajame zaposlene, določa tudi zavarovalne podlage za kmete (ter člane njihovih gospodarstev ter druge osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic), samozaposlene in brezposelne. Razlike v opredelitvi zavarovalnih podlag za zaposlene zavarovance ter zavarovalnimi podlagami za samozaposlene, kmete in brezposelne se kažejo v analizi števila zavarovancev obeh obravnavanih obveznih zavarovanj.

Obvezno zdravstveno zavarovanje v 15. členu ZZVZZ zajame vse delovno aktivne skupine. Vsi zaposleni in samozaposleni so obvezno zdravstveno zavarovani, medtem ko so kmetje obvezno zdravstveno zavarovani, če so na podlagi ustvarjenega dohodka iz kmetijske dejavnosti vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ali se vanj vključijo prostovoljno. V primeru, da niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, se morajo obvezno zdravstveno zavarovati, če izpolnjujejo dohodkovni cenzus, ki ga določa ZZVZZ, in sicer katastrski in drug dohodek v višini 25% minimalne plače, zmanjšan za davke in prispevke. V nasprotnem primeru so v obvezno zdravstveno zavarovanje vključeni po drugi zavarovalni podlagi, kot npr. občani.

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje prav tako zajema vse delovno aktivne skupine prebivalstva. V obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje so vključeni zaposleni v RS in državljani RS zaposleni pri tujcih, samozaposleni in kmetje, ki izpolnjujejo v ZPIZ-1 določen dohodkovni cenzus, ki je določen na osnovi ustvarjenega dohodka iz kmetijske dejavnosti. Le-ta je enak znesku minimalne plače na zavarovanega člana kmečkega gospodarstva.

Brezposelni so obvezno zdravstveno zavarovani na podlagi 15. člena ZZVZZ, ki navaja, do so obvezno zdravstveno zavarovani brezposelni, ki prejemajo nadomestilo za čas brezposelnosti oz. denarno pomoč. Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani so v 22. členu ZPIZ-1 brezposelni, ki prejemajo denarno nadomestilo za čas trajanja brezposelnosti ali jim Zavod RS za zaposlovanje plačuje prispevke za zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine.

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje daje možnost izvzema iz zavarovanja v zakonsko določenih primerih samozaposlenim in, do leta 2006, kmetom. Za razliko od samozaposlenih se kmetje lahko v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje vključijo tudi prostovoljno. Samozaposleni se morajo, če uveljavijo izvzem iz zavarovanja, zavarovati za primer invalidnosti, telesne poškodbe ali smrti v primeru nesreče pri delu ali poklicne bolezni. Kmetje se za ta obseg pravic lahko zavarujejo, če niso obvezno ali prostovoljno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Samozaposleni niso obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, če ne izpolnjujejo določenega dohodkovnega cenzusa, ki je določen kot letni znesek minimalne plače, v obdobju zadnjih treh let oz. minimalni znesek plače letno. Zaradi možnosti uveljavitve izvzema iz zavarovanja prihaja do razlik v številu zavarovancev po zavarovalni podlagi za samozaposlene v obeh obveznih zavarovanjih. Leta 2007 skoraj 15.000 oz. več kot petina samozaposlenih zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja ni bilo vključenih v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (glej Tabelo 31).

Največjo razliko v številu zavarovancev obveznega zdravstvenega in obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja lahko pričakujemo v zavarovalni podlagi, ki zajema kmete. Cenzusa oz. pragova za obvezno vključenost kmetov in članov njihovega gospodarstva ter druge osebe, ki samostojno opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, v obravnavani obliki socialnega zavarovanja sta namreč različno opredeljeni. Leta 2007 preko 5.200 oz. več kot tretjina kmetov ni bilo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanih (glej Tabelo 32). Zaradi nižjega dohodkovnega cenzusa za obvezno zdravstveno zavarovanje le-to zajame večji del kmečkega prebivalstva, ki kot edini ali glavni poklic opravljajo kmetijsko dejavnost, kot obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Kmetje se lahko odločijo za prostovoljno vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zato je pokritost z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem večja kot kaže primerjava podatkov obeh oblik obveznega zavarovanja v zavarovalni skupini kmetov. Kmetje so, če se odločijo za prostovoljno vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zabeleženi kot prostovoljni zavarovanci te oblike socialnega zavarovanja.

Pravice kmetov in samozaposlenih iz zavarovanja so v primerjavi s pravicami zaposlenih v delovnem razmerju manjše. Medtem ko so zaposleni in samozaposleni v obveznem zdravstvenem zavarovanju zavarovani za vse pravice tako za primer bolezni in poškodbe izven dela kot za poškodbo pri delu in poklicno bolezen, so kmetje zavarovani za del

pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja. Dodatno se pojavijo razlike med kmeti, saj so za večji obseg pravic iz obveznega zdravstvenega zavarovanja, zavarovani kmetje, ki so obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani.

V posameznih letih opazovanega obdobja obvezno zdravstveno zavarovanje ni zajelo toliko brezposelnih kot jih je bilo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanih. Do leta 2002 ter leta 2007 je bilo brezposelnih zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja več kot zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja (glej Tabela 34). Ta razlika ne bi smela biti posledica možnosti prostovoljne vključitve v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, saj so v tem primeru brezposelni izbrisani iz evidence brezposelnih pri Zavodu RS za zaposlovanje. Nastala razlika bi lahko bila posledica vključitve v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje tistih brezposelnih, ki so pred upokojitvijo, in niso po podlagi za brezposelne obvezno zdravstveno zavarovani.

Hipoteze o negativnem vplivu fleksibilnosti na trgu dela oz. prisotnosti oblik zaposlitve, ki niso enakovredne delovnemu razmerju (samozaposleni in kmetje), na participacijo v socialnem zavarovanju ne moremo zavrni. Pokritost samozaposlenih in kmetov z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem je nižja kot to velja za zaposlene. K temu prispevajo različno opredeljene zavarovalne podlage med temi skupinami delovno aktivnih zavarovancev (možnost izvzema iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja za samozaposlene in zavarovanje za ožji obseg pravic; možnost prostovoljne vključitve v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za kmete) in različno opredeljene zavarovalne podlage za posamezno skupino v obravnavanih oblikah socialnega zavarovanja (različni dohodkovni cenzusi za obvezno zavarovanje kmetov).

V pričujočem magistrskem delu sem prikazala, da fleksibilnost na trgu dela vpliva na socialno zavarovanje posameznih skupin v delovno aktivni dobi preko različno opredeljenih zavarovalnih podlag in s tem povezanih obveznosti in pravic iz sistema socialnega zavarovanja. Zaradi možnosti, ki jih zakonodaja s področja socialnega oz. predvsem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja nudi kmetom in samozaposlenim je njihova pokritost s to obliko socialnega zavarovanja manjša kot to velja za zaposlene, ne glede ali so v fleksibilni ali standardni zaposlitvi. Da bi bila pokritost z obveznim pokojninskim in invalidskim zavarovanjem večja bi bilo potrebno razmisliti o obstoječih različnih cenzusih za obvezno vključenost v socialno zavarovanje kmetov v smeri zmanjšanja razlik med obema. Pri samozaposlenih razliko nastanejo zaradi možnosti izvzema iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja in manjšega obsega pravic iz te oblike socialnega zavarovanja, zato bi bilo morebiti primerneje omogočiti prostovoljno vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje tudi samozaposlenim. Nadalje bi bilo potrebno razmisliti drugih skupinah delovno aktivnih posameznikov, ki niso vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za poln obseg pravic, v smeri njihove širše vključenosti v to obliko socialnega zavarovanja.

LITERATURA IN VIRI

1. Abrahamson, P. (2002). The Welfare Modelling Business. V N. Manning & I. Shaw (ur.), *New Risks, New Welfare: Signposts for Social Policy* (str. 57-78). Malden: Blackwell.
2. Allègre, G. (2008). *Working poor in the EU: an exploratory comparative analysis*. Paris: OFCE. Najdeno 13. februarja 2008 na spletnem naslovu www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/WP2008-35.pdf
3. Auer, P. (2007). *Security in labour markets: Combining flexibility with security for decent work*. Geneva: International Labour Office. Najdeno 13. februarja 2008 na spletnem naslovu <http://www.ilo.org/public/english/employment/download/elm/elm07-12.pdf>
4. Bejaković, P. (2002). Evazija doprinosna za mirovinsko osiguranje. *Financijska teorija i praksa*, 26(1), 317-349.
5. *Bilten javnih financ.* Najdeno 20. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.mf.gov.si/slov/tekgib/bilten/bilten.htm>
6. Bollé, P. (2006, 5. julij). Part-time work: Solution or trap. *International Labour Review*. Najdeno 16. februarja 2008 na spletnem naslovu <http://www.ilo.org/public/english/revue/articles/97-4.htm>
7. Booth, A. L., Francesconi, M. & Frank, J. (2005). *Temporary Jobs: Stepping Stones or Dead Ends?* Bonn: IZA. Najdeno 20. decembra 2007 na <ftp://repec.iza.org/RePEc/Discussionpaper/dp205.pdf>
8. Employment rates by sex, age groups and nationality (%). (b.l.). Na *Eurostat*. Najdeno 20. maja 2008 na http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_ergan&lang=en
9. *Enotno članstvo in izvozne ugodnosti (Evropska Unija)*. Najdeno 6. septembra 2009 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/youreurope/nav/sl/citizens/working/social-security/single-membership/index_sl.html
10. Fultz, E. & Stanovnik, T. (2005). Introduction. V E. Fultz & T. Stanovnik (ur.), *The Collection of Pension Contributions: Trends, Issues, and Problems in Central and Eastern Europe* (str. 11-20). Budapest: International Labour Office.
11. Gazier, B. (2002). Introductory remarks: Labour markets amd transition. V P. Auer & P. Gazier (ur.), *The Future of Work, Employment and Social Protection* (str. 27-32). Geneva: International Institute for Labour Studies.
12. Ghai, D. (2003). Decent Work: Concept and Indicators. *International Labour Review*, 142(2), 113-145.
13. Godfrey, M. (2003). *Employment dimensions of Decent Work: Trade-offs and complementarities*. Geneva: International Institute for Labour Studies.
14. Jacovič, A. (2008, 11. november). Sistem socialne zaščite v Sloveniji od leta 1996 do leta 2006. *Statistični dnevi*. Najdeno 20. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.statisticni-dnevi.si/content/view/8/11/lang,si/>

15. Kajzer, A. (2005). *Pojem fleksibilnosti trga dela in stanje na trgu dela v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
16. Kajzer, A. (2006). *Spremembe na trgu dela v Sloveniji v obdobju 1995-2005*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
17. Long-term unemployment (12 months or more) as a percentage of total unemployment for a given sex and age group (%). (b.l.) Na *Eurostat*. Najdeno 20. maja 2008 na http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_upgal&lang=en
18. Madsen, P. K. (2002). Security and flexibility: Friends or foes? Some observations from the case of Denmark. V P. Auer & P. Gazier (ur.), *The Future of Work, Employment and Social Protection* (str. 49-62). Geneva: International Institute for Labour Studies.
19. Meulders, D. & Wilkin, L. (1991). Labour market flexibility: Critical introduction to the analysis of a concept. V *Labour Market Flexibility* (str. 1-13). Geneva: International Institute for Labour Studies.
20. *Navodilo za prijavo podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja (M-1, M-2, M-3, M-3A, M-DC), različica 1*. (2005). Najdeno 20. maja 2008 na spletnem naslovu www.stat.si/doc/pub/MG_pok-inv-2005.pdf
21. *Novi zneski pavšalnih prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje*. Najdeno 10. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/prispevki_za_socialno_varnost/prispevki_za_socialno_varnost_pojasnila/novi_zneski_pavsalnih_prispevkov_za_obvezno_zdravstveno_zavarovanje/
22. Pajnkihar, T. (2007). *Fleksibilnost na trgu dela in socialna varnost za hitrejšo rast na trgu dela* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
23. Part-time employment as percentage of the total employment for a given sex and age group (%). (b.l.) Na *Eurostat*. Najdeno 20. maja 2008 na http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_eppga&lang=en
24. *Podjemna pogodba z delodajalcem – davčna obravnava dohodka*. Najdeno 10. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/davki_predpisi_in_pojasnila/dohodnina_pojasnila/dohodek_iz_zaposlitve/dohodek_iz_drugega_pogodbenege_razmerja/podjemna_pogodba_z_delodajalcem_davcna_obravnava_dohodka/
25. Pravilnik o obrazcih prijav podatkov o pokojninskem in invalidskem ter zdravstvenem zavarovanju, zavarovanju za starševsko varstvo, zavarovanju za primer brezposelnosti in o sklenitvi delovnega razmerja. *Uradni list RS*, št. 45/2005, 121/2005-popr., 75/2008, 12/2009.
26. Prebivalstvo po starostnih skupinah in spolu, statistične regije, Slovenija, letno. (b.l.) Na SI-STAT. Najdeno 20. maja 2008 na <http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0520300S&ti=Prebivalstvo+po+starostnih+skupinah+in+spolu%2C+statisti%2C+Slovenija%2C+letno&path=>

- ./Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/02_05007_stev_strukt/01_05203_star_spol/&lang=2
27. Preglednica prispevkov. Najdeno 10. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.zzzs.si/zzzs/internet/zzzs.nsf/0dbed6c0a93d31d8c1256a67006844b3/7f079796008ee60ec1256d3a00460146?OpenDocument>
 28. Sicherl, P. (2003). *Fleksibilnost dela: primerjalna analiza*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 29. Sklep o določitvi prispevkov za posebne primere zavarovanja. *Uradni list RS*, št. 111/2000, 17/2002, 22/2002, 19/2003, 17/2004, 17/2005, 23/2006, 23/2007 (29/2007 popr.), 21/2008, 111/2008, 18/2009.
 30. *Sprememba zneskov pavšalnih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od 1. 4. 2009*. Najdeno 10. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/prispevki_za_socialno_varnost/prispevki_za_socialno_varnost_pojasnila/sprememba_zneskov_pavsalnih_prispevkov_za_pokojninsko_in_invalidsko_zavarovanje_od_1_4_2009/
 31. Stanovnik, T. (2002). *Javne finance*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
 32. Statistical Office of the European Communities. (1996). *ESSPROS Manual*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
 33. Statistični urad Republike Slovenije. (2005). Trg dela. *Statistične informacije*, št. 269 (6. oktober 2005). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
 34. Supiot, A. (2002). Introductory remarks: Between market and regulation: new social regulations for life long security. V P. Auer & P. Gazier (ur.), *The Future of Work, Employment and Social Protection* (str. 149-156). Geneva: International Institute for Labour Studies.
 35. Število in indeks aktivnega prebivalstva po spolu, Slovenija, mesečno. (b.l.). Na SI-STAT. Najdeno 20. maja 2008 na http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0700921S&ti=Delovno+aktivno+prebivalstvo+po+dejavnostih+%28SKD+2008%29%2C+Slovenija%2C+mese%28no&path=../Database/Dem_soc/07_trg_dela/05_akt_preb_po_regis_virih/01_07009_aktivno_preb_mesecno/&lang=2
 36. Temporary employees as the percentage of the total number of employees for a given sex and age group (%). (b.l.). Na *Eurostat*. Najdeno 20. maja 2008 na http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_etpga&lang=en
 37. Trbanc, M. (1992). Različni socialno-blaginjski sistemi in trendi v socialnih politikah. *Družboslovne razprave*, 9 (14), 94-108.
 38. Unemployment rates by sex, age groups and nationality (%). (b.l.). Na *Eurostat*. Najdeno 20. maja 2008 na http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_urgan&lang=en
 39. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. (2008). *Ekonomski izzivi*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
 40. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. (2009). *Socialni razgledi 2008*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.

41. Vežjak, K. (2003). *Analiza plačevanja prispevkov za socialno varnost v Republiki Sloveniji* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
42. Vežjak, K. & Stanovnik, T. (2004). The Collection of Pension Contributions in Slovenia. V E. Fultz & T. Stanovnik (ur.), *The Collection of Pension Contributions: Trends, Issues, and Problems in Central and Eastern Europe* (str. 247-282). Budapest: International Labour Office.
43. Zakon o delovnih razmerjih. *Uradni list RS*, št. 42/200242/2002, 79/2006-ZZZPB-F, 46/2007 Odl. US: U-I-45/07, Up-249/06-22, 103/2007, 45/2008-ZArbit.
44. Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb. *Uradni list SRS*, št. 41/1983, *Uradni list RS*, št. 114/2006-ZUTPG, 122/2007 Odl. US: U-I-11/07-45.
45. Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. *Uradni list RS*, št. 81/2000, 111/2007.
46. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. *Uradni list RS*, št. 106/1999, 72/2000, 81/2000, 124/2000, 109/2001, 83/2002 Odl.US: U-I-178/02-14, 108/2002, 110/2002-ZISDU-1, 112/2002 Skl.US: U-I-307/98-38, 26/2003-UPB1, 40/2003 Odl.US: U-I-273/00-13, 63/2003, 63/2003 Odl.US: U-I-57/00-51, 133/2003 Odl.US: U-I-36/00-52, 135/2003, 2/2004-ZDSS-1 (10/2004 popr.), 20/2004-UPB2, 54/2004-ZDoh-1 (56/2004 popr., 62/2004 popr., 63/2004 popr.), 63/2004-ZZRZI, 136/2004 Odl.US: U-I-273/01-21, 68/2005 Odl.US: U-I-29/04-19, 72/2005, 104/2005-UPB3, 69/2006, 109/2006-UPB4, 112/2006 Odl.US: U-I-358/04-13, 114/2006-ZUTPG, 91/2007 Skl.US: U-I-325/05-5, 10/2008-ZVarDod.
47. Zakon o prispevkih za socialno varnost. *Uradni list RS*, št. 5/1996, 18/1996-ZDavP, 34/1996, 87/1997, 3/1998, 106/1999-ZPIZ-1, 81/2000, 97/2001-ZSDP, 97/2001.
48. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o delovnih razmerjih. *Uradni list RS*, št. 103/2007.
49. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prispevkih za socialno varnost. *Uradni list RS*, št. 81/2000.
50. Zakon o vojaški dolžnosti. *Uradni list RS*, št. 81/1991, 37/1995 Odl. US: U-I-48/94, 74/1995, 43/2001 Odl. US: U-I-434/98-14, 86/2002, 108/2002-UPB1.
51. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. *Uradni list RS*, št. 5/1991 (17/1991 popr., 2/1994 popr.), 12/1992, 12/1993-ZUPDN93, 71/1993, 38/1994, 80/1997 Odl. US: U-I-343/94, 69/1998, 97/2001-ZSDP, 67/2002, 2/2004-ZDSS-1 (10/2004 popr.), 63/2004-ZZRZI, 79/2006, 107/2006-UPB1, 114/2006-ZUTPG, 59/2007-ZŠtip (63/2007 popr.).
52. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. *Uradni list RS*, št. 9/1992, št. 13/1993, 9/1996, 29/1998, 77/1998 Odl. US: Up 53/96, 6/1999, 56/1999-ZVZD, 99/2001, 42/2002-ZDR, 60/2002, 11/2003 Skl.US: U-I-279/00-42, 126/2003, 20/2004-UPB1, 62/2005 Odl. US: U-I-390/02-27, 76/2005, 100/2005-UPB2, 100/2005 Odl. US: U-I-69/03-17, 21/2006 Odl. US: U-I-277/05-32, 38/2006, 72/2006-UPB3, 114/2006-ZUTPG, 91/2007, 71/2008, 76/2008, 118/2008 Skl.US: U-I-163/08-12.
53. *Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije 1992-2009*. Najdeno 20. marca 2009 na spletnem naslovu <http://www.mf.gov.si/slov/tekgib/bilten/bilten.htm>

54. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. (2008a). *Letno poročilo 2007*. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
55. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. (2008b). *Statistični pregled: zavarovanci 2002-2006*. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije.
56. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. (b.l.). *Zbirna tabela zavarovanj po skupinah zavarovalnih podlag po območnih enotah in izpostavah Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije stanje 31. 12. 2007*. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
57. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. (b.l.). *Število delovno aktivnih oseb vključenih v OZZ po starostni strukturi in spolu po izpostavah Zavoda glede na vključitev osebe v zavarovanja na dan 31. 12. 2007*. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
58. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. (2003). *Poslovno poročilo ZZZS za leto 2002*. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
59. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. (2005). *Poslovno poročilo ZZZS za leto 2004*. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
60. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. (2008). *Poslovno poročilo ZZZS za leto 2007*. Ljubljana: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije.
61. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije 1992-2009. Najdeno 20. maja 2009 na spletnem naslovu <http://www.mf.gov.si/slov/tekgib/bilten/bilten.htm>

PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Invalidsko zavarovanje	1
Priloga 2: Zavarovane osebe upravičene do pogrebnine in posmrtnine in nadomestila do plače med začasno zadržanostjo od dela	2
Priloga 3: Zavarovane osebe obveznega zdravstvenega zavarovanja, 2002-2007, v % od vseh zavarovanih oseb	3
Priloga 4: Sprememba števila zavarovanih oseb obveznega zdravstvenega zavarovanja in števila zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, bazni indeks 2007/2000	4
Priloga 5: Seznam kratic	5

Priloga 1: Invalidsko zavarovanje

<p>Zavarovani za poškodbo pri delu in poklicno bolezen, 17. člen ZZVZZ in 26. člen ZPIZ-1</p> <ul style="list-style-type: none">- učenci in študentje pri praktičnem pouku, pri opravljanju proizvodnega dela oziroma delovne prakse in na strokovnih ekskurzijah- otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pri praktičnem pouku v organizacijah za usposabljanje ali na obveznem praktičnem delu- osebe, ki so po končanem šolanju na prostovoljni praksi, ne glede na to ali za to prejemajo nagrado- vojaški invalidi, civilni invalidi vojne in druge invalidne osebe na poklicni rehabilitaciji oziroma usposabljanju pri praktičnih delih in vajah- osebe, ki so uveljavile izvem iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja (le v ZPIZ-1)- osebe, ki opravljajo delo na podlagi pogodbe o delu (le v ZZVZZ)- učenci srednjih šol oziroma študenti višjih in visokih šol pri opravljanju dela preko pooblaščenih organizacij- brezposelne osebe na javnih delih, organiziranih po predpisih o zaposlovanju (le v ZZVZZ)- volonterji (le v ZZVZZ)- osebe na prestajanju zaporne kazni in vzgojnega ukrepa pri delu, poklicnem izobraževanju in pri opravljanju dovoljenih dejavnosti v skladu z zakonom- osebe, ki opravljajo dejavnost kot postranski poklic (le v ZZVZZ)
<p>Zavarovani za poškodbo pri delu, 18. člen ZZVZZ in 28. člen ZPIZ-1</p> <ul style="list-style-type: none">- osebe, ki sodelujejo pri organiziranih javnih delih splošnega pomena, pri reševalnih akcijah ali pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah- udeleženci mladinskih taborov v RS- osebe, ki opravljajo dela oziroma naloge vojaške službe ali nadomestne civilne službe, narodne zaščite, civilne zaščite, službe za opazovanje in obveščanje, splošnih reševalnih služb ali enot za zveze ter pri usposabljanju za obrambo in zaščito- osebe, ki pomagajo organom za notranje zadeve in pooblaščenim osebam teh organov pri opravljanju njihovih nalog v skladu z zakonom- osebe, ki opravljajo naloge organov za notranje zadeve (policije) kot osebe v rezervnem sestavu organov za notranje zadeve- osebe, ki opravljajo na poziv državnih in drugih pooblaščenih organov, javne in druge družbene funkcije ali državljansko dolžnost- športniki, trenerji ali organizatorji, ki v okviru organizirane šport. dejavnosti sodelujejo pri šport. akcijah- osebe, ki kot člani operativnih sestavov prostovoljnih gasilskih organizacij opravljajo naloge pri gašenju požarov, zaščiti in reševanju pri drugih nesrečah, pri usposabljanju, zavarovanju na požarno nevarnih mestih in pri javnih prireditvah, naloge pri javnih nastopih in demonstracijah s prikazovanjem demonstrativnih vaj ter pri poučevanju ljudi o požarni varnosti- osebe, ki kot člani gorske reševalne službe ali potapljači opravljajo naloge reševanja življenj ali odvrnitve oziroma preprečitve nevarnosti, ki neposredno ogrožajo življenje ali premoženje občanov

Vir: ZZVZZ, 2004; ZPIZ-1, 2006.

Priloga 2: Zavarovane osebe upravičene do pogrebnine in posmrtnine in nadomestila do plače med začasno zadržanostjo od dela

Nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela	Pogrebina in posmrtnina
<ul style="list-style-type: none"> - osebe v delovnem razmerju v RS - osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v RS, poslane na delo ali strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so poslan - osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v RS, če mednarodno pogodba ne določa drugače - osebe s stalnim prebivališčem v RS, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja - osebe, ki na območju RS samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic - osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova - kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, če plačujejo prispevek od osnove določene za PIZ - vrhunski športniki in vrhunski šahisti – člani telesnokulturnih in šahovskih organizacij v RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova 	<ul style="list-style-type: none"> - zavarovane osebe za nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela - brezposelne osebe, ki prejemajo pri Zavodu RS za zaposlovanje nadomestilo oziroma denarno pomoč - osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo pokojnino po predpisih RS oziroma preživnino po predpisih o preživninskem varstvu kmetov - osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in udeležencev drugih vojn ter uživalci republiških priznavalnin, če niso zavarovane iz drugega naslova - osebe s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo nadomestilo po Zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb, če niso zavarovane iz drugega naslova - vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v RS, ki so v civilni službi kot nadomestilo vojaškega roka - osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v RS, če niso zavarovane iz drugega naslova

Vir: ZZVZZ, 2004.

Priloga 3: Zavarovane osebe obveznega zdravstvenega zavarovanja, 2002-2007, v % od vseh zavarovanih oseb

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Zavarovane osebe								
Delavci	57,9	57,6	57,3	57,1	57,1	57,0	58,1	58,7
Podjetniki	5,0	5,0	4,8	4,7	4,7	4,7	4,8	5,0
Kmetje	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2
Upokojenci	27,0	27,2	27,3	27,3	27,2	27,1	26,9	26,8
Uprav. Iz proračuna	0,4	0,4	0,4	0,5	0,8	0,9	0,7	0,9
Brezposelni	1,6	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,1	0,8
ZZZ 15/21	3,7	4,0	4,2	4,5	4,5	4,5	4,2	3,8
Ostali	2,7	2,8	3,0	3,2	3,0	3,0	2,9	2,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Zavarovanci								
Delavci	50,7	50,1	49,7	49,5	49,6	49,7	50,9	51,8
Podjetniki	4,6	4,5	4,4	4,3	4,3	4,3	4,4	4,5
Kmetje	1,5	1,4	1,3	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0
Upokojenci	33,6	34,2	34,5	34,5	34,5	34,3	34,1	33,7
Uprav. Iz proračuna	0,6	0,5	0,5	0,6	0,9	1,0	0,8	0,9
Brezposelni	1,8	1,6	1,5	1,4	1,3	1,4	1,1	0,9
ZZZ 15/21	4,2	4,5	4,7	5,0	5,0	5,0	4,5	4,1
Ostali	3,0	3,2	3,3	3,4	3,3	3,3	3,1	3,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Družinski člani								
Delavci	75,9	77,2	77,6	77,8	77,9	78,1	79,0	79,4
Podjetniki	6,0	6,1	6,0	5,7	5,7	5,8	6,0	6,2
Kmetje	2,4	2,4	2,3	2,2	2,1	2,0	2,0	1,9
Upokojenci	10,2	8,6	8,1	7,6	7,1	6,7	6,2	6,0
Uprav. Iz proračuna	0,0	0,0	0,1	0,2	0,6	0,8	0,4	0,8
Brezposelni	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	0,9	0,5
ZZZ 15/21	2,5	2,6	2,8	3,0	3,1	3,2	3,2	3,0
Ostali	1,9	2,0	2,2	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22.

Priloga 4: Sprememba števila zavarovanih oseb obveznega zdravstvenega zavarovanja in števila zavarovancev obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, bazni indeks 2007/2000

Obvezno zdravstveno zavarovanje							
		Zavarovane osebe		Zavarovanci		Družinski člani	
Delavci		104,5		109,8		95,4	
Podjetniki		101,5		105,5		93,8	
Kmetje		72,5		73,9		70,5	
Delovno aktivni		103,4		108,5		94,6	
Upokojenci		102,1		107,9		53,6	
Brezposelni		50,3		51,8		43,3	
Ostali ¹		114,4		111,6		26,6	
Skupaj		102,9		107,6		91,3	
Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje							
Zaposleni	Zasebniki	Kmetje	Delovno aktivni	Prostovoljni zavarovanci	Brezposelni	Ostali	Skupaj
107,2	102,3	56,2	105,7	110,4	49,1	316,5	104,7

Legenda:¹ zavarovanci, za katere gredo prispevki iz proračuna, zavarovanci 21. točke 15. člena ZZVZZ, ostali

Vir: Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2003, str. 17; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2005, str. 19; Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, 2008, str. 22; Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2008a, str. 4.

Priloga 5: Seznam kratic

DURS	Davčna uprava Republike Slovenije
EU	Evropska unija
EUROSTAT	Statistical Office of the European Communities
OZZ	Obvezno zdravstveno zavarovanje
PIZ	Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje
RS	Republika Slovenija
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ZDR	Zakon o delovnih razmerjih
ZDR-A	Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o delovnih razmerjih
ZDVDTP	Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb
ZMEPIZ	Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja
ZPIZ	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije
ZPIZ-1	Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju
ZPSV	Zakon o prispevkih za socialno varnost
ZPSV-C	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prispevkih za socialno varnost
ZZVZZ	Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju
ZZZPB	Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti
ZZZS	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije